

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

ВБД 336.2

Бо ҳуқуқи дастнавис

ҚОДИРЗОДА НЕЪМАТУЛЛО ҲАБИБ

**ТАЪМИНИ ИНФРАСОҲТОРИИ РУШДИ
ИННОВАТСИОНИИ КОРХОНАҲОИ САНОАТИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ
аз рӯйи ихтисоси 08.00.04 Иқтисодиёти соҳавӣ (08.00.04.01–
Иқтисодиёти саноат ва энергетика)

Роҳбари илмӣ:
д.и.и., профессор
ДАВЛАТЗОДА Қ.Қ.

Душанбе - 2023

МУҚАДДИМА	3
БОБИ 1. ҚАНБАҲОИ НАЗАРИЯВИЮ МЕТОДОЛОГИИ ТАЪМИНИ ИНФРАСОХТОРИИ РУШДИ ИННОВАТСИОНИИ КОРХОНАҲОИ САНОАТӢ	14
1.1. Назария ва равишҳои таҳқиқи таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ	14
1.2. Методологияи ташаккул ва унсурҳои инфрасохтори инноватсионии корхонаҳои саноатӣ дар шароити муосир.....	30
§1.3. Таҷрибаи хориҷии ташаккули низоми таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноат	46
БОБИ 2. ТАҲЛИЛИ ҲОЛАТИ МУОСИР ВА ТАЪМИНИ ИНФРАСОХТОРИИ РУШДИ ИННОВАТСИОНИИ САНОАТИ ҚУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН	58
2.1. Таҳлили ҳолати муосир ва нишондиҳандаҳои рушди саноати Қумҳурии Тоҷикистон.....	58
2.2. Арзёбии фаъолияти унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ ва нақши онҳо дар рушди инноватсионии саноати Қумҳурии Тоҷикистон	74
2.3. Таҳлили омилҳои ба тавсеаи низоми таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноат таъсиррасон	92
БОБИ 3. САМТҲОИ АСОСИИ ТАЪМИНИ ИНФРАСОХТОРИИ РУШДИ ИННОВАТСИОНИИ САНОАТИ ҚУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН	- 107 -
3.1. Асосҳои концептуалии таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноати Қумҳурии Тоҷикистон	- 107 -
3.2. Рушди инфрасохтори инноватсионӣ дар асоси истифодаи равиши кластерӣ.....	- 123 -
3.3. Идоракунии рушди инфрасохтори инноватсионии саноат дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ.....	139
ХУЛОСА ВА ПЕШНИҲОДҲО	154
РӢЙҲАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА:	160

ФЕҲРИСТИ ИХТИСОҶО

МИТ - Марказҳои инноватсионӣ технологӣ

ПТ – Паркҳои технологӣ

МТТИН – Маркази таҳқиқоти технологияҳои инноватсионӣ

МОИ – Минтақаҳои озоди иқтисодӣ

СМР – Стратегияи миллии рушд

ИА – Иттиҳоди Аврупо

ИДМ – Иттиҳоди давлатҳои мустақил

ЧМЧ – Ҷумҳурии Мардумии Чин

ШБДХ – Шарикии давлат ва бахши хусусӣ

ММД – Маҷмуи маҳсулоти дохилӣ

ЧДММ – Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд

ИМА – Иёлоти Муттаҳидаи Амрико

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Рушди индустриалию инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мавҷудияти инфрасохтори инноватсионӣ ва самарабахшии фаъолияти ҷузъҳои он вобаста мебошад. Дар марҳилаи муосири рушд, ки бо афзалият пайдо кардани ҳалли масъалаҳои муҳимми рушди саноати миллӣ, татбиқи ҳадафи саноатикунони босуръат, танзими гуногунсамтии иқтисодиёт ва баландбардории рақобатпазирии он тавсиф дода мешавад, ташаккул ва таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷумлаи масъалаҳои ҳалталаб ва рӯзмарра ба ҳисоб мераванд. Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки инфрасохтори инкишофёфтаи инноватсионӣ, аз он ҷумла мавҷудияти сохторҳои кластерӣ, технопарку бизнес-инкубаторҳо, марказҳои салоҳияти технологӣ ва техношаҳрҳо шартҳои асосии рушди инноватсионии саноат ва омили калидии баландбардории рақобатпазирии низомҳои иқтисодӣ ба ҳисоб меравад.

Айни замон рушди инноватсионии тамоми соҳаҳо дар маркази таваҷҷуҳи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дошта, тайи солҳои охир барои таъмини рушди усутвори иқтисодиёти миллӣ ва гузариши он ба иқтисодиёти инноватсионӣ заминаҳои мусоиди институтсионалӣ фароҳам оварда шудааст. Вобаста ба ин аз ҷониби Пешвои миллат таъсиси агентии махсус дар соҳаи инноватсия ва технологияҳои рақамӣ, марказҳои миллӣ ва минтақавии дастгирии соҳибкорӣ, бизнес-инкубаторҳо ва паркҳои технологӣ пешниҳод шуда буд, ки бо мақсади танзими шароити ҷаҳати таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ амалӣ карда мешавад.

Таҷрибаи нишон медиҳад, ки муҳимтарин ҷузъи системаи миллии инноватсионӣ инфрасохтори инноватсионӣ буда, муассисаҳо ва ташкилотҳои он ба ҳамгироии натиҷаҳои илмӣ ва тижоратикунони натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ мусоидат мекунанд. Мавҷудияти ҷунин

инфрасохтор яке аз қоидаҳои муҳимми таъсиси низоми миллии инноватсионии тамоми кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон мебошад.

Дар Барномаи миёнамуҳлати рушди иқтисодиву иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 таъкид шудааст, ки «гарчанде ки дар кишвар 22 паркҳои технологӣ ва 4 марказҳои инноватсионӣ фаъолият менамоянд, то имрӯз онҳо дар татбиқи лоиҳаҳои коркарди маҳсулоти саноатӣ, ҷорӣ намудани навоариҳо ва дар истехсолот ҷорӣ намудани ихтироот саҳми арзанда нагузоштаанд».¹ Аз ин рӯ, зарурати ҳалли масъалаҳои ташаккул ва рушди заминаҳои таъминоти инфрасохтори рушди саноати миллӣ аз ҷумлаи масъалаҳои мубрам ба ҳисоб меравад.

Дар баробари ин бояд таъкид сохт, ки новобаста аз ҷораҳои институтсионалӣ ва ташкилию иқтисодии андешидашуда ҳанӯз ҳам инфрасохтори мукаммали рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ бунёд нагардида, унсурҳои алоҳидаи он наметавонанд барои рушди инноватсионӣ шароит фароҳам созанд. Дар баробари ин сиёсати инноватсионии давлатӣ дар сатҳи миллӣ, минтақавӣ ва соҳавӣ низ ба ташаккул ва рушди ҷузъҳои инфрасохтори инноватсионӣ таъсири мусбӣ нарасонида, дар маҷмӯъ наметавонад густриши онро ҳавасманд созад.

Гуфтаҳои боло коркарди заминаҳои илмӣ-методологӣ таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноатиро тақозо менамояд. Аз ин рӯ, мавзӯи интиҳобшуда мубрам буда, дорои аҳамияти муҳимми назариявӣ методологӣ ва амалӣ мебошад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Масъалаҳои умумӣ ва ҷузъии инноватсия, фаъолияти инноватсионӣ ва инфрасохтори инноватсионӣ дар сатҳҳои гуногун аз ҷониби олимону муҳаққиқони зиёди классики муносири хориҷиву ватанӣ таҳқиқ карда шудаанд. Назарияи умумии инноватсия ва фаъолияти инноватсионӣ дар таҳқиқоти олимони хориҷӣ ба монанди И.А. Баев, О.Г. Голиченко, А.Г. Гранберг, М.А. Гусаков, А.Ю. Егоров, Г.Б. Клейнер, А.И. Панов, Г.В. Рожков, А.А. Сафронова, А.А.

¹ Барномаи миёнамуҳлати рушди иқтисодиву иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025. <https://medt.tj/images/20-07-2022-5.pdf>

Трифилова, Д.В. Хавин, Э.А. Фияксель, Е.Г. Ясин, И. Ансофф, П. Друкер, Д. Кларк, С. Клайн, Р. Нелсон, М. Портер, Р. Росвелл, Н. Розенберг, Й. Шумпетер ва дигарон таҳқиқ карда шудааст.

Назария, методология ва амалияи инфрасохтори инноватсионӣ дар таҳқиқоти олимони зер ба монанди Александрова Е.Н., Баринава В.А., Воронов А.С., Губернаторов А.М., Еремкин В.А., Захаров П.Н. Колмыкова Т.С., Кох Ю.П., Малтсева А.А., Найдис О.А., Руйча И.Р., Сорокиной А.В., Ханчук Н.Н., Шевченко А.С., Гувара Ч.Ф., Мейер Ч., Пастор Ч.М., Перес Ф., Роуэн Б. ва дигарон баррасӣ карда шудааст.

Масъалаҳои умумӣ ва хоси назария ва амалияи рушди инноватсионӣ ва таъминоти инфрасохтории он дар таҳқиқоти олимони ватанӣ ба монанди Қаюмов Н.Қ., Раҳимов Р.К., Давлатзода Қ.Қ., Каримова М.Т., Қодиров Ф.А., Қосимов Ф., Комилов С.Ч., Цабборов Ф.А., Чумаев Б.М., Чумаев У.М., Чурабоев Ғ., Мирсаидов А.Б., Мухторзода С.С., Мирзоева Е.Ш., Низомова Т.Д., Ҳочиматова Х.Р., Раҳимов А.М., Раҳмизода М.Н., Раҳмонов Ч.Р., Тошматов М.Н., Файзуллоев М.К., Раҳматзода Ҳ.Б., Бобомуродов П. ва ғайраҳо таҳқиқ ва баррасӣ гаштааст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоихаҳо), мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти анҷомшуда ба ҳадафҳои стратегии рушди миллӣ, аз он ҷумла нишондодҳои Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Барномаи рушди иқтисодиву иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025, Барномаи саноатикунонии босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025 мувофиқат мекунад.

Новобаста аз таҳқиқотҳои анҷомшуда ҳанӯз ҳам масъалаҳои назариявӣ ва методологии таъмини инфрасохтории рушди саноати миллӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сатҳи зарурӣ таҳқиқ нагардида, хусусиятҳои хоси фаъолияти инноватсионӣ, ташаккули унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ, арзёбии таъсири инфрасохтори инноватсионӣ ба рушди саноат ва самтҳои афзалиятноки таъмини

инфрасохтории рушди саноати миллӣ аз доираи таҳқиқотҳои илмӣ берун мондаанд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот асосноккунии назариявӣ ва коркарди тавсияҳои амалӣ оид ба таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Ноил гардидан ба мақсадҳои гузошташуда, ҳалли вазифаҳои зеринро тақозо менамояд:

- омӯзиши асосҳои назариявии таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ дар шароити муосир;
- таҳқиқи ҷанбаҳои методологии ташаккул ва инкишофи унсурҳои инфрасохтори инноватсионии рушди корхонаҳои саноатӣ;
- арзёбии ҳолати муосир ва омилҳои ба таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ таъсиррасон;
- асосноккунии заминаҳои концептуалии таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноати миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- коркарди тавсияҳо оид ба истифодаи равиши кластерӣ дар таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- асосноккунии пешниҳодҳо оид ба дастгирии давлатии таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ.

Объекти таҳқиқот таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Мавзӯи таҳқиқот низоми муносибатҳои иқтисодию иҷтимоие мебошад, ки дар раванди таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ ба вуҷуд меоянд.

Фарзияи таҳқиқот бар пояи муқаррароте асос ёфтааст, ки тавсеаи таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ шартӣ асосии татбиқи принципҳои инкишофи индустриалию инноватсионии

иқтисодӣ миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ноил шудан ба ҳадафи чоруми рушди миллий – саноатикунонии босуръати иқтисодиёт ба ҳисоб меравад.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро асарҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ оид ба ташаккул ва инкишофи фаъолияти инноватсионӣ, таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ, истифодаи равиши кластерӣ дар рушди инфрасохтори инноватсионӣ ва дастгирии давлатии рушди инфрасохтори инноватсионӣ ташкил медиҳанд.

Дар раванди таҳқиқот усулҳои зерин: усули монографӣ, таҳлили омӯрӣ, усули математикӣ - иқтисодӣ ва усули таҷрибавию озмоишӣ истифода бурда шудаанд.

Сарчашмаи маълумот. Ба сарчашмаҳои илмӣ таҳқиқот санадҳои меъёрӣ - ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла, кодексҳо, қонунҳо, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, маълумоти омӯрии Агентии омӯри назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва маълумоти Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводҳои илмию амалӣ, маълумотҳо аз сомонаҳои интернетӣ ва таҳқиқоти мустақилона анҷомдодаи муаллиф дохил мешаванд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Таҳқиқоти илмӣ дар кафедраи иқтисоди корхонаҳо ва соҳибқорӣи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар давоми солҳои 2019 - 2023 иҷро шудааст.

Навгонии таҳқиқоти илмиро асоснок намудани ҷанбаҳои назариявӣю методологии таъмини инфрасохтори рушди саноат ташкил медиҳад, ки шартҳои асосии рушди устувори саноат ба ҳисоб меравад. Унсурҳои асосии навгонии илмӣ инҳоянд:

- асосҳои назариявии таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ дар шароити муосир таҳқиқ қарда шуда, дар ин замина исбот қарда шудааст, ки мавҷудияти инфрасохтори инноватсионӣ шартҳои асосии таъмини рушди устувори на танҳо корхонаҳои саноатӣ, балки соҳа, минтақа ва кишвар ба ҳисоб рафта, омӯли муайянқунанадаи сатҳи рушди муносибатҳои истеҳсоли ва рақобатпазирии иқтисодиёти миллий мебошад;

- дар асоси таҳқиқи ҷанбаҳои методӣ ва методологии ташаккул ва

инкишофи унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ исбот гардидааст, ки инфрасохтори инноватсионӣ дар фаҳмиши маҳдуд ва васеъ маҷмӯи муносибатҳоро ифода мекунад, ки дар заминаи онҳо ташаккул ва рушди фаъолияти инноватсионӣ сурат мегирад;

- дар заминаи таҳлили ҳолати муосир ва марҳилаҳои ташаккули муносибатҳои инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маҷмӯи омилҳои ошкор ва гурӯҳбандӣ карда шудаанд, ки ба ташаккули фаъолияти инноватсионӣ ва рушди инноватсионии саноат таъсир мерасонанд;

- асосҳои концептуалии таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ таҳия карда шудааст, ки фарогири ҷузъҳои институтсионалӣ, ташкилию иқтисодӣ ва иттилоотию коммуникатсионӣ мебошад;

- истифодаи равиши кластерӣ дар тавсеаи таҷрибаи таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ илман асоснок карда шуда, пешниҳод шудааст, ки дар заминаи иштироки давлат, корхонаҳои бузурги саноатӣ, муассисаҳои илмию таълимӣ, молиявӣ ва намояндагони бахши хусусӣ равиши лоиҳавии таъсиси кластерҳои инноватсионӣ татбиқ карда шавад;

- самтҳои асосии дастгирии давлатии таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шуда, пешниҳод шудааст, ки дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ бояд ба масъалаҳои тавсеаи унсурҳои иттилоотию коммуникатсионӣ, паркҳои технологӣ, истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ ва фаъолгардонии унсурҳои мавҷудаи инфрасохтори инноватсионии кишвар таваҷҷуҳи хос зоҳир карда шавад;

Нуктаҳои Ҳимояшавандаи диссертатсия:

- дар заминаи тақмили асосҳои назариявии таъсири таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ исбот карда шудааст, ки мавҷудияти он шартҳои асосии ташаккул ва тақвияти фаъолияти инноватсионӣ, фаъолнокии инноватсионӣ, рушди устувори саноат ва таъмини рақобатпазирии он мебошад;

- методологияи такмилшудаи таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ, ки ба татбиқи васеи технологияҳои инноватсионӣ ва арзёбии таъсири инфрасохтор ба рушди инноватсионии саноат асос ёфтааст;

- гуруҳбандии омилҳое, ки ба ташаккул ва инкишофи заминаҳои таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ таъсир мерасонанд;

- асосҳои концептуалии таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ, ки ба унсурҳои институтсионалӣ, ташкилию иқтисодӣ, иттилоотию коммуникатсионӣ ва сиёсати давлатии такмилшуда асос ёфтааст;

- арзёбии таъсири равиши кластерӣ дар таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ ва баррасии иқтидори таъсиси кластерҳои инноватсионӣ дар асоси нигариши лоиҳавӣ;

- коркардҳои илман асоснокшуда оид ба такмили механизми дастгирии давлатии таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ дар заминаи имконият ва фурсатҳои гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аҳамияти назариявии тадқиқот дар таҳияи муқаррароти назариявӣ ва методологияе ифода меёбад, ки моҳият ва мазмуни иқтисодии таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии саноатро ошкор сохта, дар таҳия ва татбиқи тадбирҳои муассири рушди индустриалию инноватсионӣ истифода шуда, истифодаи онҳо заминаҳои концептуалии рушди инноватсионии саноатро тақвият мебахшанд.

Аҳамияти амалии кори диссертатсионӣ дар он зоҳир меёбад, ки хулосаҳо ва тавсияҳои илман асоснокшуда метавонад аз ҷониби ширкату корхонаҳои саноатӣ, мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ барои такмили додани сиёсати соҳавӣ ва давлатӣ дар самти таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии саноат истифода карда шаванд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотро истифодаи васеи сарчашмаҳои назаривӣ, таҳлили амалия, маводи зиёди методологӣ ва эмперикӣ таъмин мекунанд. Дар таҳқиқоти анҷомшуда масъалаҳои назариявӣ ва амалии ташаккул ва инкишофи низоми таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноат асоснок карда шуда, тамоми пешниҳоду тавсияҳо ва муқаррароти хусусияти назариявӣ ва амалидошта бо истифода аз методологияи мукамалӣ илмӣ исбот карда шудаанд. Хулосаву пешниҳодҳои кори диссертатсионӣ ба таҳлили амиқи назариявӣ, методологӣ ва амалӣ асос меёбанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Навгониҳои илмӣ ва натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ ба бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои илмии ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 08.00.04.01 -Иқтисодиёти саноат ва энергетика мувофиқат мекунад: 1. Асосҳои назариявӣю методологияи таҳлили мушкилоти рушди саноатӣ, коркарди усулҳо, механизмҳо ва фишангҳои татбиқи сиёсати иқтисодии давлат дар соҳаҳои саноат ва энергетика. Ташкил ва идоракунии фаъолияти хоҷагидорӣ дар соҳаҳои саноат ва энергетика; 2. Масъалаҳои назариявӣ ва методологияи арзёбӣ ва баландбардории самаранокии фаъолияти хоҷагидорӣ дар соҳаҳои саноат ва энергетика. 6. Масъалаҳои назариявӣ ва методологияи таъмини рақобатпазирии истеҳсолкунандагони маҳсулоти саноатӣ. Рақобатпазирии маҳсулот, корхона ва соҳаҳои саноат ва энергетика; 12. Шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар саноат ва энергетика. Тартиби таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар саноат ва энергетика. 18. Ташаккули кластерҳои саноатӣ ва энергетикӣ, тавсеаи инфрасохтори инноватсионии рушди саноат ва энергетика. Мушкилот ва дурнамои рушди кластерҳои саноатӣ ва маҷмааи сӯзишворию энергетикӣ. 27. Рақамикунонии иқтисодӣ ва идоракунии корхонаҳои соҳаҳои саноат ва энергетика. Арзёбии самаранокии рақамикунонии равандҳои идоракунии ва технологӣ дар корхонаҳои саноатӣ ва комплекси сӯзишворию энергетикӣ. Моделҳои рақамӣ дар иқтисодиёт ва идоракунии корхонаҳои саноатӣ ва энергетика.

30. Мушкилоти ташаккулёбӣ ва рушди инфрасохтори соҳаҳои саноат ва энергетика. Таъминоти инфрасохтори рушди инноватсионии саноат ва энергетика.

Саҳми шахсии докталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз ҷониби муаллиф бо истифода аз таҳлил ва ҷамбаствозии маводҳои назариявӣ, методологӣ ва амалӣ, ҳамчунин таҳқиқи вазъи муносири таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода шудааст. Муқаррароти илмӣ ва нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда аз ҷониби ҳуди муаллиф таҳия ва пешниҳод карда шудаанд.

Ҳамчунин, коркарди илмии диссертант дар раванди таълим дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон истифода карда шудаанд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар конференсияҳои илмию назариявии ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ, аз он ҷумла дар конференсияи байналмилалии “Рақамикунонии иқтисодиёт ҳамчун омил рушди устувор” (Мариупол-2021), конференсияҳои ҷумҳуриявии “Масоили ташаккул ва инкишофи иқтисодиёти рақамӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон”, “ Илм – асоси рушди инноватсионӣ (Душанбе, 2023) ва ғайраҳо пешниҳод ва муаррифӣ карда шудаанд.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Вобаста ба таҳқиқоти диссертатсионӣ 8 кори илмӣ, аз ҷумла 5 - тои он дар маҷаллаҳои шомили феҳристи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интишор гардидааст, ки ҳаҷми умумии онҳо 3,75 ҷузъи чопиро ташкил медиҳад.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва пешниҳодҳо, рӯйхати адабиётҳои истифодашуда иборат буда, муҳтавои қор дар 173 саҳифаи матни компютерӣ баён гардидааст, ки шомили 15 ҷадвал, 6 диаграмма ва 10 расм мебошад. Феҳристи адабиёти истифодашуда 149 номгӯй сарчашмаҳои мавриди истифода қароргирифта, аз ҷумла муаллифони ватанӣ ва хориҷиро дар бар мегирад.

Дар муқаддима мубрамияти мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ асоснок карда шуда, дараҷаи таҳқиқи он арзёбӣ гардида, объект ва мавзуи таҳқиқот, ҳадаф ва вазифаҳои он, асосҳои назариявӣ ва методологӣ, наwgониҳои илмӣ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалии он муайян карда шудаанд.

Дар боби якум - **“Ҷанбаҳои назариявӣю методологӣю таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ”** назария ва таҳаввулоти инфрасохтори инноватсионии рушди корхонаҳои саноатӣ, методологияи ташаккул ва инкишофи унсурҳои инфрасохтори инноватсионии рушди корхонаҳои саноатӣ ва таҷрибаи хориҷии таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ таҳқиқ карда шудааст.

Дар боби дуюми кори диссертатсионӣ - **“Таҳлили ҳолати муосир ва таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон”** дар асоси маводи омӯрӣ таҳлили ҳолати муосир ва нишондиҳандаҳои рушди саноат, арзёбии таъминоти инфрасохтори рушди инноватсионии саноат ва баҳодиҳии таъсири омилҳои алоҳида ба инфрасохтори инноватсионӣ ва рушди саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил ва асоснок карда шудааст.

Дар боби сеюм **“Самтҳои асосии таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон”** асоснок карда шуда, дар ин боб масъалаҳои мубрами концептуалии таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноат дар асоси истифодаи равиши кластерӣ ва самтҳои асосии рушди низомии таъминоти инфрасохтори рушди инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шудааст.

Дар қисмати хулосаву пешниҳодот натиҷаҳои асосии илмӣ ва тавсияҳои ҷиҳати истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот оварда шудааст.

БОБИ 1. ҶАНБАҶОИ НАЗАРИЯВИЮ МЕТОДОЛОГИИ ТАЪМИНИ ИНФРАСОХТОРИИ РУШДИ ИННОВАТСИОНИИ КОРХОНАҶОИ САНОАТӢ

1.1. Назария ва равишҳои таҳқиқи таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ

Дар заминаи татбиқи сиёсати саноатикунони босуръати иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси сенарияи индустриалӣ-инноватсионӣ самти асосии рушди фаъолияти инноватсионӣ ташаккул ва фаъолияти босамари инфрасохтори инноватсионӣ мебошад. Амалия нишон медиҳад, ки дастгирии инфрасохтор омили бунёди рушди инноватсия ва гузаштани саноат ба зинаи нави технологӣ мебошад. Дар робита ба ин, асосноккунии назариявӣ ва таҳияи тавсияҳои амалӣ оид ба ташаккул ва рушди таъминоти инфрасохтори рушди инноватсионии саноат тавачҷӯҳи зиёди илмӣ ва амалӣ дорад.

Ба таъкиди олими ватанӣ² рушди инноватсионии саноати миллӣ дар шароити саноатикунони босуръат наметавонад бидуни таъмини инфрасохтори инноватсионӣ амалӣ карда шавад. Ба андешаи Ашурзода С.Х. сиёсати инноватсионӣ бояд пеш аз ҳама ба бунёди инфрасохтори инноватсионӣ равона карда шуда, ҷиҳати фароҳам сохтани шароити мусоид барои рушди инноватсионии саноат фаъолияти муътадили он таъмин карда шавад. Дар баробари ин бояд дастгирии давлатии рушди инфрасохтори инноватсионӣ ва иштироки фаъолияти ҷузъҳои он дар рушди инноватсионии саноати миллӣ ҳавасманд карда шуда, низоми миллии инноватсионӣ бо тавачҷӯҳ ба назария ва амалияи пешрафта бунёд карда шавад. Аз ин рӯ, таъмини инноватсионии рушди саноати миллӣ ба мавҷудияти инфрасохтор, дастгирии давлатӣ ва ҳавасмандсозии он шарти асосӣ ва омили калидӣ ба ҳисоб меравад.

Таҷриба нишон медиҳад, ки қобилияти истехсоли маҳсулоти нав дар ҷаҳони муосир яке аз воситаҳои ба даст овардани бартариҳои рақобатӣ ба

² Ашурзода, С.Х. Инфраструктурное обеспечение инновационной деятельности / С.Х. Ашурзода // Вестник Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Серия гуманитарных и экономических наук. – 2022. – № 1-2(98). – С. 299-304.

ҳисоб меравад. Бояд таъкид сохт, ки ҷорисозии инноватсия ва фаъолияти инноватсионӣ бидуни фароҳам овардан ва доштани инфрасохтори зарурии таълимӣ, ташкилӣ, қабули қарорҳо, ҳавасмандкунӣ, молиявӣ карзӣ, рақобатпазир, шаффоф ва бидуни доштани менечерони дорои ҷаҳонбинии васеъ дар саноати миллӣ ғайриимкон аст.

Сохторҳое, ки барои татбиқи раванди инноватсионӣ шароит фароҳам меоранд, инфрасохтори фаъолияти инноватсионӣ мебошанд. Инфрасохтори инноватсионӣ ташкилотҳоеро дар бар мегирад, ки барои субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ шароити зарурӣ фароҳам месозанд. Инфрасохтори инноватсионӣ тавассути тақсимои меҳнати шахсоне, ки идеяи инноватсияро пешниҳод мекунанд ва навовароне, ки онро дар истеҳсоли маҳсулоти мушаххас татбиқ мекунанд, ташаккул меёбад.

Агар ба мазмуни истилоҳи «инфрасохтор» назар афканем, он ниҳоят васеъ буда, намудҳо ва шаклҳои ташкилии гуногунмазмун ва гуногунтаркиб дорад. Ба маънои умумӣ инфрасохтор маҷмӯи иншоотҳо, биноҳо, системаҳо ва хизматрасониҳоест, ки барои фаъолияти соҳаҳои истеҳсолоти моддӣ ва таъмини шароити зиндагии ҷомеа заруранд. Баъзан мафҳуми «инфрасохтор» ҳамчун маҷмуи соҳаҳои инфрасохтори иқтисодӣ (нақлиёт, алоқа, маориф, тандурустӣ ва ғайра) фаҳмида мешавад. Инфрасохтор ба ҷузъҳои истеҳсоли ва ғайриистеҳсоли ҷудо карда мешавад. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ инфрасохтори инноватсионӣ ҳам дар доираи ҳамин равиш таҳқиқ ва баррасӣ карда мешавад.

Ташаккул ва рушди инфрасохтори инноватсионӣ дар соҳаҳои саноат дар таъмини шароити зарурӣ барои фаъолияти бахшҳои асосии иқтисодӣ самти афзалиятнок ба ҳисоб рафта, барои ҳамроҳсозии ҳамкориҳои унсурҳои гуногуни иқтисоди бозорӣ зарур аст. Дар баробари ин бояд самтҳои афзалиятдори тараққиёти он муайян карда шуда, самараи дигаргунсозии сармояи инсонӣ зиёд карда шавад.

Ба ақидаи Низомова Т.Д. ва Раҳмонов Ҷ.Р. “дар таъмини пешрафту тараққиҳои инноватсионӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ, (глобализатсия)

болоравии фаълкунонии инноватсионии корхонаҳо ва соҳаҳои иқтисодии миллии нақши муҳимро мебошад. Айни замон бошад, дараҷаи фаълнокии корхонаҳоро дар самти инноватсионӣ мусбӣ арзёбӣ кардан ғайриимкон аст. Таҳлилҳои гузаронидашуда аз он шаҳодат медиҳанд, ки корхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти фаъолияти инноватсионӣ навқадам ҳастанд ва як қатор масъалаҳои саволхое дар рӯ ба рӯяшон истодааст, ки ҳалли худро талаб менамоянд”.³ Вобаста ба ин ҳаминро таъкид месозем, ки яке аз чунин масъалаҳои ҳалталаб ин набудани унсурҳои инфрасохтори инноватсионии рушди истеҳсолоти саноати миллии мебошад.

Таҷқиқоти гузаронидашуда нишон дод, ки инфрасохтори инноватсионӣ унсур ва механизми асосии фаъолияти иқтисодии инноватсионӣ буда, метавонад сатҳи баланди рушди иқтисодиро таъмин намояд. Барои ташаккули иқтисодии инноватсионӣ дар системаи иқтисодӣ ташкилоту муассисаҳои махсусгардонидашуда зарур аст, ки фаъолияти инноватсиониро дастгирӣ ва ҳавасманд мегардонанд.

Таҷрибаи ҷаҳони муосир нишон медиҳад, ки ҳангоми ташаккули иқтисодии рақобатпазир ҳар як давлат ба рушди низоми миллии инноватсионӣ ва инфрасохтори инноватсионии худ таваҷҷуҳи асосӣ зоҳир менамояд. Аз ин рӯ, рушди инфрасохтори инноватсионӣ мутобиқи имконот ва ҳадафҳои стратегии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки талош дорад ба рушди устувори саноат дастёб гардад, як масъалаи таъхирнопазир ба шумор меравад. Инфрасохтори инноватсионӣ замина ва механизми асосии гузариш ба иқтисодии инноватсионӣ мебошад. Ин омил дар ҳолати мукамал ва самаранок буданаш метавонад суръати бештари рушди иқтисоди кишварро таъмин намояд.

Таҷриба нишон медиҳад, ки инфрасохтори инноватсионӣ заминаи асосии гузариш ба иқтисодии инноватсионӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин

³ Низомова, Т.Д., Раҳмонов Ҷ.Р. Саноатикунонии босуръат ва таъмини рушди инноватсионии саноати Милли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Т.Д. Низомова, Ҷ.Р. Раҳмонов // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. – 2022. – № 2(78). – Р. 134-149.

маврид олимони ватанӣ қайд менемоянд, ки маҳз рушди нокифояи инфрасохтори инноватсионӣ яке аз мамониятҳои асосии гузариш ба иқтисодиёти инноватсионӣ мебошад, ки он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вучуд надорад.⁴ Дар идомаи таҳқиқот муаллифон таъкид месозанд, ки инфрасохтори инкишофёфтаи амалисозии фаъолияти инноватсионӣ шартӣ асосии рушди иқтисодӣ буда, алоқаи байни саноат ва илм маҳз дар заминаи инфрасохтори инноватсионӣ сурат мегирад.

Бо така ба таҳқиқоти анҷомшуда мо инфрасохтори инноватсиониро ҳамчун низомҳои ба ҳам алоқаманд ва якдигарро такмилдиҳандаи истехсолӣ-техникӣ ва ташкилӣ-техникӣ баррасӣ менамоем, ки барои татбиқи самараноки инноватсияҳо ва рушди фаъолияти инноватсионӣ заруранд. Таҷрибаи кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон нишон медиҳад, ки дар рақобати бозори ҷаҳонӣ иқтисодиёте муваффақ мешавад, ки инфрасохтори инноватсионии пешрафта дошта, инноватсияро эҷод ва татбиқ карда, механизми нисбатан муассири фаъолияти инноватсиониро фароҳам сохтааст.

Барои фаъолияти самараноки иқтисоди инноватсионии кишвар инфрасохтори инноватсионӣ бояд аз ҷиҳати функционалӣ мукамал бошад. Маълум аст, ки тараққиёти босуръати иқтисодиёти ҷаҳон натиҷаи кори пурсамари нерӯи инсонӣ ва зеҳнӣ мебошад. Ҷомеаи муосир ҷомеаест, ки ба захираҳои зеҳнии инсон, қобилияти қабул ва татбиқи навоариҳои ӯ асос ёфтааст. Вобаста ба ин, дар кишварҳои пешрафтаи саноатӣ тамоюли гузаштан ба иқтисоди инноватсионӣ дар асоси низоми самараноки рушди инфрасохтори инноватсионӣ ва ҷорӣ намудани натиҷаҳои фаъолияти нерӯи зеҳнӣ дар соҳаҳои гуногуни фаъолият, аз он ҷумла дар соҳаи саноат мушоҳида карда мешавад.

Бо назардошти гуфтаҳои боло бояд қайд намуд, ки аҳамияти омӯзиши ин масъалаҳо ҳангоми татбиқи сиёсати инноватсионии давлат

⁴ Тошматов, М.Н. Проблемы формирования и развития инновационной экономики Республики Таджикистан / М.Н. Тошматов, Н.Т. Мирзорохимов // Вестник Института экономики Российской академии наук. – 2016. – № 5. – С. 182-190.

нақши бунёди дошта, самаранокии фаъолияти инноватсионӣ дар саноати миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мавҷудият ва фаъолияти натиҷабархши унсурҳои асосии инфрасохтори инноватсионӣ таъяс мекунад. Дар ин радиф таваҷҷуҳи асосӣ бояд ба омӯзиши асосҳои назариявии инфрасохтори инноватсионӣ зоҳир карда шавад.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки мақсади асосии рушди инфрасохтори инноватсионӣ таъяс додани низоми инноватсионие мебошад, ки рақобатпазирии маҳсулотро дар асоси истифодаи иқтидор ва технологияҳои ватанӣ ва хориҷӣ таъмин менамояд. Масъалаҳои назария ва амалияи инфрасохтори инноватсионӣ дар асарҳои сершумори классикон ва иқтисоддонҳои муосир баррасӣ шудаанд. Дар адабиёти хориҷӣ шумораи зиёди тадқиқотҳо ба ташаккул ва рушди инфрасохтори инноватсионӣ бахшида шудааст. Барои ташаккули дастгоҳи концептуалии тадқиқот баъзе ақидаҳо ва равишҳои назариявиро оид ба омӯзиши моҳият ва мафҳуми инфрасохтори инноватсионӣ мавриди омӯзиш қарор медиҳем (Ҷадвали 1.1.1.).

Ҷадвали 1.1.1.

Мафҳуми инфрасохтори инноватсионӣ дар таҳқиқотҳои илмӣ

Муаллиф (он)	Мафҳум
Лоева Я.А., Голцова П.А.	Маҷмуи ниҳодҳо ва мауссисаҳои онҳоро ташкилдиҳанда, ки раванди фаъолияти инноватсиониро аз нигоҳи ташкили шароити зарурии иқтисодиву иҷтимоии амалисозии фаъолияти инноватсионӣ таъмин менамоянд.
Заверза Е.В.	Маҷмуи ташкилотҳои мустакил ва ҳамзамон аз нигоҳи функционалӣ ба ҳам алоқаманд, ки ба фаъолияти инноватсионӣ мусоидат мекунанд.
Мазур Н., Левина М.П.	«инфрасохтори инноватсионӣ ин шабакаҳои иттилоотӣ, ташкилӣ, маркетингӣ, таҳсилотӣ ва дигарҳоро дар бар мегирад, ки барои расидани ғояи нав то ба татбиқи амалии он ва дарёфти истеъмолкунанда ёрӣ мерасонад.
Кулаков К.Ю.	Маҷмуи унсурҳои таъминкунанда ва дастгирии фаъолияти инноватсионӣ.
Суханова П.А.	Маҷмуи низомҳои истеҳсолию техникаи ба ҳам алоқаманд, ташкилотва ширкатҳои низомҳои дахлдори ташкилию идоракунӣ, ки барои амалисозии фаъолияти инноватсионӣ зарур ва кифоя мебошанд.
Пирогова Е.В.	Маҷмуи шароитҳо, ниҳодҳо, захираҳо ва субъектҳои хоҷагидорие фаҳмида мешаванд, ки ҳамохангии байни иштирокиҷони раванди инноватсиониро таъмин намуда, ба фаъолгардонӣ ва баландбардории самаранокии фаъолияти инноватсионӣ мусоидат мекунанд.

Муаллиф (он)	Мафҳум
Курносова Е.А.	Маҷмуи унсурҳои бунёдии таъмини фаъолияти инноватсионӣ ба ҳисоб меравад.
Комилов С.Ҷ.	Инфрасохтори инноватсионӣ маҷмӯи ташкилотҳои мебошанд, ки барои амалисозии фаъолияти инноватсионӣ заруранд.
Файзуллоев М.К.	Инфрасохтори инноватсионӣ маҷмӯи унсурҳои дар бар мегирад, ки барои ташаккули низоми инноватсионии миллии шароит фароҳам месозанд.
Қодиров Ф.А.	Низоми унсурҳои инфрасохтори моддӣ ва платформаҳои иттилоотӣ иртиботии маҷозӣ, ки барои ташаккул ва рушди фаъолияти инноватсионии ташкилотҳои тижоратӣ гайритижоратӣ, муассисаҳои илмӣ таълимӣ, сохтору мақомоти идоракунии давлатӣ ва дигар иштирокчиёни фаъолияти инноватсионӣ мусоидат менамоянд.
Раҳматзода Ҳ.Б.	Инфрасохтори инноватсионӣ ҳамчун шабакаи ташкилоти хизматрасони ҷараёни тавлидгари маҳсулоти илмталаб мафҳуми васеъ буда, ташкилотҳои молиявӣ, иттилоотӣ, соҳаи ҳуқуқӣ ва дигарҳоро низ дар бар мегирад.
Таърифи муаллиф	Мухити ба таври сунъӣ эҷодшудаест, ки фарогири унсурҳои моддӣ ва фазоӣ буда, барои ҳавасмандгардонии фаъолияти инноватсионӣ пешбинӣ шуда, системаи динамикии худидоракунии бозорҳо ва субъектҳои, ки дар доираи муҳити институтсионалии муайян барои тавсеаи фаъолияти инноватсионӣ ва рушди инноватсионӣ шароити заруриро фароҳам месозанд.

Таҳияи муаллиф.

Дар асоси таҳлили мафҳумҳои дар боло овардашуда ҳаминро қайд менамоем, ки зимни омӯзиши назария ва методологияи инфрасохтори инноватсионӣ равишҳои гуногуни илмӣ истифода мешаванд. Дар ин миён ба андешаи мо чунин равишҳоро ҷудо намудан мумкин аст:

- равиши системавӣ, ки инфрасохтори инноватсиониро ҳамчун унсурҳои ба ҳам алоқаманди амалисозии фаъолияти инноватсионӣ ва таъмини ҳамкориҳои иштирокчиёни он баррасӣ мекунад;

- равиши институтсионалӣ инфрасохтори инноватсиониро ҳамчун маҷмуи институтҳои тавсиф мекунад, ки барои фаъолияти инноватсионӣ шароит фароҳам месозанд.

- равиши сохторӣ-функционалӣ бошад, инфрасохтори инноватсиониро ҳамчун маҷмуи ташкилотҳои тавсиф медиҳад, ки татбиқи самараноки фаъолияти инноватсиониро таъмин мекунад;

- равиши ҷараёнӣ бошад, инфрасохтори инноватсиониро ҳамчун маҷмуи ҷараёнҳои хос эътироф мекунад, ки тавассути низомҳои ба ҳам алоқаманд таъмин карда мешавад.

Айни замон дар таҷрибаи ҷаҳонӣ шабакаҳои гуногуни ташкилотҳо вуҷуд доранд, ки ба рушди фаъолияти инноватсионӣ мусоидат мекунанд. Бояд гуфт, ки иншооти инфрасохтори инноватсионӣ танҳо як қисми мушкилотро ҳал карда метавонанд, зеро рушди бомуваффақияти фаъолияти инноватсиониро танҳо бо мавҷудият ё шумораи иншооти дахлдори инфрасохторӣ таъмин кардан ғайриимкон аст. Барои фаъолияти муваффақони низоми инноватсионӣ, инчунин, бояд заминаи мусоиди меъёрии ҳуқуқӣ ва низоми истеҳсоли маҳсулоти корхонаҳои инноватсионӣ фаъол бошанд.

Таҳқиқот нишон медиҳад, ки инфрасохтори инноватсионӣ вазифаҳои муҳимтаринро дар самти нигоҳ доштан ва инкишоф додани иқтисодии илмию техникӣ, баланд бардоштани ҳолибияти иқтисодии миллӣ, рақобатпазирии маҳсулоти ватанӣ ва азнавсозии иқтисодии миллӣ ва минтақавӣ тавассути ҷорисозии инноватсияҳо иҷро менамояд.

Яке аз масъалаҳои муҳимме, ки ба татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар ҳар як давлат таъсир мерасонад, дараҷаи рушди инфрасохтори инноватсионӣ мебошад. Бинобар ин, метавон қайд кард, ки дар адабиёти гуногуни иқтисодӣ инфрасохтори фаъолияти инноватсионӣ ҳамчун ташкилотҳои гуногуне фаҳмида мешавад, ки бо мақсади амалисозии фаъолияти инноватсионӣ хидматҳои заруриро пешниҳод мекунанд. Айни замон субъекти фаъолияти инноватсионӣ ҳамчун шахси ҳуқуқие фаҳмида мешавад, ки хизматрасониҳои гуногунро пешниҳод мекунанд. Сохторҳои инноватсионӣ, ки ҷузъи асосии низоми инноватсионии миллӣ ба ҳисоб мераванд, дорои шаклҳои гуногуни ташкилии ҳуқуқӣ буда, дар шакли ҳамкорӣ татбиқи фаъолияти инноватсионии ҳамдигарро пурра мекунанд.⁵

Бояд қайд кард, ки мафҳуми инфрасохтори инноватсионӣ инчунин марказҳои зехиро низ дар бар мегирад, ки ба ҷомеаи васеътари

⁵ Лоева, Я.А. Инновационная инфраструктура, инфраструктура инновационной деятельности и национальная инновационная система: в чем разница? / Я.А. Лоева, П.А. Гольцова // Современные тенденции развития науки и технологий. – 2016. – № 12-10. – С. 84-86.

тадқиқотӣ хизмат мерасонанд ва ба маҷмӯи дониш, усул ва малакаҳои мушаххас асос ёфтаанд. Воҳидҳои ташкилии инфрасохторӣ вобаста ба ҳадафҳо ва намудҳои лоиҳаҳои тадқиқотӣ ва инноватсионӣ метавонанд шаклҳои гуногуни онро қабул намоянд. Дар ин робита нақшаи рушди инфрасохтори тадқиқотӣ ва инноватсионӣ барои сармоягузори минбаъда ба лоиҳаҳои миллӣ ва байналмилалӣ бо дарназардошти чаҳорчӯбаи молиявии имконпазир омили асосӣ маҳсуб меёбад.

Имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нақш ва аҳамияти инфрасохтори инноватсионӣ дар рушди саноат назаррас набуда, он муносибати комилан навро тақозо менамояд. Таҷриба нишон медиҳад, ки рушди бахши инноватсионӣ тавассути инфрасохтори мукаммали инноватсионӣ метавонад корхонаҳои ватаниро ба зинаи нави рушд расонад. Дар баробари ин иқтисодии инноватсионии корхона аз як қатор категорияҳои системавии мустақил иборат аст, дар маҷмӯъ барои рушди фаъолияти инноватсионӣ замина мегузоранд. Дар робита ба ин бисёре аз корхонаҳои ватаниро зарур аст, ки низоми муосири идоракуниро ташаккул дода, самаранокии ҷорӣ намудани инноватсияро дар раванди татбиқи фаъолияти инноватсионӣ таъмин намоянд.

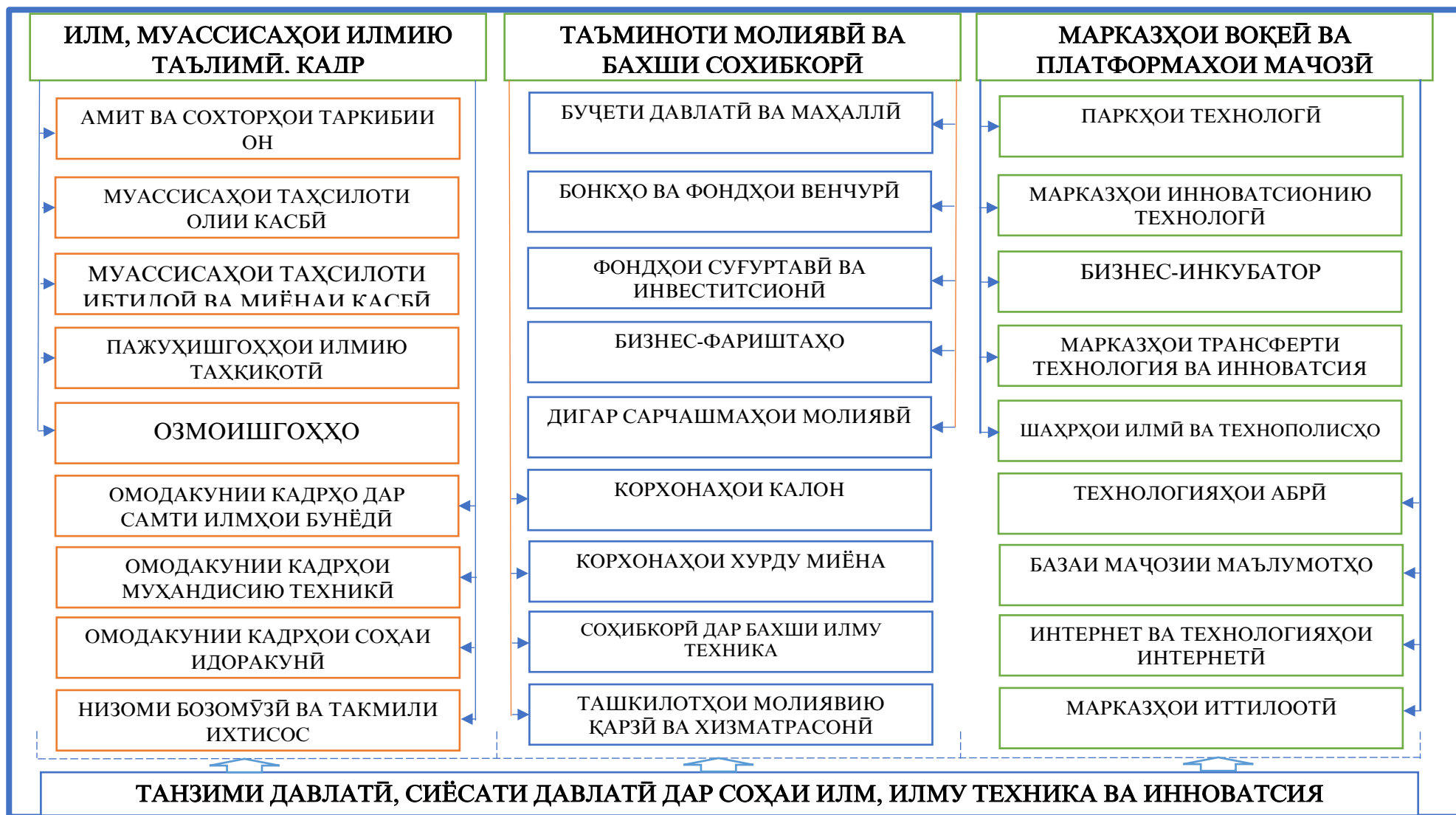
Инфрасохтори инноватсионии корхонаҳои саноатӣ бошад, муносибатҳои иқтисодии байни ҷузъҳои инноватсионӣ ва истеҳсолии корхонаро муттаҳид сохта, робитаи байни навоариҳои илмӣ ва фаъолияти истеҳсолиро таъмин менамояд, ба рушд ва ҳавасмандгардонии фаъолияти инноватсионие, ки ба азхуд намудани истеҳсоли намудҳои нави маҳсулот ва технология равона шудаанд, мусоидат мекунад. Рушди инфрасохтори инноватсионӣ ба такмили заминаи меъёрию ҳуқуқи танзимкунандаи фаъолияти инноватсионӣ, дастгирии молиявии лоиҳаҳои ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ ва омӯзонидани коркардҳои илмӣ ва объектҳои моликияти зехнӣ вобаста мебошад.

Таҳқиқоти мо нишон дод, ки дар доираи инфрасохтори инноватсионӣ як қатор бозорҳои хизматрасониҳои махсус вучуд доранд, ки лоиҳаҳои инноватсиониро дар тамоми марҳилаҳои раванди инноватсионӣ амалӣ ва

дастгирӣ менамоянд. Вобаста ба ин рушди минбаъдаи фаъолияти инноватсионӣ танҳо дар сурати пурзӯр намудани ҳамкориҳои ҳамаи субъектҳои инфрасохтори инноватсионӣ бо роҳи пурзӯр намудани манфиатҳои тижорати онҳо бо истифода аз механизмҳои идоракунии бозор, тадриҷан зиёд шудани талабот ва пешниҳод дар бозорҳои хизматрасониҳои инноватсионӣ имконпазир аст.

Рушди инноватсионии корхонаҳои саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон тақозо мекунад, ки ба ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ тавачҷуҳи хос зоҳир карда шавад. Дар ин замина истифодаи самараноки донишҳои илмӣ ва технологияҳои нав, ки асоси бунёди ҷомеаи баъдисаноатӣ мебошанд ба рушди фаъолияти инноватсионии корхонаҳои саноатӣ вобаста мебошад. Ба андешаи мо дар марҳилаи муосири рушди инноватсионии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон унсурҳои бунёдии инфрасохтори инноватсионӣ корхонаҳои саноатӣ, ки истехсоли молу хизматрасониҳои инноватсионӣ машғуланд, муассисаҳои илмӣ ва донишгоҳҳои, ки дар самтҳои афзалиятнок таҳқиқоти илмӣ анҷом медиҳанд ва ташкилотҳои ғайритижоратӣ, ки ҳамчун тавлидкунандаи лоиҳаҳои инноватсионии иҷтимоӣ шинохта шудаанд, ба ҳисоб мераванд.

Таҳқиқот нишон медиҳад, ки унсурҳои таркибӣ ва умуман концепсияи инфрасохтори инноватсионӣ аз рӯйи ду равиш таҳқиқи карда мешавад. Равиши якум ба фаъолияти субъектҳои мушаххас дар шакли ташкилотҳо (объектҳо), ки дар минтақаҳои алоҳида ҷойгиранд, вобаста мебошад. Дар ин асос ҷузъҳои инфрасохтори инноватсиониро чунин гурӯҳбандӣ намудан мумкин аст (Расми 1.1.1).



Расми 1.1.1. Сохтор ва таркиби инфрасохтори инноватсионӣ (таҳияи муаллиф)

Чӣ тавре ки аз расми 1.1.1. дида мешавад, субъектҳои инфрасохтори инноватсионӣ, ки бо мақсади хизмат ва дастгирии тичорати инноватсионӣ таъсис дода шудаанд, ба ҷузъи якуми инфрасохтор дохил мешаванд. Ҷузъи дигар бояд субъектҳои ба инноватсия нигаронидашудаи инфрасохтори бозорҳо ва омилҳои истехсолотро дар бар гиранд, ки бе онҳо раванди самараноки таҳияи навоариҳо ва истехсоли инноватсия имконнопазир нест, яъне инҳо захираҳои меҳнатӣ, сармоя, иттилоот ва захираҳои табиӣ мебошанд.

Дар илми иқтисоди ватанӣ масъалаҳои ташаккул ва рушди инфрасохтори инноватсионӣ дар қатор олимону мутахассисон баррасӣ шудаанд. Ба ақидаи Абдуқодирова Х.А.⁶ аини замон инфрасохтори фаъолияти инноватсионии корхона бо мушкилоти зерин дучор меояд: нарасидани маблағ ва вазъи молиявии корхонаҳои инноватсионӣ; маоши ночиз дар соҳаи илм ва маориф; қафомонда ва ноустувор будани муҳити рақобат барои фаъолияти инноватсионии корхонаҳо; нарасидани кормандони таҳсилкарда ва кадрҳои ҳирфай ва дигар вазифаҳо.

Пажӯҳишгари дигари ватанӣ Хошимзода Х.Х.⁷ қайд мекунад, ки хангоми ташаккули сохтори инноватсионӣ байни секторҳои давлатию хусусии иқтисодиёт, байни марказҳои илмии давлатӣ ва сохторҳои соҳибқорӣ тичоратӣ бояд ҳамкориҳои зич ба амал бароварда шавад. Дар ин самт нақши давлат дар таъмини ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташкилии инфрасохтори инноватсионӣ муҳим аст.

Ба ақидаи олими ватанӣ Файзуллоев М.Қ.⁸ инфрасохтори инноватсионӣ замина ва шартҳои асосии гузариш ба иқтисодиёти инноватсионӣ мебошад. Ҳамчунин, дар таҳқиқоти дигари хеш муаллиф

⁶ Абдуқодиров Х.А. Особенности повышения некоторых условий инновационной инфраструктуры в экономике Таджикистана//Известия ВУЗов Кыргызстана. 2019. № 2. С. 121-126.

⁷ Хошимзода Х.Х. Роль инфраструктуры в развитии инновационно ориентированной региональной экономики//В сборнике: Современная наука: актуальные вопросы, достижения и инновации. Сборник статей XXIV Международной научно-практической конференции. Пенза, 2022. С. 28-30.

⁸ Файзуллоев М.К. Развитие инновационной деятельности в Таджикистане как условие экономического роста//Управленческие науки. 2015. Т. 5. № 1. С. 68-73.

таъкид месозад, ки ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ яке аз вазифаҳои асосии сиёсати иқтисодии ҳар як давлат ба ҳисоб меравад.

Ҳамин тавр, бо назардошти таҳлили назарияи ташаккул ва инкишофи инфрасохтори инноватсионӣ ҳаминро қайд менамоем, ки ин сохторҳо имкон медиҳанд гузариш ба иқтисодиёти инноватсионӣ таъмин карда шавад. Мувофиқи назарияи ҷойдошта инфрасохтори инноватсионӣ маҷмӯи муассисаҳои ташкилӣ ва иқтисодиро дар бар мегиранд, ки барои татбиқи равандҳои инноватсионии корхонаҳо шароит фароҳам меорад. Ба инфрасохтори инноватсионӣ технополисҳо, шаҳрҳои инноватсионӣ, фондҳои сармоягузори инноватсионӣ, паркҳои технологӣ, бизнес-инкубаторҳо, ширкатҳои венчурӣ, корхонаҳои хурди инноватсионӣ ва ғайра дохил мешаванд.⁹

Ба андешаи мо инфрасохтори инноватсионӣ маҷмӯи сохторҳои давлатӣ ва хусусӣ мебошад, ки инкишоф ва дастгирии ҳамаи марҳилаҳои раванди инноватсиониро таъмин менамоянд. Дар ин замина инфрасохтори инноватсионии инкишофёфта муҳите мебошад, ки ба корхона имкон медиҳад, то дар мӯҳлати кӯтоҳтарин ҷустуҷӯи мунтазам ва коркарди технологияҳои инноватсионӣ анҷом диҳад. Бо ёрии унсурҳои гуногуни инфрасохтори инноватсионӣ чунин вазифаҳои асосии пешбурди фаъолияти инноватсионӣ, аз қабиле таъмини иттилоот, таъминоти истеҳсоли ва технологии фаъолияти инноватсионӣ, вазифаҳои сертификатсия ва стандартикунонии маҳсулоти инноватсионӣ, мусоидат ба таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ, гузаронидани намоишҳои лоиҳаҳои инноватсионӣ ва маҳсулоти инноватсионӣ, расонидани кӯмаки машваратӣ, тайёр кардан, бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси кадрҳо барои фаъолияти инноватсионӣ ва ғайра ҳал карда мешаванд. Ба монанди инфрасохтори нақлиётӣ инфрасохтори инноватсионӣ ҳама шабакаҳои

⁹ Файзуллоев М.К. Процесс формирования инфраструктуры инноваций и стимулирования инновационной деятельности в научно-технологической сферы//В сборнике: Актуальные вопросы развития современного общества. материалы Международной научно-практической конференции: в 2-х томах. Ответственный редактор Горохов А.А., 2011. С. 184-185.

иттилоотӣ, ташкилӣ, маркетингӣ, таълимӣ ва ғайраро дар бар мегирад, ки ба пайдо кардани истеъмолкунандаи нав мусоидат мекунад.

Тавре ки аз равишҳои дар боло овардашуда бармеояд, дар таҷрибаи ватанӣ инфрасохтори инноватсиониро асосан ҳамчун маҷмӯи сохторҳои баррасӣ карда мешавад, ки ҳадафи онҳо ҳавасмандгардонии тавлид ва тиҷоратикунонии инноватсияҳо мебошад. Аммо, дар таҷрибаи хориҷӣ маҷмӯи инфрасохтори инноватсионӣ вобаста ба сатҳи рушди муносибатҳои истеҳсолӣ ба иштирокчиёни дар бозор амалкунанда вобастагӣ дорад. Аз ин рӯ, дар аксар давлатҳои пешрафтаи саноатӣ таснифоти инфрасохтори инноватсионӣ бо назардошти меъёрҳои қолабҳои инфрасохтор, аудиторияи мақсадноки корбарон ва хизматҳои пешниҳодшуда амалӣ карда мешавад. Ба андешаи мо, ба инфрасохтори инноватсионӣ дохил намудани субъектҳои инфрасохтори тақсимот ва мубодила, ки ба пешбурди маҳсулоти инноватсионӣ нигаронида шудаанд, муҳим мебошад.

Ҳамин тариқ, инфрасохтори инноватсионии рушди саноат ҳамчун маҷмӯи объектҳои бисёрфункционалии ба ҳам алоқаманд фаҳмида мешавад, ки барои ташаккул ва тақвияти фаъолияти инноватсионии корхонаи саноатӣ шароит фароҳам меорад. Таҳқиқоти анҷомдодаи мо нишон медиҳад, ки инфрасохтори инноватсионӣ бояд ташкилотҳо, фирмаҳо ва иттиҳодияҳоеро дар бар гирад, ки тамоми давраи фаъолияти инноватсиониро фаро мегиранд. Вобаста ба ин дар давлатҳои пешрафтаи саноатӣ инфрасохтори инноватсиониро одатан ба 3 гурӯҳи асосии функционалӣ тақсим мекунад: хизматрасонӣ барои дастгирии ширкатҳои хурди инноватсионии ташкилотҳои махсус; марказҳои, ки ширкатҳои инноватсиониро таъсис медиҳанд ва ё дастгирӣ мекунад ва минтақаҳои соҳибкории инноватсионӣ.

Фаъолияти чунин объектҳо ба ҳамгирии равандҳои асосии тиҷоратии корхона бо раванди инноватсионӣ дар як занҷир бо мақсади васеъ намудани дастрасӣ ба иттилооти марбут ба рушди инноватсионии корхона ва мавҷудияти коркардҳои иттилоотӣ дар фазои инноватсионии

беруна нигаронида шудааст, ки самаранокии фаъолияти инноватсиониро ба ҳадди аксар мерасонад.

Мақсади ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ аз ташкили субъектҳои мушаххаси хоҷагидорӣ иборат аст, ки ба манфиати ҷомеа фаъолияти илмию техникӣ ва инноватсиониро самараноктар ба роҳ монда тавонанд; субъектҳои, ки қобилият ва салоҳияти зудтар бартараф намудани таназзули истеҳсолотро доранд, таҷдиди сохтори онро, ки ба таҳкими рақобатпазирӣ ва ҷолибият дар бозорҳои дохилӣ ва хориҷӣ ва нигоҳ доштани иқтисодии илмию техникӣ нигаронида шудааст, амалӣ намояд.

Бо назардошти таҳқиқоти анҷомшуда ҳаминро таъкид месозем, ки инфрасохтори инноватсионӣ аз занҷираи унсурҳои алоҳидае иборат аст, ки дар пайвастагӣ ва баҳамалоқамандӣ фаъолият мекунанд. Яъне:

– субъектҳои хоҷагидориро новобаста аз шакли ташкилию ҳуқуқиашон бо иттилооти зарурии илмию техникӣ ва инноватсионӣ таъмин мекунанд, ки он метавонад дар асоси шарикӣ ва ё бастанӣ қарордодҳои алоҳида амалӣ карда шавад;

– дастгирии ташҳиси босифати барномаҳои илмию техникӣ ва лоиҳаҳои инноватсионӣ, арзёбии касбӣ барои мутобиқат ба салоҳиятҳои, ки инфрасохтор бояд дошта бошад;

– дастгирии молиявӣ иқтисодии фаъолияти инноватсионӣ, ки ба шарофати он барои навсозӣ ва рушди равандҳо, маҳсулот, системаҳои идоракунии, бозорҳои фурӯш дар асоси инноватсия сармоягузорӣ карда мешавад, ки ҳамкориҳои мутақобилаи соҳибкорӣ ва давлатро таъмин менамояд;

– таъмини истеҳсолӣ ва технологияи эҷоди технологияҳо, коркардҳои илмию техникӣ, маҳсулоти нави рақобатпазирӣ илмталаб ва сертификатсияи онҳо барои пешбурд ба бозорҳои минтақавӣ, байниминтақавӣ ва хориҷӣ.

Инфрасохтори фаъолияти инноватсионӣ дар ҳар як соҳа ва ҳар як корхона хусусиятҳои худро дорад. Ин табиист ва асоснок аст, зеро

даромади фаъолияти инфрасохтори инноватсионӣ метавонад баланд бошад ва роҳбарият ба рушди он манфиатдор аст. Баҳисобгирии равишҳои мавҷудаи ташаккул ва рушди инфрасохтори инноватсионӣ имкон медиҳад, ки намудҳои зерини инфрасохтори инноватсионӣ ҷудо карда шаванд:

- молиявӣ: фондҳои гуногун (бучетӣ, венчурӣ, суғуртавӣ, сармоягузорӣ) ва дигар муассисаҳои молиявӣ, аз қабili бозори сахмия, махсусан дар робита ба ширкатҳои баландтехнологӣ;

- истехсолот ва технология: паркҳои технологӣ, марказҳои инноватсионӣ технологӣ, бизнес-инкубаторҳо, марказҳои интиқоли технология ва ғ.;

- иттилоот: базаҳои маълумот ва марказҳои дастрасӣ, инчунин марказҳои таҳлилӣ, оморӣ, иттилоотӣ ва дигар марказҳо (яъне ташкилоти хизматрасонӣ);

- кадрҳо: муассисаҳои таълимӣ оид ба тайёр кардан ва бозомӯзии кадрҳо дар соҳаи идоракунии илмию инноватсионӣ, аудити технологӣ, маркетинг ва ғайра; машварати экспертӣ: ташкилоте, ки ба моликияти зеҳнӣ, стандартизатсия, сертификатсия хизмат мерасонанд; марказҳои машваратии умумӣ ва махсус дар соҳаҳои муайян (молия, сармоягузорӣ, маркетинг, менеҷмент ва ғайра).

Тавре маълум аст, инфрасохтори инноватсионӣ ин механизми байни натиҷаҳои тадқиқоти илмӣ ва татбиқи онҳо аз ҷониби давлат ва бахши соҳибкорӣ мебошад. Бе инфрасохтори инноватсионӣ самаранок гузаронидани натиҷаҳои фаъолияти илмӣ аз бахши академӣ ба бахши воқеии иқтисодиёт, бунёди корхонаҳои нави инноватсионӣ ва ҳамгирии онҳо бо корхонаҳои саноатӣ имконнопазир аст. Ҳамзамон, муҳимтарин самти бунёди инфрасохтори инноватсионӣ ташаккули марказҳои инноватсионӣ, паркҳои илмию технологӣ ва инкубаторҳо мебошад, ки тавассути онҳо стратегияи ҳавасмандгардонии рушд амалӣ гардида, унсурҳои сиёсати саноатӣ, минтақавӣ ва инноватсионӣ ба ҳам оварда мешавад.

Ҳамин тавр, ташкилотҳо, субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ, ки вазифаҳои хизматрасонӣ ва пешбурди равандҳои инноватсиониро иҷро мекунанд, инфрасохтори инноватсиониро ташкил медиҳанд. Ба ибораи дигар, инфрасохтори инноватсионӣ ташкилотҳое мебошанд, ки дар татбиқи фаъолияти инноватсионӣ саҳм мегузоранд. Ба андешаи мо, инфрасохтори умумии инноватсионӣ захираҳои заруриро барои рушди фаъолияти инноватсионӣ таъмин намуда, фаъолияти илмӣ ва технологии кишварро дар бар мегирад. Дар баробари ин механизмҳои дастгирии тадқиқоти бунёдӣ, таҳсилоти олиии касбӣ, рушди ғояҳои нав ва тиҷоратикунони онҳо низ унсурҳои муҳими инфрасохтори инноватсионӣ мебошанд.

Хулоса, дар асоси таҳқиқоти анҷомдода таърифи муаллифии инфрасохтори инноватсионӣ пешниҳод карда шудааст, ки дорои чунин мазмун аст: *инфрасохтори инноватсионӣ муҳити ба таври сунъӣ эҷодшудаест, ки барои ҳавасмандгардонии фаъолияти инноватсионӣ пешбинӣ шуда, системаи динамикии худидоракунии бозорҳо ва субъектҳоест, ки дар доираи муҳити институтсионалии муайян барои васеъ намудани истехсолу фурӯши маҳсулот ва технологияҳои инноватсионӣ шароити заруриро фароҳам месозанд.*

Дар хулоса, ҳаминро таъкид менамоем, ки мафҳуми инфрасохтори инноватсионӣ маҷмӯи зерсистемаҳои ба ҳам алоқамандро ифода мекунад, ки ба системаи инноватсионии минтақавӣ ворид карда шудаанд ва ба таъмини фаъолияти самараноки корхонаҳои аз ҷиҳати инноватсионӣ фаъол мусоидат мекунанд. Исбот шудааст, ки самаранокии системаи миллии инноватсионӣ на танҳо аз фаъолияти корхонаҳои аз ҷиҳати инноватсионӣ фаъол, балки аз он вобаста аст, ки ин иштирокчиён тавассути унсурҳои инфрасохтор бо ҳамдигар чӣ гуна муносибат мекунанд. Аз ин рӯ, инфрасохтори инноватсионӣ бояд миқдори зарурӣ ва кофӣи унсурҳоро дар бар гирад, ки ҳамкории онҳо ба татбиқи ҳадафҳои умумии сиёсати инноватсионии минтақа ва баланд бардоштани самаранокии раванди инноватсионии минтақавӣ равона карда шавад.

1.2. Методологияи ташаккул ва унсурҳои инфрасохтори инноватсионии корхонаҳои саноатӣ дар шароити муосир

Дар шароити муосир барои Ҷумҳурии Тоҷикистон бунёди заминаҳои устувори рушди индустриалӣ-инноватсионӣ масъалаи муҳим мебошад. Муҳимтарин хусусияти иқтисодии индустриалӣ-инноватсионӣ мавҷудияти инфрасохтори пешрафтаи истеҳсоли ва инноватсионӣ барои истеҳсоли маҳсулоти дорой сатҳи баланди коркарди илмию технологӣ мебошад. Бояд таъкид сохт, ки дар ташкили иқтисодии рақобатпазир рушди системаи миллии инноватсионӣ ва инфрасохтори инноватсионӣ омили бунёди ба ҳисоб меравад. Агар ба таҷрибаи давлатҳои пешрафтаи саноатӣ назар андозем, мушоҳида менамоем, ки ба дастовардҳои онҳо зерсохтори инноватсионӣ таъсир расонида, дар бозори ҷаҳонӣ саҳми назаррас пайдо кардаанд.

Таҷриба нишон медиҳад, ки инфрасохтори инноватсионӣ самт ва механизми асосии иқтисодии инноватсионӣ буда, ин омил суръати тараққиёти иқтисодии мамлакат ва некуаҳволии аҳолиро таъмин мекунад. Дар шароити рақобати бозори ҷаҳонӣ кишваре, ки инфрасохтори пешрафта ва механизми муассири ташкили фаъолияти инноватсионӣ дорад, аз нигоҳи иқтисодӣ бурд мекунад. Аз ин рӯ, барои фаъолияти пурсамари иқтисоди инноватсионии кишвар бояд ҳадамоти инфрасохтори инноватсионӣ пурра бошад.¹⁰

Дар амалия, чӣ тавре ки таҳқиқи асосҳои назариявии инфрасохтори инноватсионӣ нишон дод, он ҳамчун категорияи иқтисодӣ дар сатҳи макро ва микро муайян карда мешавад. Дар сатҳи макро инфрасохтори инноватсионӣ асоси рушди фаъолияти инноватсионӣ дар сатҳи иқтисоди миллии мебошад. Дар натиҷа, дастгирии инфрасохтори рушди инноватсионии иқтисодӣ имкон медиҳад, ки шароит барои ташаккули вазъи устувори молиявии корхонаҳо ва соҳаҳо ва ба даст овардани фоидаи ҳадди аксар фароҳам оварда шавад. Моҳияти изҳороти

¹⁰ Курносова, Е.А. Направления трансформации инфраструктуры обеспечения инновационной деятельности промышленных предприятий в условиях развития инновационной экономики / Е.А. Курносова // Инновационная деятельность. – 2019. – № 4(51). – С. 43-49.

пешниходшуда бори дигар нақш ва аҳамияти чунин ниҳодро дар сатҳи микро таъкид мекунад.

Дар марҳалаи кунунии рушди иқтисодӣ инноватсия омили бунёдии баланд бардоштани некуаҳволии мардум, рақобатпазирии кишварҳо дар бозори ҷаҳонӣ ва воситаи амалигардонии концепсияи рушди устувори иқтисоди миллӣ мебошад. Мушкилии равандҳои инноватсионӣ тақозо менамояд, ки шабакаи муассисаҳои махсусгардонидашуда, ташкилотҳои дастгирии инноватсионӣ, ки барои корхонаҳои инноватсионӣ муҳити мусоидтар фароҳам меоранд, ташкил карда шавад. Таҷриба нишон медиҳад, ки набудани инфрасохтори самаранок дар соҳаи инноватсионӣ ба рушди соҳибкорӣ ва махсусан фаъолияти корхонаҳои хурду миёна таъсири манфӣ мерасонад. Дарачаи рушд ва самаранокии инфрасохтори инноватсионии кишвар ба суръати тақвияти иқтисодии ҳам субъектҳои аз ҷиҳати инноватсионӣ фаъолтарин ва ҳам ба тамоми низоми миллии инноватсионӣ таъсир мерасонад.

Тавре ки тадқиқоти мо нишон дод, бо ёрии унсурҳои гуногуни инфрасохтори инноватсионӣ таъминоти иттилоотӣ, истехсолӣ ва технологии инноватсионӣ, сертификатсия ва стандартизатсияи маҳсулоти инноватсионӣ, мусоидат ба пешбурди коркардҳои самаранок ва татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ, баргузориҳои намоишгоҳҳои лоиҳаҳо ва маҳсулоти инноватсионӣ, расонидани ёрии машваратӣ, тайёр кардан, бозомӯзӣ ва такмили ихтисоси кадрҳо барои фаъолияти инноватсионӣ ва ғайра анҷом дода мешавад.

Таҷрибаи рушди бомуваффақияти инфрасохтори инноватсионӣ дар бисёр кишварҳо имкон медиҳад, ки сохторҳои технопаркӣ ва системаҳои технологияҳои иттилоотиро ҳамчун унсурҳои асосии он баррасӣ кунем. Дар амал инфрасохтори инноватсионӣ ду гурӯҳи муассисаҳоро дар бар мегирад:¹¹

¹¹ Абдукодиров, Х.А. Инновационная инфраструктура как основа развития экономики Таджикистана / Х.А. Абдукодиров // Экономика и предпринимательство. – 2019. – № 7(108). – С. 455-458.

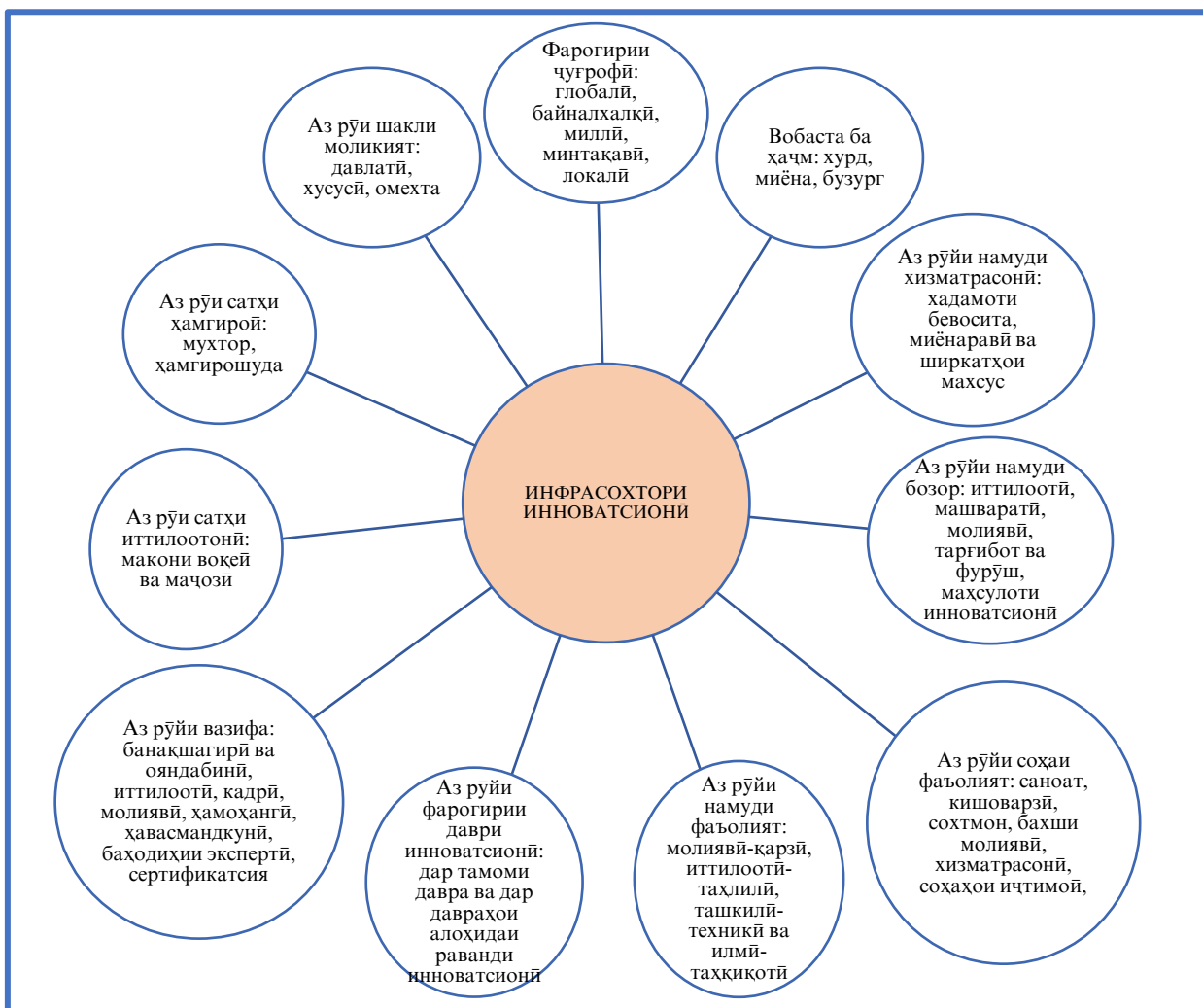
1) системаи ташкилотҳои махсусгардонидашуда (марказҳои патентӣ ва иҷозатномадиҳӣ, хизматрасониҳои машваратӣ, марказҳои таълим ва бозомӯзии кадрҳо, марказҳои лизингӣ, инчунин сертификатсияи маҳсулоти баландтехнологӣ ва ғ.);

2) системаи сохторҳои парки технологӣ (технопаркҳо, бизнес-инкубаторҳо, марказҳо ва комплексҳои инноватсионӣ ва технологӣ, марказҳои интиқоли технологияҳо ва дигар ташкилотҳо).¹²

Дар ҷаҳони муосир шаклҳои гуногуни сохторҳои парки технологӣ – паркҳои илмӣ, паркҳои технологӣ ва тадқиқотӣ, инноватсионӣ, инноватсияҳои технологӣ ва инноватсияҳои тиҷоратӣ, марказҳои интиқоли технология, инкубаторҳои бизнес ва технологияҳо, инкубаторҳои виртуалӣ, технополисҳо ва ғайра мавҷуданд.

Инкишофи динамикии равандҳои инноватсионӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ рушди муносибатҳои гуногунро ба масъалаҳои идоракунии инфрасохтори инноватсионии кишвар муайян мекунад. Ташаккули инфрасохтори инноватсионии самаранок фаъолияткунанда самти стратегии рушди низоми миллии инноватсионӣ ва ҷузъи асосии он мебошад. Таҳқиқот нишон дод, ки инфрасохтори инноватсионӣ системаи мураккаби субъектҳо, объектҳо ва падидаҳост, ки фаъолияти иқтисодӣ инноватсиониро таъмин мекунад. Барои тадқиқи минбаъдаи омилҳое, ки таъсири мутақобилаи ҳамаи унсурҳои таркибии ин системаро ба вуҷуд меоранд, онҳоро аз рӯи аломатҳои гуногун гурӯҳбандӣ кардан лозим аст (Расми 1.2.1.).

¹² Фомин Е.П., Назаров М.А., Федосеева С.В. Развитие взаимодействия объектов инновационно-инвестиционной инфраструктуры: монография [Текст] / Е.П. Фомин, М.А. Назаров, С.В. Федосеева. – Самара: Изд-во СамГЭУ, 2009. – 168с.



Расми 1.2.1. Аломатҳои таснифи инфрасохтори инноватсионӣ (таҳияи муаллиф)

Раванди таснифи субъектҳои инфрасохтори инноватсионӣ амали мантиқии тақсимоии бисёр объектҳо аз рӯи синфҳо, намудҳо ва вобаста ба аломатҳои умумие мебошад, ки муносибатҳои мунтазами байни синфҳои объектҳо дар низоми ягонаи соҳаи муайяни дониш ба қайд мегиранд. Вазифаи таснифоти инфрасохтори инноватсионӣ аз рӯи аломатҳои гуногун расмиётест, ки дар он бисёр объектҳо ба таври муайян ба синфҳо тақсим мешаванд. Инфрасохтори инноватсионӣ ҳамчун як системаи том ҷузъҳои алоҳидаеро дар бар мегирад, ки дар таҷриба онҳо ба зерсистемаҳои истехсолӣ-технологӣ, молиявӣ-иқтисодӣ, меъёрӣ-ҳуқуқӣ, ҳудудӣ ва кадрӣ ҷудо мекунад.

Моделҳои таъсири мутақобилаи унсурҳои таркибии механизми инфрасохтори инноватсионӣ ба ду гурӯҳ ҷудо карда мешавад: соҳаҳои

илмӣ ва истеҳсоли (аз илм то ба корхона) ва соҳаҳои саноатӣ ва бозорӣ (аз корхона то бозори фурӯши маҳсулот).

Соҳаи илмӣ-истеҳсоли бо таъсири бозори супоришҳои илмию техники ташаккул меёбад, ки маълумот дар бораи онҳо ба воситаи комплекси иттилоотӣ-технологӣ ба корхона омада метавонад. Дар ин марҳила ҳангоми кори субъектҳои инфрасохтор оид ба тайёр кардан ва бозомӯзии кадрҳо, агентҳои машваратӣ ва тавассути фаъолияти машваратии корхона метавонад дар бораи усулҳои истеҳсоли маҳсулоти инноватсионӣ, технологияи барои ин зарур, таҷҳизот барои татбиқи таҷҳизотҳои илмӣ ва супоришҳои техникӣ амалӣ карда мешавад. Пешниҳодҳои нави илмию техникӣ одатан объектҳои моликияти зехнӣ буда, истифодаи онҳо ба қайд гирифтани ва гирифтани иҷозатнома, патент ё иҷозатномаи дахлдорро талаб мекунад.

Баҳши истеҳсоли ва бозории инфрасохтор барои мусоидат намудан ба раванди дарёфти манбаъҳои маблағгузорию лоиҳаҳои инноватсионӣ, таҳлили имкониятҳои молиявӣ ва пешниҳодҳои сармоягузорию муассасаҳои молиявӣ пешбинӣ шудааст. Пас аз ҳалли мушкилоти маблағгузорию лоиҳаи инноватсионӣ имкони пардохт ва ҷалби хизматрасонии сохторҳои махсуси истеҳсоли-технологӣ, паркҳои технологӣ, бизнес-инкубаторҳо ва ғ. ба миён меояд. Дар сурати бомуваффақият истеҳсол кардани маҳсулоти инноватсионӣ зарурати стандартизатсия ва сертификатсияи он ба миён меояд. Танҳо пас аз он маҳсулоти нав ба бозори фурӯш пешниҳод карда мешаванд.

Тибқи қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи паркҳои технологӣ» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Парк метавонад дар шаклҳои зерин таъсис дода шавад:

- Парки инноватсионӣю технологӣ;
- Парки илмӣ (ё Парки тадқиқотӣ);
- Технополис;
- Инкубатори технологӣ (бизнес-инкубатор).

Хусусиятҳои фарқкунанда, хусусиятҳои ҳар яке аз ин шаклҳо ва таҷрибаи фаъолияти онҳоро дар кишварҳои гуногун баррасӣ мекунем. **Парки инноватсионӣ** технологӣ яке аз намудҳои Парк буда, барои ҷорӣ намудани технологияҳои баландсифат дар истеҳсолот ва рушди муассисаҳои инноватсионии хурду миёна ва истеҳсоли хизмат мекунад.

Аз нуқтаи назари ташкилӣ парки саноатӣ ё технологӣ як ҳудудест, ки дар он шумораи зиёди корхонаҳои саноатӣ, илмӣ ва ширкатҳои илмӣ-тадқиқотӣ дар шакли шабакаи ягона муттаҳид карда шуда, иншооти умумии инфрасохториро истифода мебаранд. Оилаи паркҳои илмӣ ва илмӣ-технологӣ дар шакли маркази илмӣ як ядро дорад ва дар аввал ба рушди тадқиқоти илмӣ ва истеҳсоли хурди намунаҳо нигаронида шудааст. Дар паркҳои илмӣ-саноатӣ самараи иқтисодӣ бо роҳи аз нав индустриализунонӣ ба даст оварда мешавад, зеро «ядро»-и илмӣ бо истеҳсолоти бузург пайваст карда мешавад. Парк аз нуқтаи назари иқтисодӣ як воҳиди ҳудудии истеҳсоли мебошад, ки дар робитаи ҳамкории ду комплекс – инфрасохтор, хизматрасонии генератсиякунанда ва истеҳсоли, яъне корхонаҳои истифодабаранда сохта шудааст.

Мафҳуми парки технологӣ ба мафҳуми инкубатор дар соҳаи инноватсия хеле наздик аст. Ҳардуи ин унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ маҷмӯаҳои мебошанд, ки барои мусоидат ба рушди ширкатҳои хурди инноватсионӣ, фароҳам овардани муҳити мусоид барои фаъолияти онҳо пешбинӣ шудаанд.

Доираи ширкат-муштарихи технопарк дар муқоиса бо инкубаторҳо танҳо бо ширкатҳои навтаъсис ва навоварона дар марҳилаи аввали рушд маҳдуд намешавад. Аз хизматрасонии технопаркҳо корхонаҳои хурду миёнаи инноватсионӣ, ки дар марҳилаҳои гуногуни рушди тичоратии донишҳои илмӣ, ноу-хау ва технологияҳои илмталаб қарор доранд, истифода мебаранд. Ба ибораи дигар, ба технопаркҳо сиёсати қатъии навсозии доимӣ, гардиши муштарӣ хос нест, ки барои инкубаторҳои соҳаи инноватсия хос аст.

Дар ин чо ҳамчунин бояд қайд кард, ки агар технопаркҳо танҳо барои дастгирии фаъолияти инноватсионӣ тархрезӣ шуда бошанд, пас инкубаторҳо метавонанд барои ба истилоҳ мақсадҳои ғайритехнологӣ созмон дода шаванд. Бинобар ин, технопаркҳо нисбат ба инкубаторҳо фароҳам овардани муҳити гуногуни инноватсиониро дар назар доранд, ки имкон медиҳад доираи васеи хизматрасониҳои дастгирии соҳибкорию инноватсионӣ тавассути рушди заминаи моддию техникӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, иттилоотӣ ва молиявӣ барои ташаккул ва рушди корхонаҳои инноватсионии хурд ва миёна таъмин карда шавад.

Одатан, ба сохтори технопарк марказҳои инноватсионӣ-технологӣ, таълимӣ, машваратӣ, иттилоотӣ, маркетингӣ ва минтақаи саноатӣ дохил мешаванд. Ҳар як марказҳои технопарк маҷмӯи махсусгардонидашудаи хизматрасониро пешниҳод мекунад, масалан, хизматрасонӣ оид ба бозомӯзии мутахассисон, чустучӯ ва пешниҳоди маълумот оид ба технологияи мушаххас, машваратҳои ҳуқуқӣ ва ғайра. Тавре ки аллакай зикр гардид, технопарк метавонад инкубаторро ҳамчун унсури алоҳидаи сохтори он дар бар гирад.¹³

Марказҳои инноватсионӣю технологӣ асоси технопаркҳоро ташкил намуда, ҳамчун марказҳои иттилоотӣю таҳлилӣ фаъолият мекунад. Мисли инкубаторҳо МИТ низ метавонад як чузъи мустақили инфрасохтори инноватсионӣ бошад, ки новобаста аз ҳама гуна сохтори парки технологӣ фаъолият мекунад.

Дар ин чо бояд қайд кард, ки паркҳо ҳамчун унсури инфрасохтори инноватсионӣ дар кишварҳои гуногун таърифҳои гуногун гирифтаанд. Агар дар Ҷумҳурии Тоҷикистон онҳоро «паркҳои технологӣ» («технопаркҳо») ё «паркҳои илмию технологӣ» меноманд, пас дар ИМА ин сохторҳо асосан «паркҳои тадқиқотӣ», дар Британияи Кабир «паркҳои илмӣ», дар ҚМЧ – «паркҳои илмӣ-саноатӣ» номида мешаванд.

¹³ Оболенская, Л. В. Классификация услуг инновационной инфраструктуры для системной поддержки инновационной деятельности предприятий / Л. В. Оболенская // Стратегическое планирование и развитие предприятий : Материалы Девятнадцатого всероссийского симпозиума, Москва, 10–11 апреля 2018 года / Под редакцией Г.Б. Клейнера. – Москва: Центральный экономико-математический институт РАН, 2018. – С. 624-627.

Дар ҳамин ҳол, бархе аз коршиносон барои муайян ва тавсифи навъҳои гуногуни паркҳо талош карда, дар бораи моделҳои гуногуни паркҳо (америкӣ, японӣ ва дигар моделҳо) суҳбат мекунанд. Ба сифати хусусияти фарқкунандаи намуд ё моделҳои гуногуни паркҳо пешниҳод мешавад, ки ё дараҷаи робитаи онҳо бо донишгоҳҳо ва дигар марказҳои илмӣ, ё фарогирии гуногуни марҳилаҳои равандҳои инноватсионӣ, ё хусусияти қувваҳои пешбаранда ва амалии онҳо ба назар гирифта шаванд.

Паркҳо ҳамчун унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ на танҳо дар ҳар як кишвари алоҳида, балки дар ҳар як минтақа ё шаҳре, ки онҳо вуҷуд доранд, хусусиятҳои хос доранд. Дараҷаи алоқа бо донишгоҳҳо, ташкилоти илмӣ ва дигар ташкилот низ барои паркҳои гуногун хеле фарқ мекунад. Аз ин рӯ, хусусиятҳои муайяни таъсис ва фаъолияти паркҳо дар кишварҳо ва самтҳои фаъолиятро рад накарда, онро ҳамчун як намуди умумии сохторҳои технопаркӣ баррасӣ кардан бамаврид аст. Аз ин рӯ, дар зери мафҳуми технопаркҳо мо синфи васеъ, як гурӯҳи унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ, аз ҷумла паркҳои технологӣ ва илмӣ, тадқиқотӣ, илмӣ-тадқиқотӣ ва саноатиро дарк мекунем. Муассисони технопаркҳо аксар вақт донишгоҳҳо, донишгоҳҳои техникӣ ва дигар макотиби олий, муассисаҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва лоиҳакашӣ мебошанд.

Парки илмӣ (ё Парки тадқиқотӣ) як намуди Паркест, ки илмро дар истеҳсолот муттаҳид намуда, метавонад бо як ё якчанд муассисаи таҳсилоти олии касбӣ, муассисаҳои илмӣ-тадқиқотӣ барои рушди истеҳсолот ҳамкорӣ ва ё мустақилона кор кунад. Дар муқоиса бо дигар навъҳои Парк барои гузаронидани тадқиқоти сершумори илмталаб дар фаъолияти ин парк кормандони баландхатисос ҷалб карда мешаванд.

Технополис ҳудудест, ки дар он муассисаҳои хурду миёнаи инноватсионӣ, ташкилоти истеҳсолӣ, муассисаҳои илмию истеҳсолӣ, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, тадқиқотӣ ё муассисаҳои алоҳида таъсис ёфта, фаъолият мекунанд. Технополис, ки онро аксар вақт «шаҳри мағзҳо» низ меноманд, як маҷмааи бузурги муосири илмию истеҳсолӣ мебошад, ки донишгоҳ ё дигар макотиби олий, пажӯҳишгоҳҳо, инчунин

маҳаллаҳои истиқоматиро дар бар мегирад ва дорои таҷҳизоти фарҳангӣ ва инфрасохтори фароғатӣ мебошад.

Мақсад аз сохтмони технополисо мутамарказ намудани тадқиқоти илмӣ дар соҳаҳои пешқадам, ба вуҷуд овардани шароити мусоид барои тараққиёти соҳаҳои нави технологии саноат мебошад. Чун қоида, яке аз меъёрҳои, ки технополис бояд ҷавобгӯ бошад, ҷойгиршавии он дар минтақаҳои зебоманзар, ҳамоҳангӣ бо шароити табиӣ ва анъанаҳои маҳаллӣ мебошад.

Дар ин замина омӯзиши таҷрибаи хориҷа аҳамияти хоса дорад. Барои мисол, ҳанӯз соли 1982 дар Ҷопон нақшаи бистсолаи рушди технополисо ва қонуни махсус дар бораи технополисо қабул кард. Мисоли бомуваффақият сохтани технополис дар Ҷопон «Шаҳри мағзҳо»-и Сукуба мебошад. Сокинони Сукуба дар ду донишгоҳ, 50 институти давлатии тадқиқотӣ кор мекунанд, ки ин шаҳрро ба яке аз марказҳои калонтарини илмӣ ҷаҳон табдил медиҳад.¹⁴

Инкубатори технологӣ (бизнес-инкубатор) муассисаест, ки аз ҷониби давлат барои рушди соҳибқории хурду миёна бо мақсади ҷалби технологияҳои инноватсионӣ ба истеҳсолот маблағгузорӣ карда мешавад.

Сарфи назар аз доираи васеъ ва гуногунии унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ, ки ба инкубаторҳо тааллуқ доранд, метавон онҳоро ҳамчун маҷмӯаҳои бисёрфункционалӣ тавсиф дод, ки ба ширкатҳои нави инноватсионии дар марҳилаи пайдоиш ва ташаккул қарордошта хизматрасониҳои гуногун пешкаш мекунанд. Ба ибораи дигар бизнес-инкубаторҳо барои дастгирӣ ва танзими шароит барои корхонаҳои навтаъсис хизмат намуда, дар баробари ба иҷрора додани бино, ҳамчунин хизматрасониҳои машваратӣ ва иттилоотиро низ пешниҳод мекунанд. Давраи инкубатсионии ширкати муштарӣ одатан аз 2 то 5 сол давом мекунад, ки пас аз он ширкати инноватсионӣ инкубаторро тарк карда, ба ҷаъолияти мустақилона шурӯъ мекунад. Рӯйхати мушаххаси хизматҳои,

¹⁴ Солдатова, А.О. Инновационная инфраструктура как основа развития инновационной деятельности / А.О. Солдатова // Актуальные вопросы экономических наук. – 2015. – № 47. – С. 94-98.

ки ширкати нави инноватсионӣ аз инкубатор ба даст меорад, асосан аз самти фаъолияти технологии ширкат вобаста буда, дар асл ичораи биноро дар бар мегирад.

Ҳама инкубаторҳоеро, ки бо мақсади дастгирии ширкатҳои нави инноватсионӣ ва пешбурди соҳибкории инноватсионӣ таъсис ва фаъолият мекунанд, метавон ба ду намуди асосӣ тақсим кард. Яқум онҳо ҳамчун созмонҳои мустақил фаъолият мекунанд ва дуюм – инкубаторҳо қисми технопарк мебошанд. Мутахассисони гуногун таснифоти мушаххаси бизнес-инкубаторҳоро бо роҳҳои гуногун амалӣ мекунанд.¹⁵ Бизнес-инкубаторҳоро бо истифода аз меъёрҳои гуногун тасниф мекунанд, ки вобаста ба он самти фаъолият ва доираи хизматрасониҳои онҳо муайян карда мешавад. Намудҳои бизнес-инкубаторҳо ва самти асосии фаъолияти онҳо дар ҷадвали 1.2.1. оварда шудааст.

Ҷадвали 1.2.1

Таснифоти бизнес-инкубаторҳо – ҳамчун унсурҳои муҳими инфрасохтори инноватсионӣ

Намуд	Мақсади фаъолият
Бизнес-инкубаторҳои классикӣ	сохторҳои мебошанд, ки ба ширкатҳои нав дар марҳилаи таъсис ва рушди онҳо кӯмак мерасонанд.
Минтақаҳои саноатӣ	муносибати динамикиро ба проблемаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии минтақаҳо бо назардошти манфиатҳои мақомотҳои маҳаллӣ ва мақомоти рушди минтақаҳо таъмин менамоянд.
Минтақаҳои ба содирот нигаронидашуда	барои рушди савдои хориҷӣ хеле муфид буда метавонанд, агар онҳо бо иқтисодиёти байналмилалӣ бештар алоқаманд бошанд. Ҳамзамон бо мусоидат намудан ба пешниҳоди хизматрасониҳои соҳибкорӣ, таъмини дастрасӣ ба инфрасохтор ва имтиёзҳои андозӣ, ба ҷалби сармояи мустақими хориҷӣ ба минтақа мусоидат мекунанд.
Паркҳои илмӣ (технологӣ)	барои ҷалби корхонаҳои техникаталаб шароити мусоид фароҳам меоранд ва ба тичоратикунони натиҷаҳои илмию таҳқиқотӣ мусоидат мекунанд.
Инкубаторҳои виртуалии тичорӣ	дар киберфазо ба субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ хизмат мерасонанд
Комплексҳои ҳудудии истеҳсолӣ	иттиҳодияҳои корхонаҳо мебошанд ва аз ҷиҳати ҷуғрофӣ ба ҳамдигар наздик буда, дар як соҳаи саноат фаъолият мекунанд.

Таҳияи муаллиф

¹⁵ Best practice in Business Incubation, U.N.: New York and Geneva, 2000. 120 p. URL: http://www.unece.org/commission/2001/e_ece_1387e.pdf

Яке аз унсурҳои асосии инфрасохтори инноватсионии бисёр кишварҳо **системаҳои технологияҳои иттилоотӣ** мебошад. Ин системаҳо ба пойгоҳи додаҳо асос ёфта, дорои маълумоти гуногун дар бораи субъектҳо ва натиҷаҳои фаъолияти инноватсионӣ, аз ҷумла маълумот дар бораи маҳсулоти инноватсионӣ, хизматрасонӣ, технологияҳо, ташкилоти илмӣ ва инноватсионӣ, моликияти зеҳнӣ ва ғайра мебошанд. Рушди босуръати технологияҳои интернетӣ ва дигар технологияҳои нави иттилоотӣ метавонад самаранокии ҳалли мушкилоти дастгирии иттилоотии инноватсияро ба таври назаррас афзоиш диҳад. Истифодаи шабакаҳои телематикӣ барои дастрасии интерактивии фосилавӣ ба пойгоҳи додаҳои системаҳои технологияҳои иттилоотӣ ба татбиқи самараноки равандҳои инноватсионӣ мусоидат мекунад.

Таҳлили адабиёти соҳавӣ нишон медиҳад, ки инфрасохтори инноватсионӣ ҷузъҳои истехсолӣ-технологӣ, молиявӣ, иттилоотӣ-таҳлилӣ ва экспертӣ-машваратӣ, инчунин парқҳои технологӣ ва илмӣ, марказҳои инноватсионӣ ва марказҳои интиқоли технологияҳо, бизнес-инкубаторҳо ва сохторҳои инноватсионӣ, иттилооти илмию техникӣ, шабакаҳо, коршиносони машваратӣ ва ширкатҳои муҳандисӣ, сармоягузори институционалии давлатӣ ва хусусиро дар бар мегирад.

Айни замон рушди бомуваффақияти инфрасохтори инноватсионӣ дар бисёр кишварҳо бо равандҳои ҳамгироӣ алоқаманд аст, ки имкон медиҳад, то бо роҳи муттаҳидгардонӣ ва ҳамоҳангсозии фаъолият унсурҳои гуногуни инфрасохтори инноватсионӣ бунёд карда шаванд. Дар асоси гуфтаҳои боло ҳаминро қайд намудан мумкин аст, ки субъектҳои инфрасохтори инноватсионӣ фаъолияти инноватсиониро амалӣ мегардонанд ва дар татбиқи онҳо саҳм гузошта, доираи васеи хизматрасонӣ, аз ҷумла хизматрасонӣ оид ба ташкил ва татбиқи объектҳои фаъолияти инноватсионӣ пешниҳод мекунанд.

Дар чамъбаст метавон қайд кард, ки унсурҳои асосии инфрасохтори инноватсионӣ паркҳои технологӣ, инфрасохтори ёрирасон, кластерҳо ва минтақаҳои озоди иқтисодӣ мебошанд (расми 2.1.1).



Расми 1.2.1. Ҷузъҳои инфрасохтори инноватсионии рушди корхонаҳои саноатӣ (таҳияи муаллиф)

Бояд гуфт, ки на хама чузъҳои дар расм нишондодашуда дар иқтисодиёти мо вучуд доранд ва баъзе унсурҳо, масалан, паркҳои технологии донишгоҳҳо, минтақаҳои озоди иқтисодӣ ва марказҳои иттилоотӣ аллакай таъсис ёфтаанд, ҳарчанд аломатҳои рафтори инноватсионӣ дар фаъолияти онҳо на ҳамеша дида мешавад. Вазифаи асосии ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ таъмини мувозинати захираҳои зарурӣ барои фаъолияти инноватсионии саноат мебошад. Барои ҳалли он модели ташаккули инфрасохтори инноватсиониро пешниҳод намудем, ки моҳияти он аз ташкили ҳамкории самарабахши субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ иборат мебошад.

Таҷриба нишон медиҳад, ки тамоюли бозории инфрасохтор бо зарурати таъмини ворид намудани инноватсия ва амалисозии фаъолияти инноватсионӣ дар шароити муосир бо риояи принципҳои самаранокии иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ муайян карда мешавад. Ташаккули инфрасохтор бояд ба фароҳам овардани шароити мусоид барои амалисозии фаъолияти илмию техникӣ ва инноватсионӣ, мутобиқшавии босуръати онҳо ба тағйироти доимии талабот ва пешниҳод дар бозорҳои маҳсулоти инноватсионӣ, таъмини амнияти экологӣ ва рушди устувор мусоидат намуда, таъсиси ҷойҳои нави корӣ, рушди иқтисодии илмию техникӣ ва инноватсионии кишварро таъмин намояд.

Ҳамин тариқ, дар сатҳи якуми интегратсионӣ вазифаи таъмини пайвастагии уфуқӣ ва амудии корхонаҳои саноатӣ дар соҳаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ ҳал карда мешавад. Дар байни субъектҳои асосии ин сатҳ инҳо қарор доранд: гурӯҳҳои молиявӣ саноатӣ, иттиҳодияҳои илмию техникӣ, ширкатҳои трансмиллӣ, консорсиумҳо оид ба таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ, иттиҳодияҳои инноватсионӣ саноатӣ ва дигар сохторҳо. Вобаста ба ин, зарур аст, ки мушкилоти мавҷудаи рушди ин марказҳо дар асоси равиши лоиҳавӣ муайян ва ҳал карда шаванд.

Дар сатҳи дуҷуми функционалӣ вазифаи таъминоти ташкилию иқтисодии механизмҳои ҳамкории марказҳои интиқоли технологияҳо,

марказҳои иттилоотӣ ва шабакаҳо, муассисаҳои молиявӣ сармоягузорӣ ва фондҳо, марказҳои машваратӣ, фондҳои венчурӣ, марказҳои экспертизаи лоиҳаҳои инноватсионӣ ҳал карда мешавад.

Дар зинаи сеюми технологӣ масъалаи муҳайё кардани шароит барои такмил додани структураи технологӣ ҳал карда мешавад. Фаъолони асосии ҷалбшуда инҳоянд: марказҳо ва комплексҳои инноватсионӣ технологӣ, кластерҳои инноватсионӣ, минтақаҳои рушди технология, марказҳои истифодаи дастаҷамъонаи таҷҳизоти баландтехнологӣ.

Дар сатҳи чоруми илмию методӣ асосҳои бунёдии рушди инноватсионӣ дар сатҳи минтақавӣ ва ҷумҳуриявӣ ташаккул меёбанд. Фаъолони асосии ин сатҳ инҳоянд: донишгоҳҳо ва институтҳои илмӣ-тадқиқотӣ, инчунин марказҳои илмии минтақавии илми академӣ, донишгоҳӣ ва соҳавӣ.

Дар сатҳи панҷуми институтсионалӣ таҳияи сиёсати минтақавии инноватсионӣ ва ташаккули фазои инноватсионии минтақа амалӣ карда мешавад. Инфрасохтори инноватсионии панҷсатҳа як низоми ҳамгирошуда ва шабакавӣ мебошад, ки афзоиши дарозмуддати рушди инноватсионии соҳаро тавассути механизмҳои паҳншавии инноватсия таъмин менамояд. Вай ҳамаи ташкилоти навоарона ва зерсохтори онҳоро, ки дар ҳудуди муайян воқеъ гардидаанд, ба як системаи ягона муттаҳид менамояд. Илова бар ин, интегратсия на танҳо ба таври уфуқӣ, балки амудӣ низ сурат мегирад. Таъсиси чунин инфрасохтори инноватсионии панҷдараҷа на танҳо матлуб, балки имконпазир низ мегардад, зеро он ба рушди намудҳои гуногуни сохторҳои шабакавӣ ва шаклҳои сершумори равандҳои ҳамгирӣ мусоидат мекунад, ки натиҷаҳои оптималии онҳо бо таъсири синергетикӣ таъмин карда мешаванд ва асосҳои тараққиёти инноватсионии саноатро хеле тағйир медиҳад.

Дар ниҳояти таҳқиқи таркиби инфрасохтори инноватсионӣ ҳаминро қайд намудан мумкин аст, ки хусусияти асосии таснифоти унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ бояд намуди хизматрасоние, ки онҳо

пешниход мекунанд, дар бар гирад:

- унсурҳои инфрасохтор, ки ба таъмини бевоситаи фаъолияти субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ (муассисаҳои молиявӣ қарзӣ, ташкилотҳои суғуртавӣ, ширкатҳои консалтингӣ ва ғайра) таҳассус доранд;

- сохторҳои миёнарава, ки фаъолияти онҳо дар соҳаи инноватсионӣ ташкил намудани чараҳои иттилоотӣ молиявӣ, кадрӣ ва моддию техникаро дар бар мегирад;

- унсурҳои инфрасохторие, ки захираҳои мушаххаси барои татбиқи фаъолияти инноватсионӣ зарурро истеҳсол ё ҷамъ мекунанд.

Дар раванди таҳқиқи асосҳои методологии таснифоти унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ маълум шуд, ки дар баробари омилҳои дигар ба таснифот аз рӯи вазифаҳои иҷрошудаи унсурҳои инфрасохторӣ ва марҳилаҳои раванди инноватсионие, ки дар он онҳо метавонанд истифода шаванд, афзалият дода мешавад. Унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ вобаста ба давомнокии дастгирии марҳилаҳои раванди инноватсионӣ ба ташкилотҳое, ки фаъолиятшон ба пешниҳоди хизматрасонӣ дар марҳилаи муайяни раванди инноватсионӣ нигаронида шудааст ва ба ташкилотҳое, ки дар тамоми давра хизматрасонӣ ва кӯмак пешниҳод мекунанд гурӯҳбандӣ карда мешаванд. Ташкилотҳои навъи якум, дар навбати худ, ба ташкилотҳое, ки ғояҳои инноватсиониро пешбарӣ мекунанд (институтҳои илмӣ, донишгоҳҳо, ташкилотҳои соҳавӣ илмию техникӣ, озмоишгоҳҳо) ва ташкилотҳое, ки ба татбиқи инноватсия мусоидат мекунанд (инкубаторҳои технологӣ, марказҳои тижоратикунонии технология) тақсим мешаванд. Ба андешаи мо ҳам унсурҳои инфрасохтори мустақил (воҳидҳои алоҳидаи иқтисодӣ) ва ҳам ҳамгирошуда (холдингҳои инноватсионӣ, кластерҳо, комплексҳо, ки унсурҳои дигари инфрасохторро дар бар мегиранд) бояд аз ҳамдигар ҷудо карда шаванд.

Ҳамин тариқ, ташаккул ва татбиқи инфрасохтори панҷзинаи инфрасохтори инноватсионӣ барои азнавсозии сифатии унсурҳои асосии

раванди инноватсионӣ ва рушди устувори саноат шароити заруриро фароҳам меорад. Равиши пешниҳодшуда инчунин монеаҳои раванди инноватсиониро дар сатҳи корхонаҳо ва умуман соҳа бартараф намуда, ба ин васила самаранокии онро дар миқёси корхона, соҳа, минтақа ва умуман кишвар афзоиш медиҳад.

§1.3. Таҷрибаи хоричии ташаккули низоми таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноат

Дар низоми муносибатҳои иқтисодиву иҷтимоии ҷаҳони муосир давлатҳои алоҳида дар самти ташаккул ва рушди пояҳои иқтисодиёти инноватсионӣ таҷрибаи қобили тавачҷуҳ доранд. Дар ин замина бояд таъкид сохт, ки рушди давлатҳои рӯ ба инкишоф дар шароите сурат мегирад, ки давлатҳои пешрафтаи саноатӣ барои онҳо як қатор намунаҳои пешқадами ташаккули муносибатҳои иқтисодиро пешниҳод сохтаанд. Яке аз чунин дастовардҳои назарраси давлатҳои пешрафтаи саноатӣ ва давлатҳои нави саноатӣ ин ташаккули низоми миллии инноватсионие мебошад, ки аз инфрасохтори пешрафтаи инноватсионӣ таркиб ёфтааст.

Дар марҳилаи муосири рушд тамаддуни ҷомеаҳои башарӣ ба муносибатҳои инноватсионӣ асос ёфта, он дар ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологӣ нақши калидӣ дорад. Инфрасохтори инноватсионӣ дар шакли иншооти банақшагирифташуда, аз қабилӣ паркҳои тадқиқотӣ, ки таҷҳизот, нармафзор ва дастгирии фарҳангиро барои фаъолиятҳои ба инноватсия нигаронидашуда пешниҳод мекунанд, ҳамчун фишанги муҳими маҳаллӣ барои ҳавасмандгардони инноватсия пешниҳод карда мешаванд. Ин барои тамаркузи истеъдодҳо, харидорон ва фурӯшандагони махсус, инчунин осонии шабака ва мубодилаи донишҳо барои баланд бардоштани ҳосилнокӣ муҳити мусоид фароҳам меорад.

Айни замон ташаккули иқтисодиёти инноватсионӣ асоси концепсияи рушди бисёр давлатҳои ҷаҳон (ИМА, Финландия, Исроил, Шветсия, Русия ва ғайра) мебошад.¹⁶ Ба ақидаи И.Ф.Рахматуллин, таҳияи вектори

¹⁶ Гайфутдинова О.С. «Инновационная экономика как цель структурной модернизации». В мире научных открытий. №3-3. 2010. 123с.

афзалиятҳои воқеии миллӣ барои ояндаи муҳим, ки дар муколамаи васеи ҷамъиятии давлат, соҳибкорӣ ва илм анҷом дода мешавад, метавонад асоси ҷаҳиши зарурӣ дар навсозӣ гардад.¹⁷

Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар марҳилаи нахустини гузариш ба иқтисодиёти инноватсионӣ қарор дорад, бояд ба таҷрибаи давлатҳои пешрафтаи саноатӣ таваҷҷуҳ намуда, барои ташаккули инфрасохтори рушди инноватсионии саноати миллӣ аз таҷрибаи пешқадам истифода намояд. Вобаста ба ин дар ин бахши таҳқиқот таҷрибаи пешқадами давлатҳои алоҳидаи хориҷӣ таҳлил карда шуда, барои истифодаи амалии он дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияҳои амалӣ ва методологӣ коркард ва пешниҳод карда мешаванд.

Қабл аз таҳлили таҷрибаи хориҷӣ ҳаминро таъкид месозем, ки дар амалия се модели ташаккули инфрасохтори инноватсиониро аз ҳамдигар фарқ мекунанд: модели амрикоӣ, ҷопонӣ ва омехта. Модели амрикоӣ, ки асосан дар ҳуди ИМА ва Британия Кабир истифода карда мешавад бо мавҷудияти паркҳои илмӣ – ҳамчун асоси инфрасохтори инноватсионӣ тавсиф дода мешавад. Дар ин модел се намуди паркҳо, яъне паркҳои илмӣ, паркҳои тадқиқотӣ ва инкубаторҳо истифода карда мешаванд.

Дар модели амрикоӣ парки илмӣ гуфта, маҷмӯи воҳидҳоеро мефаҳманд, ки дар ҳудуди донишгоҳ ҷойгир буда, барои рушди тадқиқоти илмӣ ва корҳои таҷрибавию конструкторӣ дар соҳаи технологияҳои пешрафта шароит фароҳам оварда, лабораторияҳо ва дастаҳои илмии донишгоҳҳо ва корхонаҳои саноатиро муттаҳид менамояд. Паркҳои тадқиқотӣ бошанд аз паркҳои илмӣ бо он фарқ мекунанд, ки дар онҳо намунаи таҷрибавии навоариҳоро истехсол карда мешаванд. Инкубаторҳо бошанд барои корхонаҳои навташкили инноватсионӣ бино, дастрасӣ ба таҷҳизоти озмоишгоҳӣ ва хизматрасонии машваратиро бо шартҳои имтиёзнок пешниҳод мекунанд.

Модели Ҷопон бо бунёди технополисҳо тавсиф дода шуда, ба онҳо

¹⁷ Раҳматуллин И.Ф. «Информационная инновационная экономика как шанс ускорения внутренней модернизации». №10. 2005. 251 с.

технопаркҳо барои татбиқи маҷмӯи хизматрасониҳои инноватсионӣ, инкубаторҳо ва маҷмӯи ташкилотҳои гуногун дохил мешаванд. Илова ба сохторҳои дар боло номбаршуда, ба технополисҳо институтҳои тадқиқотӣ ва донишгоҳҳои дорои инфрасохтори иҷтимоӣ фарҳангии пешрафта низ шомил мебошанд.

Моделҳои омехта бо маҷмӯи хусусиятҳои моделҳои амрикоӣ ва ҷопонӣ тавсиф шуда, фарқиаш дар он аст, ки ба азнасозии сохтори иқтисодӣ минтақаҳои алоҳида равона карда шуда, дар он унсурҳои модели амрикоӣ ва ҷопонӣ муттаҳид карда шудаанд.

Дар ҷаҳони муосир инфрасохтори инноватсионии рушдкарда хоси ИМА мебошад. Дар ин кишвар тадбирҳои зиёди ташкилӣ ва иқтисодӣ истифода мешаванд, ки ба татбиқи самараноки фаъолияти инноватсионӣ ҳам дар сатҳи давлатӣ ва ҳам дар сатҳи субъектҳои алоҳида мусоидат мекунад. Таҷрибаи ташкили фаъолияти илмӣ ва инноватсионӣ дар ИМА бо истифода аз маблағгузори ҳукумати федералӣ барои таҳқиқоти бунёдӣ тавсиф дода мешавад. Дар баробари ин таҳқиқотҳои бунёдӣ, амалӣ ва корҳои таҷрибавӣ лоихакаширо донишгоҳҳо ва коллеҷҳо анҷом медиҳанд.

Инфрасохтори инноватсионии аксар ширкатҳои амрикоӣ як ё якчанд маркази асосии тадқиқотиро дар бар мегирад, ки бо як ё якчанд озмоишгоҳҳои дуҷумдараҷаи тадқиқотӣ ё шӯъбаҳои технологӣ дар ҳар як воҳиди ширкат муттаҳид шудаанд. Озмоишгоҳҳо ва марказҳои илмӣ асосан ба тадқиқоти кӯтоҳмуддати амалӣ барои мунтазам ҷорӣ намудани технологияи инноватсионӣ ва тақмил додани мақсулот махсус гардонда шудаанд. Марказҳо ва озмоишгоҳҳои тадқиқотии марказӣ ё корпоративӣ, ки қисми инфрасохтори инноватсионӣ мебошанд, асосан ба тадқиқоти бунёдӣ дарозмуддат тахассус доранд. Озмоишгоҳҳои хурд ва марказҳои тадқиқоти илмӣ, ки ба шӯъбаҳои корхона дохил мешаванд, асосан аз ҳисоби ҳуди шӯъбаҳо, шӯъбаҳои марказии илмӣ бошад, аз ҳисоби маблағҳои ҳуди корхона, инчунин аз ҳисоби маблағҳои шӯъбаҳо ва ё аз ҳар дуи манбаъҳо дар як вақт маблағгузорӣ мешаванд.

Сарфи назар аз консентратсияи баланди объектҳои инфрасохтори инноватсионии корхонаҳои саноатӣ дар дохили Иёлоти Муттаҳида вақтҳои охир тамоюли аз ҳудуди кишвар берун рафтани шубҳаҳои тадқиқотӣ ва илмии ширкатҳои саноатӣ мушоҳида мешавад.

Айни замон дар кишварҳои рӯ ба тараққӣ қариб пурра набудани инфрасохтори инноватсионӣ дар саноат ба назар мерасад. Ба гуфтаи А.А.Турчак «ягона чизе ки метавонад вазъи кунуниро баргардонад, эҳёи саноати баландтехнологӣ мебошад. Бизнеси хусусӣ, чун қоида, омода нест, ки таваккал кунад, аз ин рӯ давлат бояд маблағгузори венчурии калонро ба дӯш гирад. Иёлоти Муттаҳида ва дигар мамлакатҳои муваффақи ҷаҳон кайҳо боз бо ҳамин роҳ пеш рафтаанд».¹⁸

Дар ин замина бояд таъкид сохт, ки саноат танҳо натиҷаҳои фаъолияти илмиро дастрас намуда, онҳоро дар истехсолот ҷорӣ менамояд. Қисми асосии тадқиқотҳои бунёди дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ амалӣ карда шуда, айни замон донишгоҳҳо ҳамчун унсури асосии инфрасохтори рушди инноватсионии саноат баромад меkunанд. Дар ИМА, сарфи назар аз фаъолокии баланди бахши хусусӣ, давлат тавассути дастгирии фаъолияти илм ва инноватсия ба баланд бардоштани рақобатпазирии саноат таъсири мустақим ва ғайримустақим мерасонад.

Ташкили инфрасохтори инноватсионӣ дар иқтисодиёти бахши саноати ИМА асосан рушди самараноки истехсолоти саноатиро муайян мекунад ва вобаста ба соҳаи фаъолият, нақши озмоишгоҳи тадқиқотӣ, афзалиятҳои шахсии менечмент ва анъанаҳои ширкат метавонад фарқ кунад. Дар шароити зудтағйирёбандаи бозор ҳам модели ташкилии инфрасохтори инноватсионӣ ва ҳам сохтори алоқаву робитаҳои байни объектҳо нақши муҳим доранд. Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи инфрасохтори инноватсионии иқтисодиёти бахши саноатии ИМА тағйирёбии доимии он вобаста ба эҳтиёҷот барои мутобиқшавии бештар самаранок ба шароити мавҷудаи бозор мебошад.

¹⁸ Турчак А.А. «Будущее страны: промышленность + инновации», <http://www.spp.spb.ru/ru/node/1129>

Таҳлили таҷрибаи ИМА нишон медиҳад, ки дар тавсеаи унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ нақши ширкатҳои калони саноатӣ, илмию техникӣ, технологӣ ва молиявӣ хеле назаррас буда, дар баробари ин давлат низ бо тадбирҳои мушаххаси молиявӣ фаъолияти инноватсиониро дастгирӣ ва ҳавасманд мекунад. Чунин тадбирҳо на танҳо аз ҷониби ҳукумати федералӣ, балки аз ҷониби иёлотҳо низ амалӣ карда мешаванд.

Дар заминаи омӯзиши таҷрибаи ИМА танҳо ҳаминро таъкид месозем, ки дастгирии фаъоли давлатӣ, пешниҳоди имтиёз ва дастгириҳои молиявӣ, ҳавасмандгардонии тақвияти ҳамкориҳои байни илм ва истеҳсолот аз ҷумлаи таҷрибаи пешқадеме мебошанд, ки истифодаи онҳо дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад ба рушди фаъолияти инноватсионӣ ва инфрасохтори он мусоидат кунад.

Давлатҳои Иттиҳоди Аврупо низ дар самти ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ ва таъмини инфрасохтори рушди саноат таҷрибаи пешқадам доранд. Новобаста аз он, ки дар қаламрави ИА сиёсати ягонаи инноватсионӣ вуҷуд надорад, вале дар ин самт ба таҳкими ҳамкориҳои байни ҳамаи кишварҳои аъзои ИА тавачҷуҳи хоса зоҳир карда мешавад. Дар байни давлатҳои ИА таҷрибаи Олмон қобили тавачҷуҳ мебошад, зеро дар он фаъолияти инноватсионӣ бо таъкиди ба ҳифзи манфиатҳои миллӣ, ғайримарказонидани фаъолияти иҷозатномадиҳӣ ва тичоратикунонии натиҷаҳои таҳқиқот амалӣ карда мешавад.

Олмон дар соҳаи саноат мавқеи пешсафро ишғол намуда, яке аз содиркунандагони пешбари маҳсулоти технологияи баланд дар ҷаҳон мебошад. Давлат ба механизму воситаҳои гуногун, ки барои дар истеҳсолоти саноатӣ ҷорӣ намудани тақлифҳои ратсионализаторӣ ҳавасманд мекунад, аҳамияти калон медиҳад. Бо мақсади таҳким ва рушди ҳамкориҳои байни бахши таҳқиқотӣ ва саноат роҳбарият ташаббуси таъсиси шабакаҳо ва кластерҳо барои пешбурди технологияҳои навро оғоз кард. Кластерҳо ҳамкориҳои корхонаҳои саноатӣ, марказҳои таҳқиқоти илмӣ ва системаи таҳсилоти олиро оид ба эҷод ва тичоратикунонии технологияҳои нав дар бар мегиранд.

Кластерҳо дар асоси саноат (биотехнология, технологияи тиббӣ, энергетикаи атомӣ, нанотехнология ва ғ.) ташкил карда мешаванд. Ширкатҳои пешрафтаи автомобилсозии Олмон як қисми чунин кластерҳо, ба монанди мехатроника, микроэлектроника, дизайн, истеҳсолот, маводшиносӣ мебошанд. Ба шарофати системаи хеле инкишофёфтаи таҳсилоти олии дар Олмон зиёда аз 40 ҳазор нафар донишҷӯ ҳар сол донишгоҳро хатм мекунанд ва барои дониши худ дар соҳаи автомобилсозӣ ҳуҷҷат пайдо мекунанд. Тақрибан 80 донишгоҳ зиёда аз 100 барномаро дар ихтисосҳои техникий марбут ба саноати автомобилӣ пешниҳод мекунанд. Ҳамин тавр, саноати Олмон ҳар сол шумораи зиёди кадрҳои хуб тайёр кардашударо мегирад, ки ин ба афзоиши он таъсири хуб мерасонад. Ҳамкориҳои зич бо марказҳои илмӣ ва озмоишгоҳҳо истифодаи васеи технологияҳои инноватсиониро таъмин намуда, рақобатпазирии маҳсулоти ниҳой меафзояд.¹⁹

Дар Олмон минтақаҳо салоҳияти бештар дошта, ташкили инфрасохтори инноватсионӣ дар заминаи ташаббусҳо дар сатҳи маҳал амалӣ карда мешавад. Тавассути истифодаи равиши минтақавӣ дар Олмон корхонаҳои саноатӣ шомили низоми минтақавии инноватсионӣ буда, фаъолияти онҳо ба ҷорисозии технология ва баланд бардоштани самаранокии фаъолият нигаронида шудааст. Бояд қайд намуд, ки дар низоми инноватсионии Олмон нақши донишгоҳҳо ва гурӯҳҳои таҳқиқотии онҳо хеле баланд буда, ҳамкориҳои байни илм ва истеҳсолот аз ҷониби давлат ва фондҳои махсус ҳавасманд ва маблағгузорӣ карда мешавад.

Яке аз давлатҳои муваффақ ва пешрафта дар ИА Финляндия ба ҳисоб меравад, ки аввалин шуда концепсияи низоми миллии инноватсиониро ҳамчун ҷузъи сиёсати илм ва технология қабул кардааст. Дар ин замина рушди фаъолияти инноватсионии корхонаҳо таъмин карда шуда, ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ ва тақвияти фаъолият дар ин

¹⁹Нуров, П. Роҳҳои ташаккул додани низоми миллии инноватсионӣ (аз таҷрибаи давлатҳои Чин ва Ҷопон) / П. Нуров // Иқтисодиёти Тоҷикистон. – 2018. – № 1. – Р. 177-183.

самт бо дастгирии молиявии давлат сурат мегирад. Бо ин мақсад дар Финляндия фондҳои махсус таъсис дода шудаанд, ки тавассути онҳо фаъолияти инноватсионӣ маблағгузорӣ карда шуда, дар ин самт Агентии фонди миллии Tekes нақши калон дорад.

Тараққиёти интенсивии соҳаҳои илмталаб бо қабули барномаҳои нави рушди инноватсионии иқтисодии давлат дар Финляндия дар аввали солҳои 80-ум оғоз ёфт. Моҳияти ин барнома аз он иборат буд, ки Финляндия ба ҷамъияти баъдииндустриалӣ табдил дода шуда, он ба иқтисодиёти ба дониш асос ёфта гузаронида шавад. Барои татбиқи он ҳукумати Финляндия модели махсуси системаи миллии инноватсиониро пешниҳод кард, ки бартариии асосии рақобатпазирии Финляндияи муосирро ташкил медед. Хусусиятҳои асосии модели системаи инноватсионии Финляндия, ки барои рушди инфрасохтори инноватсионӣ замина гузошт, инҳоянд:²⁰

1. Дараҷаи баланди инкишофи системаи маориф, ҷорӣ намудани усулҳои нави таълим;
2. Ба марказҳои таълимию тадқиқотӣ табдил додани донишгоҳҳо;
3. Дастгирии тадқиқоти бунёдӣ ва амалӣ, тавачҷӯҳ ба интиҳоби тадқиқотҳои бунёдӣ, ки пешсафии кишварро дар ҷаҳон таъмин мекунад;
4. Тавачҷӯҳи баланди соҳибкорӣ ба ҳамкорӣ бо донишгоҳҳо ва марказҳои илмӣ дар рафти корҳои илмӣ-тадқиқотӣ;
5. Бартариии тичорат дар маблағгузориҳои корҳои илмӣ-тадқиқотӣ, мавҷудияти озмоишгоҳҳо дар назди корпоратсияҳои калон;
6. Рушди тичорати хурди инноватсионӣ, ҳамкории зич бо ширкатҳои бузург;
7. Кластеризатсияи баланди иқтисодиёт, таъсиси шабакаҳои кластерҳо дар соҳаҳои гуногуни саноат;
8. Мавқеи фаъоли давлат дар пешбурди инноватсия, татбиқи сиёсати мақсадноки системавӣ;

²⁰ Фатъянова, И. Р. Специфика развития национальных инновационных систем за рубежом: опыт Финляндии / И. Р. Фатъянова // Транспортное дело России. – 2011. – № 2. – С. 179-181.

9. Интихоби қатъии лоиҳаҳои инноватсионӣ барои дастгирӣ ва маблағгузорӣ;

10. Маблағгузори инкишофёфтаи венчурӣ, мавҷудияти ҳам фондҳои давлатии венчурӣ ва ҳам ширкатҳои хурди венчурӣ;

11. Муассисаҳои гуногуни дастгирии фаъолияти инноватсионӣ;

12. Дарачаи баланди ошкорбаёнӣ низоми миллии инноватсионии Финляндия.

Ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ дар Финляндия ба таъмини дастгирии инноватсия дар ҳама марҳилаҳо, аз тадқиқот ва коркард то истеҳсоли намунаҳо ва истеҳсоли силсилаи нигаронида шудааст. Фарқи асосии таҷрибаи Финляндия дар он аст, ки ба рушди соҳаи маориф ва дастгирии инфрасохтори инноватсионӣ таваҷҷӯҳи зиёд дода мешавад.

Дар асоси таҷрибаи ҷаҳонӣ метавон хулоса кард, ки бузургтарин ширкатҳои саноатӣ ба рушди инфрасохтори инноватсионии худ муносибати дигар доштанд. Яке аз муваффақтарин ширкатҳои бузурги саноатии дорои инфрасохтори инноватсионии муассир ва васеъ инкишофёфта ширкатҳои ҷопонии Sony corp ва Matsushita Electric Corp мебошад. Хусусияти фарқкунандаи рушди инфрасохтори инноватсионии онҳо дар солҳои 80 ва 90-уми асри гузашта дар хориҷ аз Ҷопон фаъолона таъсис додани бахшҳои тадқиқотӣ мебошад.²¹ Ин тасмиро роҳбарияти ширкат барои рушди минбаъдаи ширкат, барои азхудкунии бозорҳо ва маҳсулоти нав қабул кардааст.

Дар натиҷаи таҳияи стратегияи нави идоракунии инфрасохтори инноватсионӣ аз ҷониби Matsushita Electric Corp барои татбиқи раванди идоракунии объектҳои инфрасохтори инноватсионӣ се равиши асосӣ пешниҳод шудааст, ки мазмун ва хусусиятҳои онҳо дар ҷадвали 1 оварда шудаанд.

²¹ Sadanori Arimura. «How Matsushita electric and Sony manage global R&D». Research Technology Management. Washington; Mar/Apr 1999

Равишҳои асосӣ ба татбиқи раванди идоракунии объектҳои инфрасохтори инноватсионии ширкати Matsushita Electric Corp [6].

Номи равиш	Афзалиятҳо	Камбудихо
Аз боло то поён	- лоиҳаи марказҳои инноватсионии минтақавӣ ва тадқиқотӣ ба стратегияи корпоративӣ мувофиқанд; - истифодаи самараноки захираҳои илмӣ-тадқиқотӣ; - фишори мусбӣ ба иншооти инфрасохтори инноватсионӣ барои суръат бахшидан ба раванди захираҳои илмӣ-тадқиқотӣ.	- муқовимат аз иншооти инфрасохтори минтақавӣ; - афзоиши хароҷоти ҳайати роҳбарикунандаи корхонаи асосӣ; - даст кашидан аз коркардҳои мавҷудаи иншооти инфрасохтори тадқиқотии минтақавӣ.
Аз поён ба боло	- марказҳои тадқиқотии минтақавӣ ба лоиҳаҳо, ки дар минтақаи онҳо мувофиқанд, тамаркуз мекунанд; - коҳиш додани хароҷоти ҳайати роҳбарикунандаи корхонаи асосӣ; - ҳавасмандгардонии бештари муассир ва чандирии иншооти инфрасохтори инноватсионии минтақавӣ.	- мутобиқ набудани лоиҳаҳои марказҳои тадқиқотии минтақавӣ ба стратегияи корпоративӣ; - ҳамоҳангсозии мураккабтари иншооти гуногуни инфрасохтор; - эҳтимолияти амиқтар шудан ба як соҳаи маҳдуди фаъолият.
Омехта	- маҷмӯи бартарихи ду равиши қаблӣ.	- мураккабии сохтани инфрасохтори инноватсионӣ; - барои ҳамоҳангсозии иншооти инноватсионии инфрасохтор хароҷоти калони молиявӣ ва вақтро дар назар дорад.

Омӯзиши таҷрибаи хориҷӣ нишон медиҳад, ки мақсади асосии рушди инфрасохтори инноватсионӣ таъсиси системаи кушодаи инноватсионӣ мебошад, ки рақобатпазирии маҳсулотро дар асоси истифодаи иқтидор ва технологияи ватанӣ ва хориҷӣ таъмин менамояд. Аз ибтидо самти муҳими таъсиси низоми инноватсионии кишварҳои хориҷӣ такмили фаъолияти марказҳои инноватсионӣ, паркҳои илмию технологӣ ва инкубаторҳо мебошад, ки унсурҳои ояндаи индустриалӣ, минтақавӣ ва инноватсиониро муттаҳид намуда, ба рушди инноватсионӣ мусоидат мекунанд.

Ҳамин тариқ, дар кор бо мақсади муайян намудани самтҳои ояндадори рушди инфрасохтори инноватсионӣ таҳлили вазъи кунунии

таъмини инфрасохтори кишварҳои инноватсионӣ пешқадами хоричӣ гузаронида шуд. Масалан, дар Швейтсария рушди фаъолияти инноватсионӣ на танҳо тавассути дастгирии давлатӣ дар шакли имтиёзҳои андоз, субсидияҳо барои корхонаҳои хурди инноватсионӣ, балки тавассути дастгирии васеи иттилоотӣ, ки дар заминаи каналҳои гуногун ва тавоноии паҳн кардани иттилоот дар бораи патентҳо ва ихтироот, дар бораи барнома ва грантҳо оид ба маблағгузориҳои махсуси лоиҳаҳои инноватсионӣ амалӣ мегардад.

Дар Чопон фаъолияти инноватсионӣ то ҳол аз ҷониби ҳукумат ва муассисаҳои молиявӣ ҳамчун як бахши на он қадар ҷолиб ва дорои хавфи баланд барои сармоягузориҳои молиявӣ ҳисобида мешавад, аммо айни замон ҳукумат лоиҳаҳои қонунҳои гуногун, тадбирҳои зиёд кардани маблағгузорӣ, таркиби имтиёзҳо ва дигар дотатсияҳои давлатро меандешад.²²

Дар Иёлоти Муттаҳидаи Амрико дастгирии ҳукумат дар байни кишварҳои таҳлилшуда сатҳи баландтаринро дорад. Фоизи зиёди ширкатҳои азим дар асоси маблағгузориҳои боимтиёзи паркҳои технологӣ, кластерҳои пурқуввати инноватсионӣ афзоиш ёфтаанд.

Дар натиҷаи таҳлили таҷрибаи хоричӣ оид ба ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ метавонем якчанд марҳилаҳоро ҷудо кард, ки бо ҳам алоқаманданд ва дар кишварҳои алоҳида бо мақсади ҳалли вазифаҳои гуногун дар асоси хусусиятҳои рушди онҳо ба вуҷуд омадаанд:

- Оғози таъсиси технопаркҳо дар ИМА дар ибтидои солҳои 50-уми асри XX бо ташкили парки илмии Донишгоҳи Стэнфорд гузошта шуда буд. Айни замон ИМА дорои яке аз қавитарин инфрасохтори инноватсионӣ дар ҷаҳон мебошад;

- Дар охири солҳои 50-ум дар Аврупо, асосан дар минтақаҳои, ки дар натиҷаи бӯҳрони саноатӣ бекорӣ оммавӣ ба вуҷуд омада буд, аввалин бизнес-инкубаторҳо таъсис дода шуданд. Бо мақсади таъсиси ҷойҳои нави

²² Нуоров, П. Роҳҳои ташаккул додани низоми миллии инноватсионӣ (аз таҷрибаи давлатҳои Чин ва Чопон) / П. Нуоров // Иқтисодиёти Тоҷикистон. – 2018. – № 1. – Р. 177-183.

корӣ, инчунин таҷдиди сохтори иқтисодиёти ҳудуд мақомоти вилоятҳо ба ташкили минтақаҳои сунъӣ шурӯъ карданд, ки дар онҳо ба соҳибкорон имкони бо нархи имтиёзнок дар шакли фазои озод ва дастрасӣ ба захираҳо фароҳам оварда шуд. То имрӯз, Швейтсария дар Аврупо якҷанд сол паиҳам пешсафи Рейтинги Глобалии Инноватсия мебошад, мавқеъҳои баъдиҳо Британияи Кабир, Шветсия ва Финландия таъмин мекунанд;

- Аз охири солҳои 70-ум дар ИМА ва дигар кишварҳо бизнес-инкубаторҳо ҳамчун воситаи баланд бардоштани рақобатпазирии минтақавӣ ва миллий баррасӣ шуданд, ки дар доираи онҳо ширкатҳои инноватсионӣ ва технологӣ таъсис дода шудаанд. Дар миёнаҳои солҳои 80-ум ба ҳам пайвастании бизнес-инкубаторҳо бо системаи таҳсилоти олии ва ташкилотҳои илмии давлатӣ бо мақсади истифодаи иқтисодии чамъшуда ва тичоратикунонии натиҷаҳои корҳои илмӣ таҳқиқотӣ ба амал омад.

- Аз миёнаҳои солҳои 1990 инҷониб модели шабеҳи бизнес-инкубаторҳо ба нақшаи инкубаторҳои технологӣ табдил ёфт. Ҳамин тариқ, дар аксари кишварҳои Аврупо, инчунин дар ИМА, Япон, Кореяи Ҷанубӣ таъсиси инфрасохтори инноватсионӣ бо мақсади таъмини рушди устувор ва баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисоди милли амалӣ карда мешавад.

Ҳамин тавр, мо метавонем хусусиятҳои асосиро ҷудо кунем, ки инфрасохтори инноватсионии дар ҳоли ташаккул қарордоштаи Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз кишварҳои хориҷӣ ҷудо мекунад. Якум, ин нишондиҳандаҳои сифатӣ мебошанд, ки ҳамчун ҷузъҳои таркибии инфрасохтори инноватсионӣ, таваҷҷӯҳи субъектҳо ба рушди инфрасохтори инноватсионӣ, сатҳи идоракунӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки фаъолияти инфрасохтори инноватсиониро танзим мекунанд, таъминоти ғайримоддӣ ва ғайра мебошанд. Гурӯҳи дуюм бошад, ҷанбаҳои миқдорӣ, масалан, шумораи ташкилотҳои инфрасохтори инноватсионӣ, ҳаҷми маблағгузориҳои корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ аз ҷониби давлат ва бахши хусусӣ, фаъолияти инноватсионӣ ва саҳми корхонаҳои

инноватсионӣ дар ММД кишвар, инчунин шумораи тадқиқотчиёнро инъикос мекунад.

Таҳқиқи ҳамаҷонибаи таҷрибаи хориҷӣ ба мо имконият дод, ки як қатор афзалияту бартариятҳои онҳоро ҷудо намоем, ки метавонанд ба сифати меъёрҳои ҳавасмандӣ зимни дастгирии рушди инфрасохтори инноватсионӣ ба сифати индикаторҳои асосӣ баромад кунанд:

1. Ташкили ҷойҳои нави корӣ. Дар ибтидо инфрасохтори инноватсионӣ ба таъсиси ҷойҳои нави корӣ дар соҳаҳо нигаронида шуда, то имрӯз ин самт аҳамияти худро нигоҳ медорад;

2. Ҳавасмандгардонии рушди тиҷорати хурд ва соҳибкории хусусӣ. Ин бахш шакли бартаридоштаи ташкили тиҷорат дар ҷаҳон буда, манбаи асосии рушди иқтисодӣ, навоарӣ ва тағйирпазирӣ мебошад;

3. Ҳамкории илм, маориф ва соҳибкорӣ асоси инкишофи интенсивии соҳибкории доништалаб мебошад. Маркази платформаи технологӣ, ҷунҷоида, донишгоҳи калон ё лабораторияи илмӣ мебошад, ки дар заминаи он консентратсияи зарурии кадрҳо таъмин карда мешавад;

4. Афзоиши некуаҳолии мардум. Яке аз самтҳои афзалиятноки рушди ташкилотҳои инфрасохтори инноватсионӣ таъмини рушди устувори иқтисодиёт мебошад, ки ба баланд шудани некуаҳолии аҳоли мусоидат мекунад.

Ҳамин тавр, бояд таъкид сохт, ки дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон стратегия ва инфрасохтори самараноки тиҷоратикунонии инноватсияҳо бо мақсади таъмини рушди устувори корхонаҳои саноатӣ аҳамияти муҳим дорад.

БОБИ 2. ТАҲЛИЛИ ҲОЛАТИ МУОСИР ВА ТАЪМИНИ ИНФРАСОХТОРИИ РУШДИ ИННОВАТСИОНИИ САНОАТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

2.1. Таҳлили ҳолати муосир ва нишондиҳандаҳои рушди саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Саноат аз ҷумлаи соҳаҳои калидӣ ва афзалиятдори иқтисодиёти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб рафта, дар сиёсати давлатии рушди иқтисодиву иҷтимоӣ ба он таваҷҷуҳи хос зоҳир карда мешавад. Ҳамин аст, ки рушди минбаъдаи иқтисодиёти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шакли индустриалию инноватсионӣ пешбинӣ шуда²³, саноатикунони босуръат ҳадафи чоруми рушди милли эълон карда шудааст²⁴. Дар баробари ин бинобар аҳаммияти бузурги соҳаи саноат дар рушди минбаъдаи мамлакат, ҳалли масъалаҳои иҷтимоиву иқтисодӣ ва таъмин намудани иҷрои ҳадафҳои стратегии миллий, аз ҷумла раванди саноатикунони босуръати кишвар солҳои 2022-2026 «Солҳои рушди саноат» эълон гардидааст.²⁵

Бо назардошти гуфтаҳои боло ҳаминро таъкид месозем, ки омӯзиши масъалаҳои назариявӣ ва амалии рушди инноватсионии саноат ва татбиқи босамари саноатикунони босуръати иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои аҳамияти муҳими назариявӣ ва амалӣ буда, дар ин замина таъсиси инфрасохтори инноватсионӣ шартӣ асосӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин замина таҳлили вазъи муосир ва қонуниятҳои рушди соҳаҳои саноат имконият медиҳад, ки барои рушди минбаъдаи он тавсияҳои асоснок коркарда ва пешниҳод карда шавад.

Яке аз муваффақиятҳои хоси татбиқи ҳадафи чоруми рушди милли ин таъсиси корхонаҳои хурду миёна ва бузурги саноатӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин самт солҳои охир дар кишвар шумораи зиёди корхонаҳои саноати

²³ Паёми Пешвои миллат, Президенти Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 20.01.2016. <http://prezident.tj/node/10585>

²⁴ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 26.12.2018. <http://prezident.tj/node/19088>

²⁵ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» 21.12.2021. <http://prezident.tj/node/27417>

таъсис дода шуда, дар маҷмӯъ миқдори онҳо дар соли 2021 ба 2397 баробар аст (ҷадвали 2.1.1.).

Ҷадвали 2.1.1.

Нишондиҳандаҳои асосие, ки саноати Ҷумҳурии Тоҷикистонро тавсиф мекунанд

Нишондиҳандаҳо	Солҳо							2021/2015 +,-
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Шумораи корхонаҳои саноатӣ, воҳид	2310	2043	1999	2161	2164	2283	2397	87
Ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ, млн. Сомонӣ (бо нархҳои соли 2021)	16770	19453	23597	26098	29543	32143	38829	22059
Шумораи миёнаи солонаи кормандони саноатию истеҳсолӣ, ҳазор нафар	81,2	80,9	86,8	85,6	84,2	84,3	85,3	4,1
аз он коргарон	67,0	65,9	73,8	72,1	73,2	67,7	68,3	1,3
Индексҳои истеҳсолоти саноатӣ ба ҳисоби фоиз нисбат ба соли гузашта бо%	111,3	116,0	121,3	110,6	113,2	108,8	120,8	9,5

Сарчашма: Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон (маҷмуаи оморӣ). Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе, 2022. -С. 9

Таҳлили маълумотҳои ҷадвал нишон медиҳад, ки дар давраи солҳои 2015-2021 шумораи умумии корхонаҳои саноатӣ 87 адад зиёд гардида, ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ бошад ба андозаи 22059 млн. Сомонӣ афзоиш ёфта, ҳамчунин дар соҳаҳои саноат 4,1 ҳазор ҷойҳои нави корӣ таъсис дода шудааст. Индекси истеҳсолоти саноатӣ бошад 9,5 банди фоизӣ зиёд гардадааст. Дар маҷмӯъ динамикаи нишондиҳандаҳои асосии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон мусбат буда, раванди саноатикунони кишвар бомаром идома дорад.

Тибқи маълумотҳои Ҷамоати Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2022 дар умум, ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот

43 миллиард сомони ро ташкил дод, ки рушди он ба 115,4% баробар ва нисбат ба соли 2021 – 5,7 миллиард сомони зиёд мебошад²⁶.

Яке аз хусусиятҳои хоси саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳилаи муосир рушд ин бунёди шумораи зиёди корхонаҳои саноати мебошад. Барои мисол танҳо дар давоми солҳои 2019-2022 550 корхонаи саноати таъсис дода шуданд, ки аз инҳо 106 корхона дар соҳаи саноати хӯрокворӣ, 121 корхона дар соҳаи саноати сабук, 116 корхона дар соҳаи саноати сохтмон, 99 корхона дар соҳаи саноати мошинсозӣ ва 9 корхона дар дигар соҳаҳои саноат таъсис дода шуданд. Аксари корхонаҳое, ки тайи солҳои 2019-2022 таъсис дода шуданд бо таҷҳизоти наву замонавӣ мучахҳаз гардонида шуда, маҳсулоти инноватсионӣ истеҳсол мекунанд.

Бо зиёд шумораи корхонаҳои саноати солҳои охир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон афзоиши мунтазами ҳаҷми маҳсулоти саноати мушоҳида мешавад. Дар ҷадвали 2.1.2. динамикаи ҳаҷми маҳсулоти саноати аз рӯи соҳаҳои асосии саноат оварда шудааст.

Ҷадвали 2.1.2.

Ҳаҷми маҳсулоти саноати аз рӯи соҳаҳои асосии саноат дар солҳои 2015-2021

Нишондиҳандаҳо	Солҳо							2021/2015 +,-
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Тамоми саноат	12196	15090	20029	23894	27613	30890	38829	26633
Саноати истихроҷи маъдан	1641	3004	4524	4686	4853	4309	8409	6768
Истихроҷи маводҳои энергетикӣ	203	222	298	331	377	429	485	282
Истихроҷи маводҳои ғайриэнергетикӣ	1438	2782	4226	4355	4476	3880	7924	6486
Саноати коркард	8006	9368	11776	13520	15952	19054	22313	14307
Истеҳсоли маҳсулоти хӯрока, аз ҷумла нӯшоқиҳо ва тамоку	3482	3690	4304	4900	5399	7089	7608	4126
Истеҳсоли нассочӣ ва дузандагӣ	1292	1520	2354	2479	2636	2870	4096	2804
Истеҳсоли чарм, маснуот аз чарм ва истеҳсоли пойафзол	41	49	57	63	71	91	120	79

²⁶ <https://industry.tj/upload/iblock/df8/df8ad017a6451826f3c0e1523f8a4128.pdf>

Коркарди чӯбу тахта ва истеҳсолоти маснуот аз чӯб	77	103	119	138	148	142	125	48
Истеҳсоли селулозаю коғаз, фаъолияти таъбу нашр	143	115	142	241	260	182	210	67
Истеҳсоли кимиёвӣ	86	95	107	147	154	182	268	182
Истеҳсоли металлургӣ ва истеҳсоли маснуоти тайёри филизӣ	1450	1850	2187	2708	3874	4978	5967	4517
Мошинсозӣ	93	114	142	203	308	291	392	299
Истеҳсолу тақсими нерӯи барқ, об, газ ва гарми	2549	2718	3729	5688	6808	7527	8107	5558

Сарчашма: Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2022. -С. 14-15

Таҳлили рақамҳои чадвал нишон медиҳад, ки дар давраи солҳои 2015-2021 саноати истихроҷи маъдан, истихроҷи маводҳои ғаризэнергетикӣ, саноати коркард, истеҳсоли металлургӣ ва истеҳсоли маҳсулоти тайрӣ филизӣ ва истеҳсолу тақсими нерӯи барқ, об, газ ва гармӣ ба таври назаррас афзоиш ёфтаанд.

Солҳои охир динамикаи рушди саноат дар минтақаҳои кишвар низ тамоюли мусбӣ дошта, имрӯзҳо дар қаламрави кишвар корхонаҳои нави саноатӣ бунёд шуда истодаанд. Новобаста аз он ки дар ҷойгиркунонии қувваҳои истеҳсолӣ ва таъсиси корхонаҳои нав дар сатҳи минтақаҳо нобаробарӣ дида мешавад, вале дар маҷмӯъ рушди истеҳсолоти саноатӣ дар заминаи иқтидорҳои мавҷуда таъмин карда мешавад. Маълумот оид ба ҳаҷми истеҳсолоти саноатӣ дар чадвали 3 оварда шудааст.

Чадвали 2.1.3.

Ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ дар минтақаҳо (бо нархҳои дахлдори сол) млн. сомонӣ

	Солҳо							2021/2015 +,-
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Ҷумҳурии Тоҷикистон	12196	15090	20029	23894	27613	30890	38829	26633
ВМКБ	111,8	128,8	193,4	238,3	249,3	228,8	315,5	203,7
Вилояти Суғд	4894,2	7078,5	10066,4	11498,4	13053,6	15573,2	21064,8	16170,6
Вилояти	4621,2	5047,7	6753,1	7294,0	8661,1	8998,3	10333,0	5711,8

Хатлон								
ш. Душанбе	1350,7	1461,8	1659,0	2664,9	2753,4	2800,6	3339,4	1988,7
НТЦ	1218,1	1373,2	1357,1	2198,5	2895,6	3289,4	3776,3	2558,2

Сарчашма: Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Агенсии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2022. -С. 9

Аз маълумоти дар ҷадвал овардашуда бармеояд, ки ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ дар минтақаҳои кишвар афзоиш ёфта истода, ҳиссаи бузурги он ба вилояти Суғд рост меояд. Дар ҳамин замина бояд таъкид сохт, ки маҳсулоти саноатии инноватсионӣ низ дар корхонаҳои вилоят ва МОИ “Суғд” истеҳсол карда шуда, аксари он барои содирот пешниҳод карда мешавад. Аммо, маҳсулоти инноватсионии дар вилоят истеҳсолшаванда дар ҳаҷми на он қадар зиёд истеҳсол шуда, мувофиқи омили корхонаҳо дар ҳиссаи маҳсулоти минтақавии саноатӣ ҳаҷми ночиз дорад.

Солҳои охир яке аз соҳаҳои асосие, ки дар он комплексҳои бузурги саноатӣ таъсис дода шуданд, ин саноати маъданҳои кӯҳӣ ва металлҳои қимматбаҳо мебошад. Корхонаҳои соҳа дар соли 2021 дар ҳаҷми 12,4 млрд сомони маҳсулот истеҳсол намуда, дар ин давра дар ҳаҷми 15,1 млрд сомони маҳсулот содир намуданд. Нишондиҳандаҳои асосии соҳа дар ҷадвали 2.1.3. оварда шудааст.

Ҷадвали 2.1.4.

Нишондиҳандаҳои корхонаҳои саноати истихроҷи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2000-2021

Нишондиҳандаҳо	Солҳо							2021/ 2000 +,-
	2000	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Ангишт, ҳазор тонна	22,2	1361,4	1759,7	1907,0	2027,8	2029,1	2088,7	2066,5
аз он								
Ангиштсанг, ҳазор тонна	9,1	1311,0	1707,0	1841,9	1963,8	1891,2	1931,1	1922
Ангишти бур, ҳазор тонна	13,1	50,4	54,4	65,1	64,0	77,9	96,3	83,2
Ангишти антрацит, ҳазор тонна	-	36	26	0,0	0,0	60,0	61,3	+61,3
Нафт (якҷоя бо гази моеъ) (конденсат), ҳазор тонна	18,4	25,0	23,4	23,6	23,3	24,5	24,6	6,2
аз он ҷумла:								

Нафт, ҳазор тонна	18,4	25,0	23,4	23,6	23,3	24,5	24,6	6,2
Гази табиӣ (муқаррарӣ), млн. метри мукааб	40,0	3,2	1,5	0,9	0,7	0,7	0,8	-39,2

Сарчашма: Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2022. -С. 41

Нишондиҳандаҳои ҷадвал аз он шаҳодат медиҳад, ки дар давраи таҳлилшаванда ҳаҷми истеҳсоли саноати маъдан ва ангишт ба таври назаррас зиёд гардидааст. Дар ин радиф метавон қайд намуд, ки корхонаҳои бузурги соҳа аз қабилӣ ҚДММ КМ «Зарафшон» ва ҚДММ «Анзоб» мебошанд, ки дар рушди соҳа нақши бузург доранд. Таҳлилҳо нишон медиҳад, ки солҳои охир корхонаҳои соҳа бо назардошти талаботи бозор ва татбиқи стратегия рушди индустриалию инноватсионӣ бо таҷҳизоти муассир ҷиҳозонида шуда, иқтидорҳои иловагии истеҳсоли бунёд карда мешаванд.

Барои мисол дар ҚДММ КМ «Зарафшон» иқтидорҳои иловагии сеҳи оҳақбарории иқтидораш 10 000 тонна дар як сол; сеҳи ба навъҳо ҷудоқунанда – майдақунанда бо иқтидори 10000 тонна маъдан дар як шабонарӯз, – майдони ишқоронидани ғарам, масоҳаташ 35000 м² барои коркарди на камтар аз 2,5 млн. тонна маъданҳои камфайз дар 1 сол; – фабрикаи ғанигардонии маъдан бо иқтидори 2000 тн маъдан дар як шабонарӯз ва коргоҳи холискории тилло ва нуқра сохта шуда, мавриди истифода қарор дода шуданд.

Иқтидорҳои иловагӣ дар саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси ворид кардани таҷҳизоти инноватсионӣ ба роҳ монда шуда, дар ин замина истеҳсолоти саноатӣ бо назардошти сарфаи нерӯи барқ ташкил карда мешавад. Дар ин самт метавон Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди «Ширкати кӯҳӣ-саноатии Тоҷикистону Хитой» мисол оварда, ки бо истифода аз таҷҳизоти замонавӣ бунёд карда шудааст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади асоснок ва муайян кардани самтҳои стратегияи рушди саноати кӯҳию металлургӣ, аз он ҷумла тавассути азхудкунии қонҳои металлҳои ранга ва сиёҳ, истихроҷу

коркарди онҳо ва истеҳсоли маҳсулоти ниҳой «Барномаи рушди соҳаи металлургияи ранга ва сиёҳ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2025» бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 марти соли 2019, №93 тасдиқ карда шуд, ки он дар давраи таҳлилшаванда 112,5% иҷро гардидааст.

Дар заминаи татбиқи Барномаи мазкур ва тавсеаи таҷрибаи саноатикунони иқтисодиёти кишвар як қатор корхонаҳои хурду бузурги соҳаи мазкур ба монанди Корхонаи заргарии «Зари Суғд» фабрикаи бойгардони ва иншоотҳои ёрирасони ҚСП «Талко Голд» дар заминаи конҳои тилло ва сурмаи «Канчоч», «Скальное» ва «Чулбой» ва дар заминаи конҳои тиллои «Кумарғи Боло» ва «Дуобаи Шарқӣ»-и ҚДММ «ТВЕА Душанбе саноати кӯҳӣ» метавон номбар намуд.

Айни замон соҳаи маъданҳои кӯҳӣ ва металҳои қимматбаҳо тамоюли мусбии рушд дошта, дар сохтори саноати миллӣ мавқеи калидӣ дорад. Танҳо дар соли 2020 корхонаҳои соҳаи маъданҳои кӯҳӣ ва металҳои қимматбаҳо 3,6 млрд. сомони андозҳои гуногунро супориданд, ки ин аз аҳамияти баланди иқтисодиву иҷтимоӣ ва стратегӣ доштани соҳаи мазкур шаҳодат медиҳад. Нақшаи истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар соҳаи маъданҳои кӯҳӣ ва металҳои қимматбаҳо дар соли 2023 дар ҳаҷми 13,5 млрд. сомони пешбинӣ карда шудааст.

Рушди соҳаи маъданҳои кӯҳӣ ва металҳои қимматбаҳо бо таъсиси комплексҳои бузурги саноатӣ тавсиф дода шуда, дар ин соҳа иштироки васеи сармоягузори хориҷӣ таъмин карда шудааст. Бо назардошти он ки соҳаи мазкур метавонад саноати миллиро бо ашёи хоми зарурӣ таъмин кунад, зарурати тақвияти фаъолияти инноватсионӣ, аз он ҷумла тавассути таъсиси инфрасохтори инноватсионӣ бо истифода аз равиши кластерӣ аз аҳамият холӣ нест. Дар ин самт таҷрибаи шарикони хориҷӣ метавонад муфид арзёбӣ карда шавад.

Дар ин самт таъсиси кластери инноватсионии соҳавӣ мувофиқи мақсад буда, ба андешаи мо таъсиси он дар вилояти Суғд имконпазир мебошад. Ин ҷо таҷрибаи бойи ҳамкориҳои Донишкадаи кӯҳию металлургии

Тоҷикистон бо як қатор ширкатҳои саноати кӯҳӣ қобили таваҷҷуҳ буда, таъсиси чунин сохтор қадами устуворе дар ташаккули инфрасохтори рушди инноватсионии саноати минтақа ба ҳисоб меравад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар низоми иқтисодиёти шӯравӣ бо рушди саноати сабук ва пилла маъруф буда, маҳсулоти соҳа на танҳо дар қаламравӣ давлатҳои собиқ шӯравӣ, балки дар кишварҳои хориҷӣ дуру наздик харидорони зиёд доштанд. Вобаста ба ин, дар сиёсати давлатии саноатӣ ба рушди соҳаи мазкур таваҷҷуҳи хоса зоҳир карда шуда, танҳо дар соли 2021 дар соҳа 90 корхонаи нав бунёд карда шуданд. Дар ин давра ба андозаи 281 млн. доллари амрикоӣ маҳсулот содир намудааст, ки асосан нахи пахта, ресмон ва матои пахтагин, чӯроб, маҳсулоти дузандагӣ, пусти хом ва коркардшударо дар бар мегирад. Нишондиҳандаҳои тавсифдиҳандаи рушди корхонаҳои саноати сабук дар ҷадвали 2.1.4. оварда шудааст.

Ҷадвали 2.1.4.

Нишондиҳандаҳои корхонаҳои саноати сабуки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2000-2021

Нишондиҳандаҳо	Солҳо							2021/ 2000 +,-
	2000	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Нахи пахта, ҳазор тонна	106,8	85,0	112,3	98,2	102,7	101,6	100,3	-6,5
Чигит, ҳазор тонна	182,8	133,2	179,9	151,1	155,7	156,4	144,9	-37,9
Тибити пахта, тонна	5864	3398	3828	7607	2708	1799	1753	-4111
Улюк (тораки пахта), тонна	2443	1711	1780	2175	1728	2402	2777	334
Пат, тонна	4149	1287	1471	1583	1498	1891	2105	-2044
Пахта, тонна	717	5762	5547	5627	17214	28648	27933	27216
Калобаи пахтагин, тонна	15005	8944	17211	20740	20912	17866	21535	6530
Газвори пахтагин, ҳаз. м.мураббаъ	11485	2536	3358	7512	6998	7378	8183	-3302
Маводи нобофта: ҳаз. метр. мураббаъ ҳаз. метр.	1820	767	938	1227	2173	2224	2166	346
Ресмони абрешимӣ хом, тонна	87,5	8,1	6,8	3,8	8,9	-	-	-
Газвори абрешимӣ: ҳаз.м. мураббаъ ҳазор метр	253	-	-	19,4	21,4	21,9	22,2	-230,8

Қолин ва маснуоти қолинӣ, ҳазор метри мураббаъ	341,2	1705	2836	3407	3937	2658	4534	4192,8
Маҳсулоти кашбофӣ, ҳаз. дона	281	358,0	101,3	122,4	139,9	160,8	145,4	-135,6
Газвори кашбофӣ, тонна		13,5	9,0	10,5	8,5	44,5	55,0	55
Чӯробу пайпоқ, ҳазор чуфт	3110	2829	3752	5687	4124	7807	15409	12299
аз он кӯдакона	-	86,5	938,5	1097,6	126,0	0,0	3629,6	+3629,6

Сарчашма: Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон: 30 - соли Истиқлолияти давлатӣ. Агентии омери назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021. -С. 98

Таҳлили ҷадвал нишон медиҳад, ки дар давраи таҳлилшаванда ҳаҷми маҳсулоти саноати сабук динамикаи нобаробар дошта, аз рӯи аксарияти онҳо коҳиши истеҳсолот ба ҷашм мерасад. Агар ин аз як тараф ба коҳиш ёфтани майдони кишти пахта ва мутаносибан кам шудани истеҳсоли он вобаста бошад, аз тарафи дигар сатҳи пасти рақобатпазирии маҳсулоти соҳа мебошад. Бинобар ин, дар марҳилаи муосир рушд зарурати тақвияти фаъолияти инноватсионӣ ва бунёди инфрасохтори инноватсионии соҳа аҳамияти аввалиндараҷа дорад.

Дар ин замина бо назардошти аҳаммият ва муҳиммияти соҳаи мазкур зарурати инфрасохтори инноватсионӣ баръало эҳсос мегардад. Барои мисол мавҷудияти паркҳои технологӣ ва марказҳои инноватсионӣ метавонанд дар рушди соҳаи мазкур инқилобро ба вуҷуд оварда, бо таъя ба заминаи технологӣ ва ашъи хоми ватанӣ рушди устувори инноватсионии соҳаро таъмин намоянд.

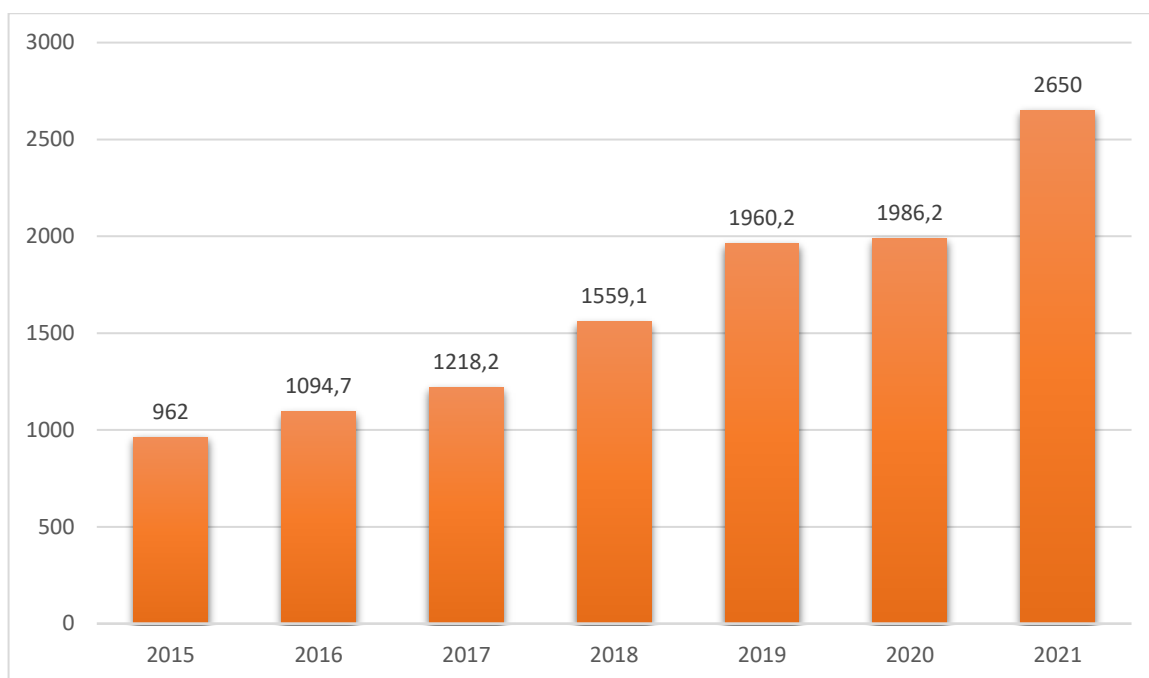
Тавсеаи инфрасохтори инноватсионӣ дар соҳаи саноати сабук ва пилла бояд дар асоси фаъолсозии паркҳои технологии мавҷуда, аз он ҷумла Парки технологии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ ва Парки технологии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон мувофиқи мақсад мебошад. Дар ин самт низ таъсиси кластерҳои саноатӣ сабук мувофиқи мақсад мебошад, зеро дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъкид шуда буд, ки бо ҷалби сармоя ва татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҷиҳати дар се соли минбаъда бунёд

кардану ба кор андохтани маҷмааҳои коркарди ниҳии нахи пахта дар 5 шаҳру ноҳия, аз ҷумла шаҳрҳои Душанбе ва Кӯлоб чораҳои саривақтӣ андешада шавад.²⁷

Ба андешаи мо таъсиси комплекси бузурги коркарди ниҳии пахта бояд дар асоси риояи принсипи инноватсионӣ будани фаъолият ва талаботи концепсияи “иқтисоди сабз” бунёд карда шавад. Дар ин самт зарурати бунёди инфрасохтори нав ва тақвияти унсурҳои мавҷудаи инфрасохтори инноватсионии рушди саноат ба миён омадааст. Вобаста ба ин бояд сиёсати соҳавии таъсиси унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ бо иштироки давлат ва бахши хусусӣ татбиқ карда шавад.

Дар низоми саноати миллӣ солҳои охир ҳиссаи маҳсулоти соҳаи мошинсозӣ, саноати мудоғия ва химия низ ба назар мерасад. Корхонаҳои соҳа дар соли 2021 бо арзиши 2650,0 млн. сомонӣ маҳсулот истеҳсол карда, суръати афзоиши истеҳсоли маҳсулоти соҳа дар сатҳи 139,4% таъмин карда шуд. Дар афзоиши маҳсулоти соҳа саҳми ҶСК “Ширкати алюминии Тоҷик”, ҶСП “Мину фарм”, ҶДММ “АлюминПрофи” назаррас буда, дар давраи таҳлилшаванда ҶДММ “ТАЛКО Кемикал” бунёд карда шуд. Динамикаи афзоиши маҳсулоти соҳа дар расми 2.1.1. нишон дода шудааст.

²⁷ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» ш. Душанбе, 23.12.2022. <http://prezident.tj/node/29823>



Диagramмаи 2.1.1. Динамикаи истеҳсоли маҳсулоти соҳаи мошинсозӣ, саноати мудофиа ва химия дар солҳои 2015-2021

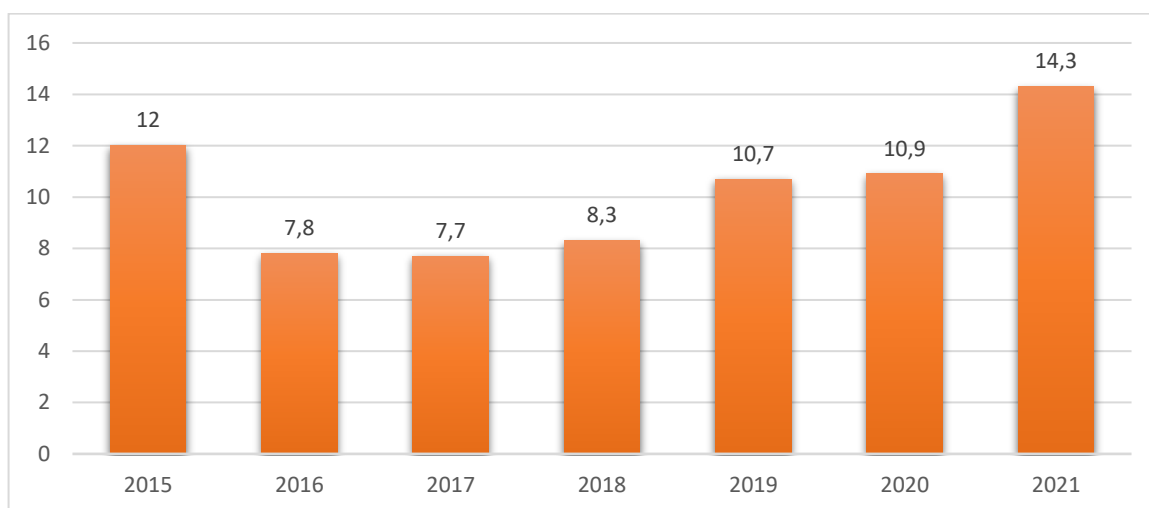
Айни замон сохтори саноати мошинсозии Ҷумҳурии Тоҷикистон асосан соҳаи коркарди метал ва истеҳсоли маҳсулоти металлӣ, коркарди алюминийи аввалия ва истеҳсоли маҳсулоти алюминӣ, истеҳсоли техника ва мошинолоти гуногуни кишоварзӣ, автобусҳои гуногунтама, истеҳсоли таҷҳизоти электротехникӣ, электронӣ, истеҳсоли қисмҳои эҳтиётӣ ва корхонаҳои хурди коркарди пораву партовҳои металлҳои сиёҳ ва рангаро дар бар мегирад. Танҳо дар ҷумҳурӣ солҳои 2018-2019 барои тавсеаи фондҳои асосии корхонаҳои саноати мошинсозӣ дар ҳаҷми 65,0 млн доллари ИМА сармоягузориҳо ҷалб гардиданд.²⁸

Дар давоми солҳои истиқлолияти давлатӣ дар соҳаи мошинсозӣ корхонаҳои нав, хусусан корхонаи истеҳсоли ноқилҳои баландшиддат, корхонаҳои истеҳсоли профилҳои алюминӣ, кубурҳо ва профилҳои металлӣ, ҷамъу васли тракторҳо ва мошинолотҳои кишоварзӣ, истеҳсоли мех ва мехҳои махсуси тобдор, истеҳсоли автобусҳо бо истифода аз таҷҳизоти технологияи ҷумҳуриҳои Туркия, Чехия,

²⁸ Барномаи рушди саноати мошинсозии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 сентябри соли 2020, №527.

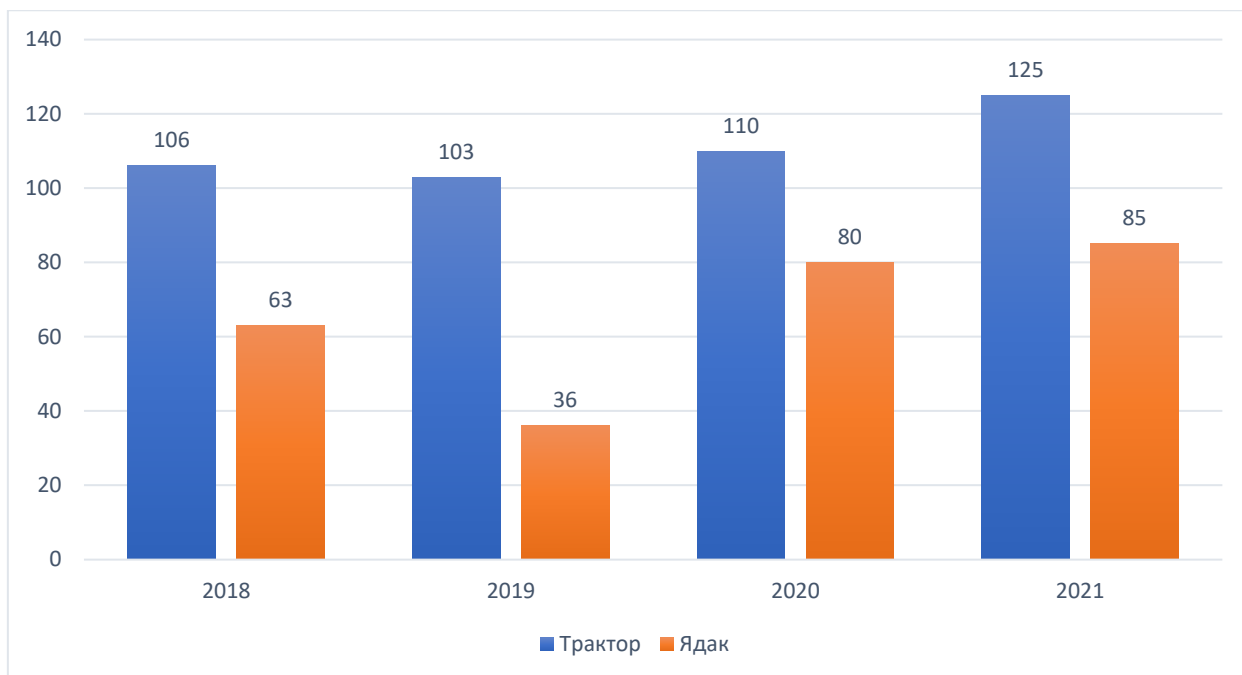
Украина, Олмон ва Федератсияи Россия, Ҷумҳурии Мардумии Чин таъсис ёфта, дар баробари ин баъзе корхонаҳои соҳа давра ба давра барқарор карда шуданд. Шумораи корхонаҳои соҳа аз 55 корхонаи дар соли 1991 ҷаъолиятдошта ба 295 корхонаҳои хурду миёна дар соли 2019 расонида шуд, ки ин нишондод нисбат ба соли 1991 240 корхона зиёд мебошад.

Яке аз дастовардҳои муҳими соҳаи мазкур ин таъсиси комплексҳои бузурги саноатӣ ва тавсеаи ҷаъолияти инноватсионӣ мебошад. Барои мисол дар соли 2021 зиёда аз 14 000 тонна алюминий коркард карда шуда, дар ин асоси маҳсулоти ватании воридотивазкунанда истеҳсол карда шудааст. Дар хусуси зиёд шудани ҳаҷми коркарди алюминии расми 2.1.2. шаҳод медиҳад.



Диаграммаи 2.1.2. Динамикаи коркарди алюминии авалияи дар солҳои 2015-2021

Нисбат ба дигар соҳаҳои саноат, ки бо миқдори зиёди корхонаҳо тавсиф дода мешаванд, дар саноати мошинсозӣ ҳамагӣ 3 корхона ба истеҳсоли техника ва мошинолоту кишоварзӣ машғул мебошанд. Истеҳсолкунандагони соҳа дар соли 2021 125 трактор ва 85 ядак истеҳсол намуданд, ки динамикаи истеҳсоли онҳо дар солҳои 2018-2021 дар расми зерин оварда шудааст (расми 2.1.3.).



Диаграммаи 2.1.3. Истеҳсоли трактор ва ядак дар солҳои 2018-2021

Динамикаи расми боло нишон медиҳад, ки солҳои охир ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноати мошинсозӣ зиёд гардида, дар баробари ин ба истифода додани корхонаҳои нав ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноати мошинсозӣ тамоюли мусбӣ касб намудааст. Барои мисол таъсиси ширкати Акия Авесто Автоматив Индастри имконият дод, ки ҳамасола дар кишвар аз 250 то 300 адад автобусҳо истеҳсол карда шавад. Дар маҷмӯъ ба истифода додани корхонаи “Талко Узавто Трак” ба афзоиши ҳаҷми маҳсулоти соҳа мусоидат намуда, дар давраи таҳлилшаванда 232 корхонаҳои соҳа ба афзоиши маҳсулоти соҳа таъсири мусбӣ расониданд.

Саноати масолеҳи сохтмон аз ҷумлаи соҳаи афзалиятноки саноати миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Корхонаҳои соҳа дар соли 2021 бо арзиши 3,7 млрд. сомонӣ маҳсулот истеҳсол карда, Тоҷикистон дар як давраи кӯтоҳ аз кишвари воридкунандаи семент ва кишвари содиркунандаи он табдил ёфт. Динамикаи истеҳсоли маҳсулоти саноати сохтмон дар ҷадвали 2.1.5. оварда шудааст.

Динамикаи истеҳсоли масолеҳи саноати сохтмон дар Ҷумҳурии
Тоҷикистон
дар солҳои 2016-2021

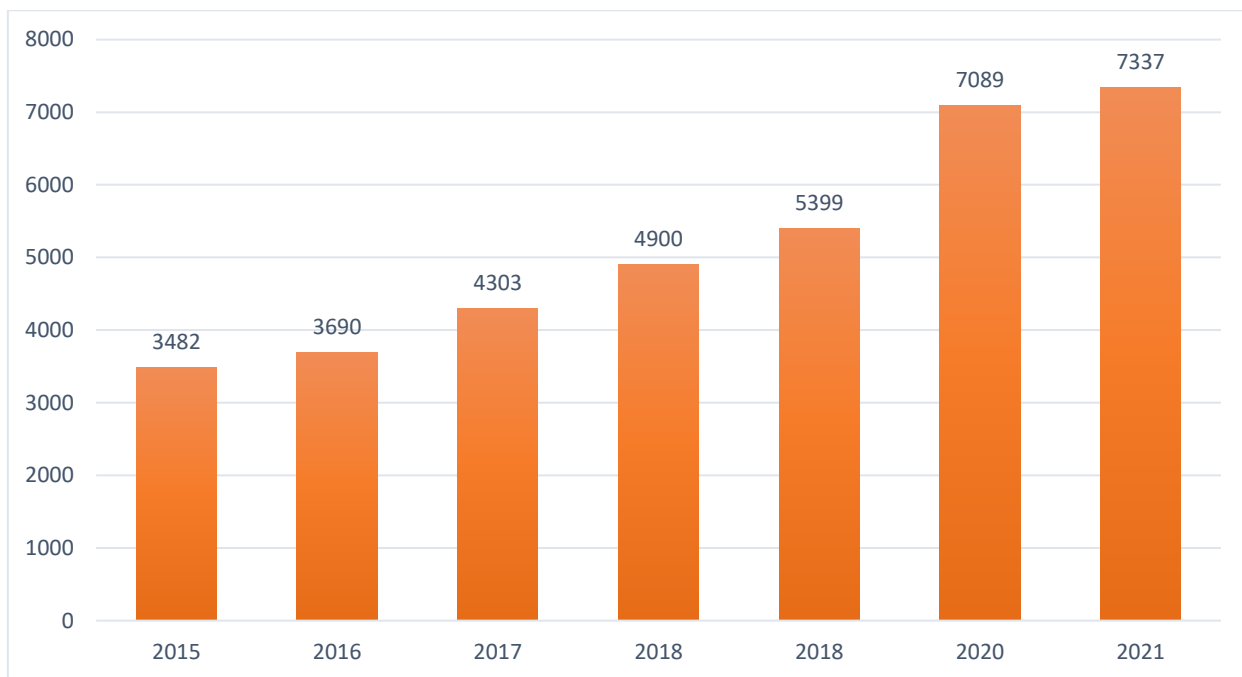
Нишондиҳандаҳо	Солҳо						2021/ 2000 +,-
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Семент, ҳазор тонна	2001	3121	3844	4202	4243	4280	2279
Клинкер, ҳаз.тонна	780,9	1126,6	1211,5	1445,0	1558,4	1609,4	828,5
Оҳаки сохтмон, ҳазор тонна	15,3	15,0	16,8	12,6	17,6	19,9	4,6
Гулгач, ҳазор тонна	9,0	9,2	10,0	10,0	8,2	12,5	3,5
Ҳишти бинокорӣ, млн. дона ҳишти шартӣ	116,0	116,3	128,6	156,3	163,6	170,5	54,5
Оҳану бетони васлшаванда, ҳазор метри мукааб	50,3	56,1	28,5	18,2	15,5	12,9	-37,4
Тахтаҳои асбесту сементӣ (шифер), млн. тахтаи шартӣ	0,1	0,3	0,9	1,4	1,8	2,3	2,2
Плитаҳои мармарин, ҳазор метри мураббаъ	51,9	16,2	18,8	15,8	10,5	30,8	-21,1
Мех, тонна	71,5	186,0	608,9	466,4	958,0	1314	1242,5
Бетони молӣ, м³ дона	283138	210460	240337	351439	436956	469890	186752
Ғачкартон, ҳазор дона	286,1	1495	1525	1607	853	1391	1104,9

Сарчашма: Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон: 30 - соли Истиклолияти давлатӣ. Агенсии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021. -С. 128

Таҳлили рақамалҳои чадвал нишон медиҳад, ки ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноати сохтмон дар давраи таҳлилшаванда афзоиш ёфта, танҳо ҳаҷми истеҳсоли оҳану бетони васлшаванда ва плитаҳои мармарин коҳиш ёфтааст. Аз маълумотҳои чадвал аён мегардад, ки ҳаҷми истеҳсоли семент ба андозаи назаррас зиёд гардида, дар соли 2021 дар баробари таъмин кардани бозори дохилӣ зиёда аз 1 млн. тонна семент содирот карда шудааст. Имрӯзҳо корхонаҳои соҳа ба истеҳсоли маҳсулотҳои нави воридотивазкунанда семент, коркарди санг, ғачкартон, шифер, кубурҳои асбестӣ, амстронг, бомпӯши битумӣ, рангҳои акрилию эмулсионӣ ва андоваҳои минералӣ машғул мебошанд.

Саноати хӯрокворӣ яке аз соҳаҳои марказии саноати миллии кишвар ба ҳисоб рафта, дар соли 2021 ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноати хӯрокворӣ ба 7,5 миллиард миллион сомонӣ расонида шуд. Соҳаи

хӯрокворӣ зиёда аз 25,2%-и маҷмӯи маҳсулоти саноати ҷумҳуриро ташкил дода, шумораи зиёди корхонаҳо низ дар ҳамин баҳши саноат таъсис дода шудаанд. Динамикаи истеҳсоли маҳсулоти хӯрокворӣ дар расми 2.1.3. оварда шудааст.



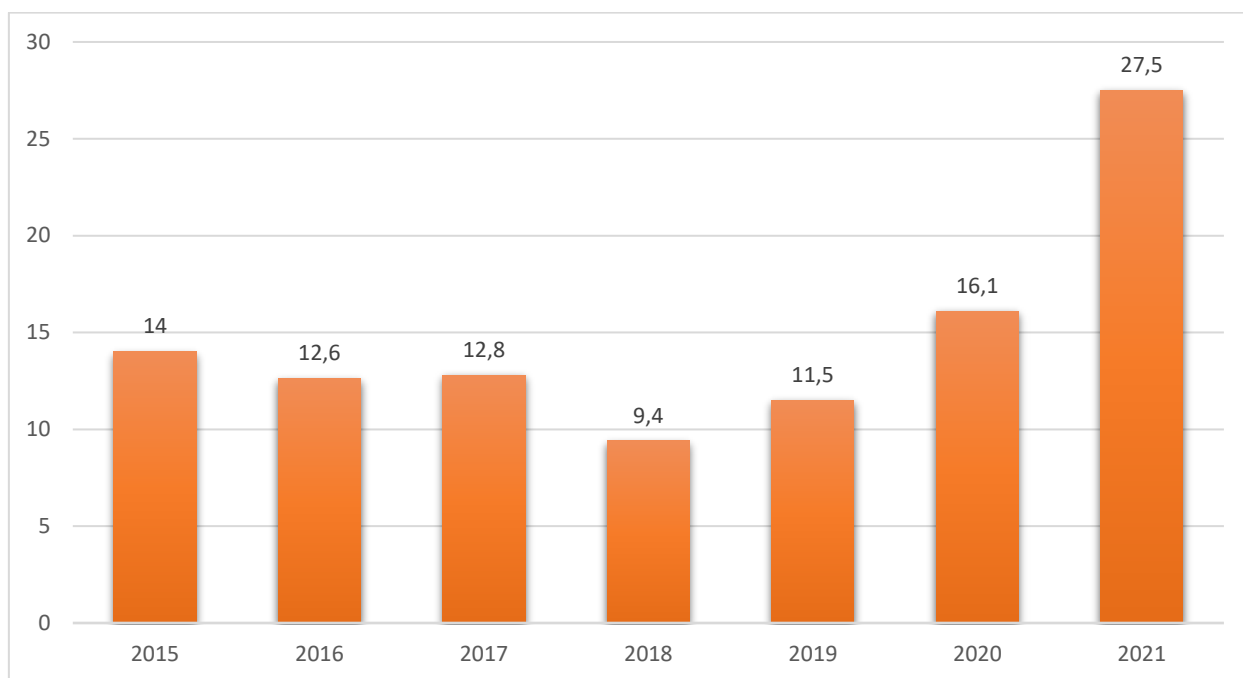
Диаграммаи 2.1.4. Динамикаи истеҳсоли маҳсулоти саноати хӯрокворӣ дар солҳои 2015-2021 (млн. сомонӣ)

Таҳлили динамика нишон медиҳад, ки дар соли 2021 ҳаҷми маҳсулоти саноати бо ифодаи арзишӣ нисбат ба соли 2015 зиёда аз 2 маротиба афзоиш ёфта, танҳо дар соли 2022 мувофиқи маълумотҳои Вазорати саноат ва технологияи нави Ҷумҳурии Тоҷикистон 146 корхона ва 1059 ҷойи корӣ сохта ба истифода дода шудааст. Айни ҳола дар саноати хӯрокворӣ зиёда аз 660 корхона фаъолият мекунад, ки дар онҳо зиёда аз 11765 нафар ба кор машғул мебошанд.

Дар баробари зиёд гардидани ҳаҷми маҳсулоти саноатии соҳа солҳои охир содироти намудҳои алоҳидаи он низ амалӣ карда мешавад. Барои мисол дар соли 2021 бо арзиши 27,5 млн. доллари амрикоӣ содирот карда шуда, он бештар фарогири меваи хушк, нӯшокиҳои ташнашикан, намак, консерваи меваю сабзавот, орд, маҳсулоти қаннодӣ ва желатин мебошад.

Маълумот оид ба динамикаи ҳаҷми содироти маҳсулоти хӯрокворӣ дар расми зер нишон дода шудааст (расми 2.1.4.).

Чӣ гунае ки аз расм маълум мегардад, дар соли 2021 ҳаҷми содироти маҳсулоти саноати хӯрокворӣ нисбат ба соли 2015 қариб ду маротиба зиёд гардидааст.



Диаграммаи 2.1.5. Динамикаи содироти маҳсулоти саноати хӯрокворӣ дар солҳои 2015-2021 (млн. доллари ИМА)

Ҳамин тавр, таҳлили ҳолати муосир ва динамикаи нишондиҳандаҳои асосии соҳаҳои саноат нишон медиҳад, ки солҳои охир дар пасманзари эълони саноатикунони босуръати кишвар рушди бемайлони он таъмин карда шуда, шумораи зиёди корхонаҳои саноати бунёд гардида, чойҳои нави корӣ таъсис дода шуданд. Дар баробари ин ҳаҷми маҳсулоти саноати зиёд гардида, содироти маҳсулоти саноатӣ бештар ва дар заминаи татбиқи истеҳсолоти воридотивазкунанда бозори дохилӣ бо маҳсулоти ватании саноатӣ таъмин карда шудааст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон саноат нерӯи асосии пешбарандаи рушди иқтисодӣ ба ҳисоб меравад, зеро он ба тараққиёти дигар соҳаҳои хоҷагии халқ таъсири калон мерасонад. Махсусан, тараққиёти соҳаҳои саноати

хуруқворӣ ва саноати сабук ба рушди кишоварзӣ, саноати коркард ба пешрафти соҳаи хизматрасонӣ таъсири калон мерасонад.

2.2. Арзёбии фаъолияти унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ ва нақши онҳо дар рушди инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар марҳилаи муосири рушди иқтисодиву иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон натиҷаҳои фаъолияти инноватсионӣ яке аз омилҳои бунёдии гузариш ба иқтисодиёти индустриалию аграрӣ ва татбиқи босамари ҳадафҳои рушди миллӣ мебошад. Вобаста ба ин, таҳлили вазъи рушди фаъолияти инноватсионӣ дар унсурҳои мавҷудаи инфрасохтори инноватсионӣ имкон медиҳад, ки нуктаҳои заиф ва қавии он муайян карда шуда, дар ин замина фаъолияти онҳо тақвият ёбанд. Новобаста аз он ки айни замон дар кишвар бо мақсади ҳамоҳангсозӣ ва назорати раванди ислоҳоти соҳаи илму маориф дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Шурои илм, маориф ва инноватсия таъсис дода шудааст, вале то ба ҳол самтҳои стратегии ташаккул ва инкишофи иқтисодиёти инноватсионӣ ва ҳалли мушкилоти ҷойдошта таҳия ва барои татбиқ пешниҳод нашудааст.

Рушди инноватсионии саноати миллӣ аз ҷулаи самтҳои калидии рушди иқтисодиёти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Дар ин самт дар кишвар як қатор стратегия ва барномаҳои дохилӣ амалӣ карда мешаванд, ки ҳадафи онҳо тавсеа муҳити инноватсионӣ дар кишоварзӣ мебошад. Вале, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар татбиқи Ҳадафҳои Рушди Устувор 9 «Саноатикунонӣ, инноватсия ва инфрасохторҳо» ҳамагӣ 9,6 ҳол ба даст овардааст, ки нишондиҳандаи паст мебошад. Аз ин рӯ, бояд дар самти тавсеа фаъолияти инноватсионӣ ва таъсиси унсурҳои зарурии инфрасохтори инноватсионии рушди саноати миллӣ чораҳои мушаххас андешида шаванд.

Яке аз мушкилоти калидии рушди номутавозини фаъолияти инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин набудани омили инноватсия

мебошад. Мушкилоти мазкур дар Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021–2025 ба таври хос таъкид шудааст. Дар Барномаи мазкур аз он ҷумла қайд шудааст, ки дар раванди татбиқи сиёсате, ки барои комёб шудан ба ҳадафи чоруми миллӣ-саноатикунони босуръат равона гардидааст, дар давраи миёнамуҳлати минбаъда мониторинги пайвастаи чунин индикаторҳои ХРУ 9 муҳим ва зарур мебошанд, ба монанди:²⁹

- вазни қиёсии маҳсулоти инноватсионӣ (шаклҳои мувофиқи ҳисоботӣ ҳоло дар ҷумҳурӣ мавҷуд нест);

- коэффитсиенти фаъолнокии инноватсионии корхонаҳо;

- ҳаҷми инноватсияҳои технологӣ, маркетингӣ, ташкилӣ ва экологӣ.

Вазъи кунунии иқтисодии илмӣ-техникии ташкилотҳои илмӣ бо талаботи муосири илму техника ҷавобгӯӣ набуда, сатҳи пасти омодагии илмӣ-техникии ташкилотҳои илмӣ ба сатҳ ва динамикаи рушди иқтисодии навоари кишвар таъсири манфӣ мерасонад.

Чунин ҳолат талаб менамояд, ки барои инкишофи базаи моддӣ-техникии ташкилотҳои илмӣ-тадқиқотии минтақаҳои кишвар тавассути ҷалби сармоягузори ватанӣ ва хориҷӣ молиягузорӣ карда шавад. Илова бар ин гузариши иқтисодии мамлакат ба шакли навоаронаи рушд танҳо ҳамон вақт таъмин мегардад, ки муҳити мусоид барои рушд ва истифодаи самараноки иқтисодии навоарӣ фароҳам оварда шавад. Қайд кардан бамаврид аст, ки новобаста аз рушди бемайлони шумораи ташкилотҳои илмӣ айнаи замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон базаи моддӣ-техникии ин ташкилотҳо кӯҳна гардида, таъминоти моддӣ барои гузаронидани тадқиқоти илмӣ нокифоя мебошад (ҷадвали 2.2.1.).

Аз рақамҳои ҷадвали боло бармеояд, ки муассисаҳои илмӣ дар минтақаҳои кишвар нобаробар тақсим шуда, қисмати асосии онҳо ба шаҳри Душанбе рост меояд, ки яке аз мушкилоти асосии рушд накардани унсурҳои асосии инфрасохтори инноватсионӣ дар минтақаҳо мебошад. Аз

²⁹ Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021–2025. <https://www.medt.tj/images/20-07-2022-5.pdf>

ин рӯ, зарурати бознигарии ҷойгиркунонӣ ва таъсиси марказҳои нави илмию инноватсионӣ дар минтақаҳо ба миён омадааст.

Ҷадвали 2.2.1.

Шумораи муассисаю ташкилотҳои илмӣ, ки корҳои илмӣ-техникиро иҷро мекунанд

	Солҳо							2021/2015 +,-
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Ҷумҳурии Тоҷикистон	66	74	80	82	82	82	81	5
ш. Душанбе	51	59	64	66	66	66	66	15
Вилояти Суғд	6	6	7	7	7	7	5	-1
Вилояти Хатлон	4	4	4	4	4	4	6	2
ВМКБ	3	3	3	3	3	3	3	0
НТҚ	2	2	2	2	2	2	1	-1

Сарчашма: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон /Маҷмуи омори. -Душанбе, АОНПҚТ, 2022. - С.67.

Дар баробари ин солҳои охир вазъи маблағгузорию соҳа низ ташвишвар буда, маблағҳои ҷудошаванда нокифоя ва ғайрисамаранок мебошанд. Барои мисол, ин маблағ дар соли 2021 маблағи 99690,7 сомонию ташкил дод, ки фоизи хеле пасти маҷмуи маҳсулоти дохилиро ташкил медиҳад. Ҳамин гуна барои таҳқиқотҳои соҳавӣ низ маблағи нокифоя ҷудо карда мешавад (ҷадвали 2.2.2.).

Таҳлили ҷадвал нишон медиҳад, ки ҳаҷми маблағгузорию иҷрои корҳои илмию техникӣ дар соли 2021 нисбат ба соли 1995 маротибҳо афзоиш ёфта, аз рӯйи баъзе самтҳои асосӣ, аз он ҷумла тайёркунии намунаҳои таҷрибавӣ вазъият нигаронкунанда аст. Маврид ба зикр аст, ки маҳз набудани унсурҳои дахлдори инфрасохтори инноватсионӣ сабаби ҷой доштани чунин ҳолат мебошад. Дар ҳамин замина, пешниҳод мешавад, ки бояд тавассути иштироки бевоситаи давлат марказҳои таҳвили технологи, истеҳсолоти намунаҳои саноатӣ ва прақҳои индустриалию технологӣ бунёд карда шуда, дар онҳо имконияти ба роҳ мондани намунаҳои таҷрибавӣ фароҳам оварда шавад. Дар ҳолати акс субъектҳои фаъолияти илмию техникӣ, ки дастовардҳои муайян доранд метавонанд бо чунин сохторҳои хориҷӣ ҳамкорӣ карда, ихтироот ва натиҷаҳои фаъолияти илмию таҳқиқотии хешро бегона кунанд.

Иҷрои корҳои илмӣ-техникӣ дар солҳои 1991-2021

ҳазор сомонӣ

Нишондиҳандаҳо	Солҳо						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ҳаҷми иҷрои корҳо аз оғози сол	52799,8	58434,0	70580,4	66788,4	74120,4	75292,7	85625,6
аз ҷумла корҳои илмӣ-техникӣ аз ҷумла:	52287,2	57937,7	70420,9	64892,6	73513,4	74907,1	85091,0
Корҳои илмӣ – таҳқиқотӣ -	51935,6	57547,2	68423,6	56650,3	67011,5	68295,8	77996,9
аз ҷумла бунёдӣ	8806,2	10465,9	6701,1	12363,1	9986,4	9157,2	11056,6
Корҳои лоиҳакашӣ ва технологӣ -	319,0	351,4	120,5	220,3	782,7	575,0	600,0
Тайёркунии намунаҳои таҷрибавӣ	-	-	30,0	2345,3	-	-	-
Корҳои лоиҳакашӣ барои сохтмон	-	-	20,9	12,4	27,4	45,5	28,4
хизмати илмӣ – техникӣ -	32,6	39,1	1825,9	5664,3	5691,8	5990,8	6465,7

Сарчашма: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон /Маҷмӯи омори. -Душанбе, АОНПҶТ, 2022. - С.68.

Рушди индустриалию инноватсионии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мавҷудият ва фаъолияти натиҷабархши унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ вобаста мебошад. Таҷриба нишон медиҳад, ки дар шароити муосир фаъолияти инноватсионӣ ва мавҷудияти инфрасохтори инкишофёфтаи он заминаи муҳими таъмини рақобатпазирии иқтисоди миллӣ ба ҳисоб меравад.

Дар Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаҳои илм, технология ва инноватсия барои давраи то соли 2030 таъкид шудааст, ки баъзе аз таҳқиқоти илмӣ, ки доир ба самтҳои гуногуни илмӣ бурда мешаванд, бо кадрҳои илмӣ ба миқдори кофӣ таъмин нагардидаанд. Банақшагирии корҳои илмию таҳқиқотӣ ва таҷрибавию конструкторӣ эҳтиёҷ ба такмили минбаъда дорад. Неруи илмӣ ҳоло ба дараҷаи зарурӣ ба ҳалли масъалаҳои афзалиятдоштаи илм ва рушди иқтисодиву иҷтимоии мамлакат мутамарказ гардонида нашудааст, ки дар ин бобат суғурӯ будани фаъолият ҷиҳати ташаккул ва таҳияи барномаҳои маҷмӯӣ ва мақсадноки илмӣ ва илмию техникӣ шаҳодат медиҳад;

Ҳамкорӣ бо вазорату идораҳои дахлдор, корхонаҳои истехсолӣ, бахши хусусӣ ва соҳибкорон ҷиҳати татбиқи дастовардҳо дар соҳаи илм,

технология ва инноватсия дар сатҳи зарурӣ қарор надорад. Ҳамкориҳои илм бо истеҳсолот нокифоя буда, дархостҳо ба натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ аз тарафи истеҳсолот пешниҳод карда намешаванд, гузариши соҳаҳои илм ва технология ба роҳи инноватсионии рушд хеле суст аст;

Таҳлили таҷрибаи рушди бисёре аз кишварҳои ҷаҳон нишон медиҳад, ки инфрасохтори инноватсионӣ, ташаккули муҳити рақобатӣ дар бахши инноватсионии иқтисодӣ, рушд ва дастгирии соҳибкории инноватсионӣ, ҳавасмандии субъектҳои хоҷагидорӣ ба фаъолияти инноватсионӣ, ҳифзи ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ ва такрористеҳсоли раванди инноватсионӣ аз ҷумлаи масъалаҳои мубрами ташаккули низоми миллии инноватсионӣ ба ҳисоб мераванд.

Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мақсади таъсиси инфрасохтори зарурӣ ҳам фаъолияти мураккаби инноватсионӣ ва ҳам нигоҳдорӣ ва рушди иқтидори илмию техникии кишвар ба манфиати ҷомеа, аз ҷумла рафъи таназзули истеҳсолот, таҷдиди сохтори он, тағйир додани навъҳои маҳсулот, ба вучуд овардани маҳсулоти нав ва ҷараёнҳои истеҳсолӣ мебошад. Дар шароити татбиқи стратегияи саноатикунони босуръат масъалаи мазкур аҳамияти бештар пайдо карда, бояд дар ин самт тадбирҳои мушаххас андешида шавад.

Дар ин замина ташаккули низоми таъминоти иттилоотие, ки дастрасиро ба маҳзани маълумот барои ҳамаи субъектҳои манфиатдор, сарфи назар аз шакли моликият таъмин менамояд шартӣ асосии ташаккул ва инкишофи инфрасохтори инноватсионӣ дар соҳаи саноат мебошад. Ҳамчунин ташкили экспертизаи барномаҳо, лоиҳаҳо, пешниҳодҳо, дархостҳои инноватсионӣ низ бояд дар доираи низоми мазкур ташкил карда шавад.

Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон дастгирии молиявӣ иқтисодии фаъолияти инноватсионӣ бо истифода аз манбаъҳои гуногуни маблағҳо низ дорои аҳамияти хос аст. Дар баробари ин сертификатсияи маҳсулоти илмӣ, хизматрасониҳои дахлдор дар соҳаи метрология, стандартизатсия ва назорати сифат низ то ба ҳол дар сатҳи зарурӣ рушд накарда, ба тавсеаи

фаъолияти инноватсионӣ ва унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ мусоидат намекунад.

Таҳлилҳо нишон медиҳад, ки дар таҷрибаи ҷаҳонӣ, аз он ҷумла дар ИМА, Иттиҳоди Аврупо, таҷрибаи давлатҳои Осиё ва ғайра ҳамгирӣ нақши муҳим дорад. Дар Осиёи Марказӣ бошад чунин таҷриба вучуд надошта, ҳамчунин дар доираи ИДМ низ дар самти тавсеаи фаъолияти инноватсионӣ ва ташкили инфрасохтори он ҳамкориҳо дар сатҳи ғайриқаноатбахш қарор доранд. Аз ин рӯ, пешбурди инноватсияҳо дар бозорҳои минтақавӣ, байниминтақавӣ, хориҷӣ, аз ҷумла фаъолияти намоишӣ, таблиғотӣ, маркетингӣ, фаъолияти патентӣ ва иҷозатномадиҳӣ ва ҳифзи моликияти зеҳнӣ бояд дар заминаи принсипи ҳамгирӣ ва ҳамкорӣ сурат гирад. Маҳз тавассути таъсиси чунин шабакаҳои ҳамкорӣ тайёр намудани кадрҳо барои фаъолияти инноватсионӣ зарур имконпазир мегардад.

Таҳқиқоти мо нишон дод, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то ҳол системаи ҳамоҳангшуда ва ҳамҷониби идоракунии равандҳои инноватсионӣ вучуд надорад. Унсурҳои асосии инфрасохтори инноватсионӣ ташаккул наёфтаанд, фондҳои венчурӣ ва марказҳои интиқоли технология вучуд надоранд ва дастгирии давлатӣ барои равандҳои инноватсионӣ хусусияти концептуалӣ дорад. Иқтисодии илмию техникии муассисаҳои илмию таҳқиқотӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар соҳа низ ба қадри кофӣ амалӣ карда намешавад. Самтҳои асосии фаъолияти инноватсионӣ дар алоҳидагӣ аз ҳамдигар ва бидуни мувозинат амал мекунанд.

Аммо, баъзе унсурҳои сохтори инноватсионӣ аллақай ташаккул ёфтаанд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гарчанде ки 22 паркҳои технологӣ ва 4 марказҳои инноватсионӣ фаъолият менамоянд, то имрӯз онҳо дар татбиқи лоиҳаҳои коркарди маҳсулоти саноатӣ, ҷорӣ намудани навоариҳо ва дар истеҳсолот ҷорӣ намудани ихтироот саҳми арзанда нагузоштаанд. Бояд қайд намуд, ки фаъолияти ин сохторҳо бинобар шумораи зиёди монеаҳои институционалӣ ва мушкилоти сохторӣ ва

функционалӣ ба қадри кофӣ самаранок нест.

Ба андешаи мо, мушкилоти асосии сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танзими нокифояи давлатӣ ва меъёрии субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ, маблағгузори нокифояи давлатӣ мебошад. Дар баробари ин самтҳои асосии фаъолияти инноватсионӣ аз ҳамдигар ҷудо амал карда, сиёсати ягонаи соҳавӣ вучуд надорад. Бо супориши мақомоти давлатӣ - марказҳои инноватсионӣ технологӣ, паркҳои технологӣ, инкубаторҳо, системаҳои иттилоотӣ, фондҳои дастгирии инноватсионӣ таъсис дода шудаанд, ки мутаассифона ба рушди инноватсионии иқтисоди миллӣ ҳанӯз ҳам мусоидат карда наметавонанд.

Унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шакли паркҳои технологӣ, марказҳои дастгирии соҳибкорӣ, бизнес-инкубаторҳо, муассисаҳои таълимӣ, илмию таҳқиқотӣ ва марказҳои махсуси назди вазорату идораҳои давлатӣ, сохторҳои махсусгардонидашудаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ва сохторҳои баши хусусӣ фаъолият мекунанд. Бояд қайд намоем, ки бинобар сабаби дастрас набудани маълумоти кофӣ оморӣ оид ба фаъолияти онҳо гузаронидани таҳлили илмии босифат ғайриимкон аст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи илм, технология ва инноватсия барои давраи то соли 2030 таҳия ва қабул карда шудааст, ки дар он як қатор лоиҳаҳои инноватсионӣ дар баҳши саноат пешниҳод карда шудаанд, ки дар Маркази миллии патенту иттилооти назди Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудаанд (ҷадвали 2.2.23).

Таҳлили ҷадвал нишон медиҳад, ки дар давраи то соли 2030 дар комплекси саноатӣ ва ашёи хоми маъданӣ ва ба вучуд овардани маводи нав ва технологияҳои муосир ҳамагӣ панҷ лоиҳа пешниҳод шудааст, ки боиси нигаронӣ мебошад. Дар шароити саноатикунони босуръат ва татбиқи вазифаҳо ҷиҳати гузариш ба иқтисодиёти инноватсионӣ дар соҳаи саноати коркард, аз он ҷумла саноати сабук ва хӯровкорӣ, саноати химия ва маъданҳо ягон лоиҳаи муҳимтарини инноватсионӣ ба қайд гирифта нашудааст.

Чадвали 2.2.3.

Номгӯи муҳимтарин лоиҳаҳои инноватсионие, ки барои татбиқ дар истеҳсолот дар давраи то соли 2030 ба нақша гирифта шудаанд

(Комплекси саноатӣ ва ашёи хоми маъданӣ, ба вучуд овардани маводи нав ва технологияҳои муосир)

№	Номи лоиҳаи инноватсионӣ	Ташкилоти масъул ҷиҳати коркарди лоиҳа	Муҳлати коркард, солҳо	Натиҷаҳои ҷашмдошт, самараи иқтисодӣ	Вазорат, идора, ташкилот ва корхонае, ки лоиҳаро татбиқ карда метавонад	Манбаҳои маблағгузорӣ
1.	Татбиқи ҳулаҳои нави ба коррозия устувори алюминий дар соҳаҳои гуногуни саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон	Институти химия ба номи В.И.Никитини Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон	2021-2030	Ҳулаҳои нави кашфшуда барои рехтагарии қисмҳои гуногуни техника истифода шуда, муҳлати хизмати онҳо дароз карда мешавад	Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маркази таҳқиқи технологияҳои инноватсионии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон	Маблағҳои бучетии барои соҳа ҷудошуда, грантҳои байналмилалӣ
2.	Бо истифода аз барномаи ГИС-и технология таъсис додани захираи маълумотҳои конҳои канданиҳои фойданоки ВМКБ	Институти геология, сохтмони ба заминчунбӣ тобовар ва сейсмологияи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон	2021-2025	Ба баланд бардоштани самаранокии корҳои ҷустуҷӯию иктишофӣ имконият медиҳад	Саридораи геологияи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, муаасисаҳои таҳсилоти олии касбӣ	Маблағҳои бучетии барои соҳа ҷудошуда, грантҳои байналмилалӣ
3.	Татбиқи усулҳои геофизикӣ барои кашфи конҳои нафту газ	Институти геология, сохтмони ба заминчунбӣ тобовар ва сейсмологияи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон	2021-2025	Сатҳи истихроҷи нафту газро дар Тоҷикистон баланд мебардорад.	Саридораи геологияи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати энергетика ва захираҳои оби Ҷумҳурии Тоҷикистон,	Маблағҳои бучетии барои соҳа ҷудошуда, грантҳои байналмилалӣ
4.	Сохтани харитаи ёдгориҳои табиӣ геологӣ ва муаррифии онҳо бо мақсади рушди сайёҳӣ	Институти геология, сохтмони ба заминчунбӣ тобовар ва сейсмологияи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон	2021-2023	Ҷалби бештари сайёҳон ва дӯстдорони табиат.	Саридораи геологияи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи рушди сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти иҷроияи ҳокимияти маҳаллии шаҳру ноҳияҳо	Маблағҳои бучетии барои соҳа ҷудошуда, грантҳои байналмилалӣ

Сарчашма: Замимаи 2 ба Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи илм, технология ва инноватсия барои давраи то соли 2030

Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди бомуваффақияти шабакаи инфрасохтори инноватсионии навъи нав заминаҳои созгор ҳанӯз ҳам мавҷуд нестанд. Вобаста ба ин бояд дар доираи сиёсати давлатӣ ба чунин масъалаҳо ба монанди баланд бардоштани сатҳи маълумотнокӣ ва зехнии аҳоли, таҳияи барномаҳо мақсаднок, омода кардани кормандони соҳибхтисоси соҳа, ташкили шабакаи васеи муассисаҳои таълимӣ ва муассисаҳои махсус, махсусан дар самти пайвастании илм бо истеҳсолот. Вобаста ба ин арзёбии таъсири унсурҳои мавҷудаи инфрасохтори инноватсионӣ ба рушди инноватсионии саноат ғайриимкон аст.

Ҳамин тавр, бояд таъкид сохт, ки инфрасохтори инноватсионӣ суръати рушди иқтисодӣ ва устувории онро муайян мекунад. Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки дар шароити рақобат инфрасохтори инноватсионии шартӣ асосии муваффақияти низомҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ба ҳисоб меравад, ки дар амалия асоси он инфрасохтори ширкатҳои муҳандисии инноватсионӣ мебошад.

Яке аз самтҳои асосии ташкили инфрасохтори инноватсионии рушди саноати миллӣ ин рушди парки технологӣ мебошад. Дар баробари ин таъсиси бизнес-инкубаторҳо, фонди венчурӣ, маркази тичоратикунонии технология, бюрои конструкторӣ, марказҳои интиқоли технология, кластери инноватсионӣ ва ғайра метавонанд ба рушди инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат кунанд.

Муҳимияти рушди инфрасохтори инноватсионӣ ба озмоишҳои нав дар системаи инноватсионии саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфтааст. Яке аз меъёрҳои фаъолияти муваффақонаи технопаркҳо мавҷудияти бозори фурӯш мебошад. Субъектҳои хоҷагидорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз ба дараҷае нарасидаанд, ки инноватсия, донишҳои илмӣ ва маҳсулоти баландтехнологиро ба миқдори зарурӣ истеҳсол ва истеъмол намоянд. Аз ин нуқтаи назар, давлат бояд барои ба бозори хориҷӣ равона кардани маҳсулоти корхонаҳои саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон чораҷӯӣ намуда, тавассути механизм ва чорабиниҳои гуногун онро ҳавасманд созад. Аз ин рӯ, бояд дар ташкили технопаркҳо

корхонаҳои бузурги саноатӣ, ки иқтидори баланди илмӣ доранд, маҳсулоти инноватсионӣ истеҳсол мекунанд ва барои соҳибкории хурду миёна шароити мусоид фароҳам меоранд, ҷалб карда шаванд.

Дар ин замина диққати махсус бояд ба омӯзиши назариявии масъалаҳои фаъолияти инноватсионӣ бевосита ба зарурати анҷом додани корҳои муҳим барои ворид шудани иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба иқтисоди ҷаҳонӣ таваҷҷуҳи хос зоҳир карда шавад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки инфрасохтори инноватсионӣ дар ҳоли ташаккул қарор дорад, бояд ба масъалаҳои дастгирии давлатӣ ва ҷалби сармоягузори таваҷҷуҳи хоса зоҳир карда шавад.

Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон бунёди инфрасохтори инноватсионӣ, ки шабакаи ташкилотҳои хизматрасониро дар бар мегирад, бояд мақсадҳои зерин пайгирӣ карда шаванд:

1) инфрасохтори инноватсионӣ – омили марказии пайваस्तкунандаи низоми миллии инноватсионӣ мебошад;

2) вазифаи инфрасохтори инноватсионӣ аз расонидани ҳадамот ва воситаҳои таълим ва табдил додани онҳо ба инноватсия иборат мебошад;

3) мақсад ва натиҷаи фаъолияти инфрасохтори инноватсионӣ баланд бардоштани фаъолияти инноватсионии корхонаҳои саноатӣ мебошад;

4) дастгирии субъектҳои соҳибкорӣ, махсусан соҳибкории хурд ва миёнаи истеҳсолӣ;

5) инфрасохтори инноватсионӣ дорои сохторҳои расмӣ танзими давлатӣ буда, фаъолияти унсурҳои он аз зерсистемаҳои истеҳсолӣ-технологӣ, молиявӣ, экспертӣ-машваратӣ ва иттилоотӣ иборат аст, ки ба дастгирии соҳибкории инноватсионӣ нигаронида шудаанд.

Ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ бояд ба принципҳои зерин, аз он ҷумла мутобиқати инфрасохтор ба сатҳи рушди минтақа, мувофиқат ба ниёзҳои воқеӣ, ҷойгиркунии оқилонаи ҳудудӣ, тамаркузи функционалӣ оид ба масъалаҳои доғи фаъолияти инноватсионӣ, пешниҳоди хизматрасонӣ ба соҳибкорон, ҷалби захираҳои давлатӣ ва ғайридавлатӣ асос ёфта, барои ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ тадбирҳои

зарурӣ амалӣ карда шаванд. Дар ин самт зарурати таъсис ва нигоҳдории марказҳои инноватсионӣ ва илмию техникӣ, таъсиси марказҳои тадқиқотии экспертӣ, рушди системаҳои иттилоотӣ, фароҳам овардани шароит барои фаъолияти инноватсионӣ, стандартизатсияи фаъолияти инноватсионӣ ба стандартҳои ҷории миллӣ ва байналмилалӣ ва ҳамкорӣ бо марказҳои инноватсионии байналмилалӣ аз ҷумлаи онҳо ба ҳисоб меравад.

Дар марҳилаи муосири рушд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор ташкилоту муассисаҳои давлатӣ ва ғайридавлатӣ фаъолият мекунанд, ки барои тавсеаи фаъолияти инноватсионӣ дар саноат ҳамчун ҷузҳои инфрасохтори инноватсионӣ баромад мекунанд. Яке аз чунин сохторҳои **МД «Ташаккул ва рушди соҳибкории Тоҷикистон»** мебошад, ки бо мақсади дастгирии машваратии рушди инноватсионии фаъолияти соҳибкорӣ таъсис дода шудааст. Қобили қайд аст, ки Муассисаи давлатии «Ташаккул ва рушди соҳибкории Тоҷикистон» бо ташаббуси Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон 31 декабри соли 2018 дар доираи татбиқи барномаҳо ва ислохотҳои иқтисодӣ дар кишвари азизамон таъсис дода шуд.

Муассисаи мазкур дар доираи салоҳиятҳои оинномавии худ баҳри дастгирии методӣ, машваратии соҳибкорони навтаъсис фаъолият намуда, бо назардошти таҷрибаи бизнес - инкубаторҳои кишварҳои мутамаддин фаъолияти худро дар рушди баҳши соҳибкорӣ ва сармоягузорӣ амалӣ менамояд. Бинои асосии Муассиса дар ш.Душанбе, ҷойгир буда, шӯъбаҳои минтақавии он дар шаҳрҳои Бохтар, Кулоб, Хучанд ва Хоруг амал намуда истодаанд.

Дар муассисаи мазкур барои фаъолияти соҳибкорони навтаъсис **ҷойҳои кори муваққатӣ (коворкинг)** ташкил карда шудааст, ки бо техникаю таҷҳизотҳои муосир мучахҳаз буда, бо шабакаи интернетӣ низ пайваст мебошад. Субъектҳои соҳибкорие, ки нав ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул шудаанд ва умуман соҳибкороне, ки ба ҷои корӣ ниёз

доранд, аз шароит ва имконияти бинои бизнес-инкубатори мазкур метавонанд истифода кунанд.

Дар ин Муассиса барои фаъолияти пурсамари он тамоми имконот фароҳам оварда шудааст. Муассисаи давлатии «Ташаккул ва рушди соҳибкории Тоҷикистон» хизматрасониҳои зеринро пешниҳод менамояд.

- омӯзиши маърифати соҳибкорӣ;
- роҳнамоӣ чихати таҳияи бизнес – нақшаҳо;
- баргузории курсҳои интенсивии «аз нақша ба амал»;
- омӯзиши роҳҳои дарёфти сармоя ва машваратҳои соҳибкорӣ, ҳуқуқӣ, маркетинг ва ғайраҳо.

Яке аз унсурҳои асосии таъминоти инфрасохтори рушди инноватсионии саноати миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон Муассисаи давлатии илмӣ Маркази таҳқиқоти технологияҳои инноватсионии назди Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Муассисаи давлатии илмӣ Маркази таҳқиқоти технологияҳои инноватсионии назди Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (МТТИН АМИТ) дар асоси Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 майи соли 2017, №270 ва қарори Раёсати Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон аз 17 июли соли 2017 таъсис дода шудааст.³⁰

Самтҳои асосии фаъолияти марказ ин коркарди технологияҳои инноватсионии истеҳсоли маводҳо ва таҷҳизотҳои нав; робототехника, технологияҳои электронӣ, телекоммуникатсия, ва моделсозии компютерӣ; роҳҳои истифодабарии маводҳои биологӣ барои безараргардонии партовҳои пластикӣ; ҳуҷайраҳои бунёди барои биотрансплантатсия; омӯзиши растаниҳои шифобахши дорои хосияти баланди зидимикробӣ; муайян кардани мичози растаниҳои шифобахш; ояндабинии тичоратигардонии технологияҳои инноватсионӣ ва татбиқи натиҷаҳои илмӣ дар саноат мебошад.

³⁰ Муассисаи давлатии илмӣ Маркази таҳқиқоти технологияҳои инноватсионии назди Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. https://innovation.tj/?page_id=296

Вазифаҳои асосии марказ ин гузаронидани таҳқиқоти илмии бунёди ва амалӣ ҳамчун асос барои рушди фаъолият дар самти коркард ва татбиқи технологияҳои инноватсионӣ; мусоидат ба ҳамкориҳои илмию техниकी байналмилалӣ дар соҳаҳои гуногуни технологияҳо; тайёр кардани кадрҳои баландсифати илмӣ дар самти техникаю технологияи инноватсионӣ; таҳкими алоқаҳои байни илм ва истеҳсолот ба мақсади амалисозии технологияҳои инноватсионии коркардшуда ва тижоратигардонии натиҷаҳои фаъолияти илмию таҳқиқотӣ; хизматрасониҳои таълимӣ дар самти омӯзиши технологияҳои инноватсионӣ вобаста ба эҳтиёҷоти иқтисодии миллӣ; хизматрасониҳои илмию техникӣ ба корхонаҳо, ки маҳсулоти инноватсионӣ коркард ва истеҳсол мекунад; ҷустуҷӯ, захира ва систематизатсияи маълумот оид ба инноватсия дар самтҳои гуногуни илм ва истеҳсолот дар дохили мамлакат ва берун аз он, баҳогузориҳои рақобатпазирии онҳо дар бозори дохила ва беруна, муайян намудани коркардкунандагон ва истифодабарандагони технологияҳои инноватсионӣ ба ҳисоб меравад.

Дар асоси самтҳои муайянгардида сохтори Марказ таҳия шудааст, ки ба он озмоишгоҳҳои маводшиносӣ, маркетинг ва ояндабинӣ, технологияҳои компютерӣ, шӯбаи фарматсевтикаи инноватсионӣ ва пизишкӣ-таҷрибавӣ, озмоишгоҳи илмҳои биологӣ, озмоишгоҳи биотехнология ва қитъаи таҷрибавии технологиро дар бар мегирад. Дар таркиби МТТИН АМИТ инчунин қитъаҳои рехтагарӣ, васлкунии механикӣ, васлкунии электрикӣ ва таҷрибавӣ-технологӣ фаъолият мекунад.

Қобили таъкид аст, ки дар сохтори муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар низ технопаркҳо фаъолият мекунад, ки бо назардошти натиҷаҳои фаъолият онҳоро унсурҳои таркибии инфрасохтори инноватсионӣ номбар намудан душвор аст. Аз ин рӯ, бояд фаъолияти технопаркҳо аз рӯи модели самаранок ташаккул ва таъмин карда шавад, ки дорои унсурҳои зерин бошанд:

- мавҷуд будани биноҳое, ки барои ҷойгиркунии субъектҳои соҳибқорӣ хурд пешбинӣ шудаанд;

- ба ташаккули қисми зиёди корхонаҳои нави инноватсионӣ хурду миёна, ки тамоми системаҳои имтиёзноки ҷаъолияти коллективиро истифода мебаранд, мусоидат кунад;

- маҷмӯи хизматрасониҳои заруриро барои навоарон ва ҷаъолияти инноватсионӣ пешниҳод намояд.

Бояд таъкид сохт, ки рушди технопаркҳо таваҷҷӯҳи давлат ва мақомоти маҳаллиро тақозо мекунад. Технологияи технопаркро танҳо бо сармоягузори молиявӣ ва дигар кумакҳои моддӣ амалӣ кардан мумкин аст. Имрӯз дар кишвар барои рушди паркҳои технологӣ самтҳои зерини стратегӣ афзалияти баланд доранд:

1) Технопаркҳо, бюроҳои конструкторӣ ва марказҳои интиқоли технологияҳо таъсис дода шаванд;

2) Технопаркҳо ба ҷои иҷрои вазифаҳои асосии худ, одатан ҳамчун марказҳои тиҷоратӣ хизмат мекунанд, ки дар онҳо офисҳо, лабораторияҳо, биноҳои намоишӣ ва таълимӣ ба иҷора дода мешаванд. Дар натиҷа, ин технопаркҳо аз нерӯи илмие, ки барои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ заруранд, истифода нашуда, аз ин рӯ, зарур аст, ки пайдарпайии вазифаҳое, ки технопарк бояд иҷро кунад, дуруст муайян карда шавад;

3) Озод кардани молҳои воридотӣ ва содиротии технопаркҳои ҳудуди минтақаҳои озоди иқтисодӣ (МОИ) аз пардохти боҷи ғумрукӣ;

4) Ҳиссаи ками тадқиқотчиён ва олимоне, ки дар технопаркҳо машғуланд, ба қори тамоми инфрасохтори инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсири мусбӣ мерасонад. Бинобар ин, бо кадрҳо таъмин кардан, шавқу ҳаваси донишҷӯёнро ба тадқиқоти илмӣ зиёд кардан зарур аст;

5) Харочоти тадқиқот ва коркардҳои инноватсионӣ ҳоло ҳам кам аст. Ҷаъолияти инноватсионии баҳши соҳибқорӣ динамикаи мусбати

назаррасро нишон намедиҳад, ҳиссаи маҳсулоти инноватсионӣ дар ММД низ паст аст.

б) Технопаркҳои шабакавӣ имкон медиҳанд, ки манфиатҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии технопаркҳои дар шаҳрҳо таъсисёфта аз нав тақсим карда шаванд. Ба шарофати сохтори шабакавӣ, технопарк имкониятҳои худро зиёд мекунад, доираи хизматрасониҳои пешниҳодкардааш васеъ мешавад ва арзиши нишондиҳандаҳои самаранокӣ беҳтар мегардад. Аммо чӣ тавре ки таҷриба нишон медиҳад, тадбирҳои дар боло зикршуда оид ба ташкили инфрасохтори инноватсионӣ ба вучуд омадани «инноватсия»-ро дар кишвар кафолат дода наметавонанд.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки татбиқи амалии сиёсати давлатии рушди индустриалӣ ва инноватсионӣ тақозо менамояд, ки низоми мукаммали идоракунии ташкил карда шавад. Дар ин замина танзими мушаххаси қонунгузори сиёсати саноат, ки имкон медиҳад сиёсати мутамарказ ва мутавозуни саноатиро дар саросари кишвар ба низом дароварда, раванд ва шартҳои дастгирии давлатии саноатро ба низом дароварда, гурӯҳбандӣ намояд, аҳамияти муҳим дорад.

Ба андешаи мо таъмини рушди иқтисоди миллӣ дар шакли индустриалию инноватсионӣ зарурати таъсиси инфрасохтор ва шароити муосидро тақозо менамояд. Дар ин замина, бо мақсади ташаккул ва инкишофи рушди инфрасохтори индустриалӣ ва инноватсионӣ омӯзиши ҳамачонибаи захираҳои ҳудудӣ, истеҳсоли, кадрӣ ва техникую технологӣ зарур буда, тавачҷуҳ ба таҷрибаи хориҷӣ низ бояд зоҳир карда шавад. Вобаста ба ин, бо назардошти зарфият ва имкониятҳои иқтисодии миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурати тавсеаи инфрасохтори индустриалию инноватсиониро дар доираи минтақаҳои озоди иқтисодӣ, таъсиси минтақаҳои саноатӣ ва технопаркҳои дар сохтори муассисаҳои таҳсилоти олии фаъолияткунанда муҳим арзёбӣ карда мешавад.

Айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 5 минтақаи озоди иқтисодӣ таъсис дода шудааст, ки дар сатҳи нобаробар фаъолият мекунанд. Новобаста аз он ки аз таъсиси онҳо солҳои зиёд сипарӣ гаштаанд, вале

ханӯз ҳам дар баъзеи онҳо шароити мусоиди фаъолият ва тавсеаи фаъолияти инноватсионӣ фароҳам сохта нашудааст. Дар байни онҳо танҳо минтақаи озоди иқтисодии Суғдро метавон номбар намуд, ки фарогири субъектҳои зиёд ва фаъолияти инноватсионии назаррас мебошад.

Дар ин замина бояд таъкид сохт, ки ташкили минтақаи озоди иқтисодиро дар амал бо мақсади тараққӣ додани соҳаҳои нави саноат ва соҳаҳои технологияи баланд, ки тараққиёти ҳам соҳаҳои асосӣ ва ҳам соҳаҳои ёрирасон ва хизматрасониро талаб мекунанд, таъсис дода мешавад.

Яке аз самтҳои афзалиятноки рушди инфрасохтори индустриалию инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин ташкили минтақаҳои саноатӣ ба ҳисоб меравад. Новобаста аз он ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тасмимҳои алоҳида ҷиҳати ташкили шаҳракҳо ва минтақаҳои саноатӣ роҳандозӣ шуда буданд, вале ханӯз ҳам дар ин самт натиҷаҳои назаррас ба чашм намерасад.

Гарчанде ки таъсиси минтақаҳои саноатӣ ҳамчун самти афзалиятноки густариши инфрасохтори инноватсионӣ эътироф карда мешавад, дар ҳоли ҳозир дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати ягонаи системавӣ оид ба ташкили минтақаи саноатӣ вуҷуд надорад. Аз ин рӯ, дар ояндаи наздик ҷиҳати тақвияти раванди саноатикунони босуръат ва ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ дар минтақаҳои кишвар бояд корҳои зерин ба анҷом расонида шаванд:

- таҳия ва тасдиқи меъёрҳои мушаххаси ташкили минтақаҳои саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- тартиб ҷудо кардани минтақаи ҷойгиравии корхонаҳои саноатӣ, диверсификатсияи саноати минтақавӣ ва баррасии имкониятҳои минтақаҳо ва корхонаҳо;

- тасдиқ намудани системаи комплекси идоракунии давлатӣ дар раванди ташкили минтақаҳои саноатӣ;

- муайян намудани манбаъҳои маблағгузори сохтмони инфрасохтор ва масъалаҳои танзими моликияти онҳо;

- кор карда баромадани тадбирҳои дастгирии давлатии ташкили истеҳсолот дар вилоятҳо, инчунин ташкили ноҳияҳои саноатӣ - ҳамчун як намуди экосистемаи фаъолияти соҳибкорӣ.

Барои рафъи ин мушкилот зарур аст, ки таҳлил ва пешниҳоди таклифҳо оид ба такмили қонунгузорӣ ва таҳияи пешниҳодҳо оид ба маблағгузори инфрасохтори инновационии минтақаҳои саноатӣ таҳия ва тасдиқ карда шавад. Дар ин росто бояд меъёрҳои ташкили минтақаҳои саноатӣ муайян карда шуда, ба мавҷудияти идоракунии стратегӣ ва иқтисодии техника-иқтисодии минтақаҳо баҳои амиқ дода шавад.

Бояд таъкид сохт, ки рушди технопаркҳо яке аз самтҳои асосии ташаккул ва рушди унсури муҳим ва марказии инфрасохтори инновационӣ мебошад. Ҳадафи асосии технопаркҳо тавсеа ва рушди иқтисодии инновационии кишвар, бахусус минтақаҳои он, инчунин таъмини эҳтиёҷоти иқтисодӣ ба маҳсулоти инновационӣ мебошад. Таъсис ва рушди минбаъдаи технопаркҳо барои ҳалли вазифаҳои асосии ташаккули бахшҳои рақобатпазирӣ иқтисодӣ, аз қабилӣ таҳкими робитаи илм бо истеҳсолот, чорӣ намудани технологияҳои муосир, баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат дар саноат ва истеҳсоли маҳсулоти баландтехнологӣ ва рақобатпазир пешбинӣ шудааст.

Таҷрибаи таъсис ва фаъолияти технопаркҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки бояд ба қонунгузори мавҷудаи таъсис ва рушди технопаркҳо баъзе тағйирот ворид карда шавад. Дар ин замина бояд Технопарк ҳамчун ҳудуди маҳдуд бо ҷойгиркунии ҳатмии бизнес-инкубаторҳои технологӣ, ташкилотҳои илмӣ ва таълимӣ дар ҳудуди он мувофиқ муайян карда шавад. Мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ барои ташкили технопаркҳо қитъаҳои замин ҷудо карда, ширкати оператори идоракунии технопаркро бо роҳи ташкили ҳамкории ҳамаи иштирокчиёни фаъолияти инновационӣ муайян кунад.

Ба андешаи мо, механизми пешниҳодшудаи равиши системавӣ ҳамчун принципҳои ҳалкунандаи рушди минбаъдаи шабакаи технопаркҳо бояд аз инҳо иборат бошанд:

- ташкили базаи таҷрибавию истеҳсоли дар инфрасохтори технопаркҳо;

- самти интенсивии фаъолияте, ки ба афзоиши корхонаҳо бо истифода аз технологияҳои воридотӣ ва паҳн кардани фарҳанги инноватсионӣ нигаронида шудааст;

- дар доираи системаи миллии инноватсионӣ дар ҳамаи марҳилаҳои раванди инноватсионӣ ҷорӣ намудани механизмҳои самараноктарини фаъолият;

Дар робита ба ин, тавсия дода мешавад, ки робитаи зич байни технопаркҳо ва донишгоҳҳои минтақавӣ барқарор карда шуда, барои ҳар як парки технологӣ ширкати оператор бояд тасдиқ карда шавад. Барои ба кор андохтани нерӯи илмӣ вилоятҳо ба ҳудуди технопаркҳо кӯчонидани ташкилотҳои илмӣ ва таълимӣ бамаврид аст. Ин имкон медиҳад, ки нерӯи илмӣ бештар ҷалб карда шуда, корҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва таҷрибавию конструкторӣ, татбиқи ғояҳои инноватсионӣ ва эҷоди технологияҳо, ҷалби ҷавонон ва олимону муҳаққиқон дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда шавад.

Таҷриба нишон медиҳад, ки минтақаи саноатӣ бояд дар шафати инфраструктураи илмӣ ҷойгир карда шуда, тавассути он иртиботи илм ва истеҳсолот таҳким бахшида шавад. Татбиқи механизмҳои бештар самарабахши ҳамкорӣ дар доираи системаи миллии инноватсионӣ дар ҳамаи марҳилаҳои раванди инноватсионӣ низ бояд такмил дода шуда, устувории онҳо таъмин карда шавад.

Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз роҳҳои фаъолгардонию унсурҳои мавҷудаи инфрасохтори инноватсионӣ ва танзими асосҳои ташкилию иқтисодии рушди он ин таъмини робитаи зичи технопаркҳои донишгоҳҳои минтақавӣ бо корхонаҳои саноатӣ, минтақаҳои озоди

иктисодӣ ва субъектҳои хоҷагидорӣ мебошад. Ҳамчунин, дар ин замина бояд шуроҳои машваратӣ ва коршиносӣ таъсис дода шавад.

Мақсади хадамоти машваратии коршиносон арзёбии имконпазирии пешниҳоди лоиҳаҳои инноватсионӣ ва асосноккунии самтҳои афзалиятдори рушди инфрасохтори инноватсионӣ мебошад. Дар баробари ин Шурои мазкур таҳлили пешакии дархостҳо ва лоиҳаҳои инноватсионӣ, нишондиҳандаҳои инноватсионӣю техникий лоиҳа, ҳолибояти бозории инноватсияҳо, асоснокии иқтисодии анҷом медиҳад.

2.3. Таҳлили омилҳои ба тавсеаи низоми таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноат таъсиррасон

Инфрасохтори инноватсионӣ ҳамчун асоси рушди иқтисодии милли таваҷҷути ҳамкориҳои зичи субъектҳо дар муҳити тағйирёбанда амал мекунад. Чунин робитаи мутақобила мафҳумҳои асосии ҳар як падидаи иқтисодӣю иқтисодии низомҳои инноватсиониро ташкил медиҳад. Мутаносибан, дар асоси таҳлили вазъии воқеии фаъолияти инноватсионӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва субъектҳои дар фаъолияти инноватсионӣ иштироккунанда, аз ҷумла субъектҳои инфрасохтори инноватсионӣ маҷмӯи омилҳои оғӯ намудан мумкин аст, ки ба он таъсири бевосита мерасонад.

Дар ин замина фаъолияти инвеститсионӣ, захираҳои молиявӣ, моддӣ ва инсонӣ аз ҷумлаи омилҳои асосӣ ба ҳисоб мераванд. Дар айни замон захираҳои, ки барои татбиқи имкониятҳои субъектҳои инфрасохтори инноватсионӣ заруранд, дар асоси таҷрибаи андӯхтаи роҳбарияти мақомоти давлатӣ ва минтақавӣ, сохторҳои хусусӣ, инчунин принсипи ҳадди аксар фоида ва хатарҳои ҳадди ақали пешбинишуда, ба таври номуайян тақсим карда мешаванд.

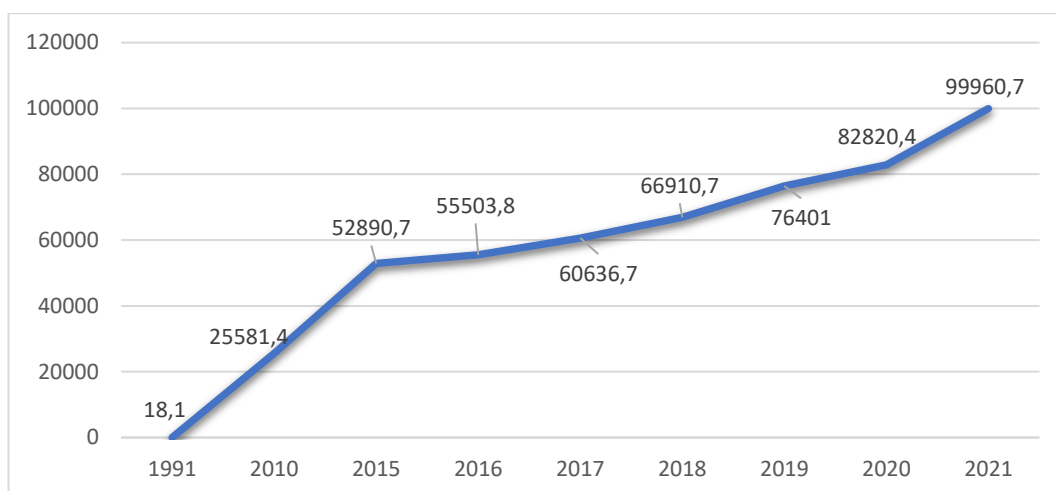
Яке аз масъалаҳои муҳими рушди инфрасохтори инноватсионии саноати муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи таъмини сармоягузорӣ мебошад. Таҷриба нишон медиҳад, ки ҳамаи унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ ба сармоягузориҳои доимӣ эҳтиёҷ доранд, дар ҳоле ки дар шароити таҳдидҳои имрӯза ҷалби сармоягузорӣ бо мушкилоту хатарҳои

сершумор алоқаманд аст. Вобаста ба ин, асоснок намудани шаклу механизмҳои ҷалби сармоя ба рушди инфрасохтори инноватсионии саноати миллӣ зарурати муҳим аст, зеро татбиқи стратегияи саноатикунони босуръат бо таҷдид ва рушди муҳимтарин ҷузъҳои истеҳсолот алоқаманд аст.

Тамоюлҳои солҳои охир нишон медиҳанд, ки дар шароити рушди индустриалӣ-инноватсионии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурати таҳияи концепсия ва равишҳои нави методологии ташаккул ва идоракунии инфрасохтори инноватсионӣ ҳамчун ҷузъи мушаххаси рушди инфрасохтори инноватсионӣ ба миён омадааст. Таҷрибаи кишварҳои саноатии ҷаҳон нишон медиҳад, ки маҳз инфрасохтори инноватсионӣ унсурест, ки иқтисоди инноватсиониро аз дигар намудҳои иқтисодӣ фарқ мекунад, институтҳои мушаххас ва иқтисодиро дар сатҳҳои гуногуни иқтисодӣ ва менечмент мепайвандад.³¹

Соҳаи илм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асосан аз буҷети давлатӣ маблағгузори карда мешавад. Бо вуҷуде, ки хароҷот ба илм ба таври доимӣ меафзояд (чунончи, дар соли 2020 дар қиёс бо соли 2015 ин хароҷот ба кадри 150 фоиз афзоиш ёфт), вале ба таври умум ҳиссаи хароҷот ба илм дар ҳисоб бо маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ дар сатҳи паст қарор дорад. Ҳаҷми умумии маблағгузори соҳаи илм дар соли 2020 ҳамагӣ 82820,4 ҳазор сомониро ташкил медиҳад, ки дар муқоиса бо давлатҳои пешрафта нисбатан паст аст. Бояд таъкид намуд, ки гарчанде нишондиҳандаи мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сатҳи нисбатан паст қарор дорад, вале бо назардошти имконияти буҷет солҳои охир ҳаҷми он зиёд шуда истодааст (Диаграммаи 2.3.1.).

³¹ Абдукодиров, Х. А. Инновационная инфраструктура как основа развития экономики Таджикистана / Х. А. Абдукодиров // Экономика и предпринимательство. – 2019. – № 7(108). – С. 455-458.



Диagramмаи 2.3.1. Харочоти буҷети давлатӣ барои илм (ҳазор сомони)

Таҳлили динамикаи харочоти буҷети давлатӣ барои илм нишон медиҳад, ки соли 2021 ҳаҷми он нисбат ба соли 2010 қариб 4 баробар зиёд шуда, дар маҷмӯъ 99960, 7 ҳазор сомони ро ташкил медиҳад. Ин нишондиҳанда вобаста ба талаботи соҳаҳо ва зарурати рушди инноватсионӣ кифоя набуда, дар ин замина зарурати ҷустуҷӯи сарчашмаҳои нави маблағгузори соҳа мубрам гардидааст.

Таъминоти моддӣ ва техникаӣ муассисаҳои илмӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ. Заминаи моддӣ ва техникаӣ, хусусан таҷҳизот ва асбобҳои илмӣ барои анҷом додани таҳқиқоти илмӣ беҳбудиро тақозо мекунад. Айни замон барои харидорӣ намудани таҷҳизоти муосири озмоишгоҳӣ маблағ нокифоя мебошад. Дар натиҷа, сатҳи сифати корҳои илмӣ таҳқиқотӣ барои ноил шудан ба дастовардҳои боз ҳам назаррас имконият намедиҳад.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ шаҳодат медиҳад, ки бе истифодаи технологияҳои муосири иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ рушди илм ва ба вуҷуд овардани технологияҳои қобили рақобат ва истифодаи онҳо дар амал имкон надорад. Гарчанде айни замон муассисаҳои Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон, муассисаҳои илмӣ соҳавӣ, кафедраҳо ва озмоишгоҳҳои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо техникаи компютерӣ ба таври кифоя мучахҳаз гардонидани шуда, бо интернет пайваст шуда бошанд ҳам, суръати ташаккули инфрасохтори муосири иттилоотӣ дар ин муассисаҳо беҳбудӣ мебошад;

Дар адабиёти хориҷӣ ин масъала аз ҷанбаҳои гуногун мавриди омӯзиш қарор гирифта, дар илми ватанӣ бошад, ба масъалаҳои ташаккул ва рушди инфрасохтори инноватсионӣ пажӯҳиши ҷиддии алоҳида анҷом наёфтааст. Вобаста ба ин, дар иқтисодиёти ватанӣ ва дар системаи хоҷагии халқ ҷузъҳои инфрасохтори инноватсионӣ алоҳида ва дар маҷмӯъ ҳуди инфрасохтор то ҳол инкишоф наёфтаанд ва баъзе унсурҳо дар марҳилаи ибтидоӣ қарор доранд ва ё ҳанӯз тақшир карда нашудаанд. Ҳамаи ин гузариш ба иқтисодиёти инноватсиониро хеле душвор мегардонад, зеро он ба рушди инноватсионии соҳаҳои иқтисоди миллӣ, аз ҷумла саноати миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат намекунад.

Масъалаҳои ташаккул ва рушди инфрасохтори инноватсиониро дар асарҳои муаллифони ватанӣ низ мавриди омӯзиш қарор додаанд. Ба гуфтаи Кодиров Ф.А. инфрасохтори инноватсионӣ заминаи бунёди рушди соҳибқорӣ инноватсионӣ дар соҳаи истеҳсолот мебошад. Дар шароити рушди саноат интенсификатсияи фаъолияти инвеститсионӣ омили асосии рушди инфрасохтори инноватсионӣ – ҳамчун асоси рушди фаъолияти инноватсионӣ дар тамоми соҳаҳо ба ҳисоб меравад.³²

Баррасии адабиёт ба мо имкон медиҳад, ки 10 равишро барои фаҳмидани ҳадафи функционалии инфрасохтори инноватсионӣ муайян кунем, ки бо номуайянии тафсир ва набудани фаҳмиши умум эътирофшудаи маҷмӯи мафҳумҳое, ки рушди инноватсияро тавсиф мекунанд, алоқаманд аст. Ҳамин тариқ, муҳаққиқони гуногун таъмин ва баланд бардоштани самаранокиро вазифаи инфрасохтори инноватсионӣ мешуморанд:

- 1) фаъолияти инноватсионӣ;
- 2) раванди инноватсионӣ;
- 3) лоиҳаҳои инноватсионӣ;
- 4) ҳамаи марҳилаҳои сикли инноватсионӣ;
- 5) истеҳсол ва ҷорӣ намудани тақлифҳои навоарона;

³² Кодиров, Ф.А. Инновационная инфраструктура-основа развития промышленного предпринимательства / Ф.А. Кодиров // Финансово-экономический вестник. – 2020. – № 4(24). – С.49-58.

6) фаъолият ва рушди соҳибқори инноватсионӣ ва умуман соҳибқорӣ;

7) рушди инноватсионӣ;

8) фаъолият ва рушди системаи миллии инноватсионӣ;

9) ташаккул ва рушди муҳити инноватсионӣ;

10) рушди иқтисодиёти инноватсионӣ.

Таҷрибаи кишварҳои пешрафтаи саноатӣ нишон медиҳад, ки заминаи рушди устувори иқтисоди миллӣ ва минтақавӣ, инчунин омили асосии баланд бардоштани рақобатпазирии истеҳсолкунандагони саноатӣ рушди инфрасохтори инноватсионӣ мебошад.³³ Маҳз чузъҳои асосии инфрасохтори инноватсионие мебошанд, ки ба дастгирии илмию техникӣ ва инноватсионӣ, инчунин эҷод ва татбиқи навоарӣ дар истеҳсолоти саноатӣ машғуланд, ки метавонанд устувори корхонаҳои саноатиро баланд бардоранд. Дар ин замина бояд гуфт, ки фаъолсозии равандҳои сармоягузорӣ ва рушди инноватсионии саноати миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон қодир аст, ки тағйироти сохторӣ, рушди дарозмуддат ва самараноки иқтисодиро дар шароити муосир таъмин намояд.

Гуфтаҳои боло имкон медиҳанд қайд кунем, ки дастгирии сармоягузорӣ барои рушди инфрасохтори инноватсионӣ чузъи таркибии рушди индустриалӣ ва инноватсионии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.³⁴ Маълум аст, ки инноватсияҳо қувваи пешбарандае мебошанд, ки дигаргуниҳои сифатан навро ба вучуд меоранд ва сармоягузорӣ бошад, заминаи моддии татбиқи амалии онҳо мебошад, зеро бидуни сармоягузорӣ татбиқи воқеии рушди инноватсионӣ имконнопазир аст. Дар ин замина, инфрасохтори инноватсионии барои

³³ Кодиров, Ф.А. Инфраструктурные аспекты повышения конкурентоспособности промышленных предприятий Республики Таджикистан в современных условиях / Ф.А. Кодиров // Вестник БИСТ (Башкирского института социальных технологий). – 2022. – № 1(54). – С. 22-28. – DOI 10.47598/2078-9025-2022-1-54-22-28.

³⁴ Тохирзода, М. Совершенствование механизмов управления инновационным развитием промышленной системы / М. Тохирзода // Политехнический вестник. Серия: Интеллект. Инновации. Инвестиции. – 2018. – Т. 2. – № 4(44). – С. 63-70.

тамаркузи ғояҳо ва сармоягузориҳои инноватсионӣ дар доираи ҷузъҳои алоҳида шароит фароҳам меорад, ки дар якҷоягӣ ба рушди фаъолияти инноватсионӣ имкон медиҳанд.

Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши асосӣ дар равандҳои дастгирии сармоягузорию рушди инфрасохтори инноватсионӣ ба давлат тааллуқ дорад, зеро маҳз сиёсати давлат дар ин самт ташаккули заминаи ҳуқуқии татбиқи фаъолияти сармоягузорию, ки ба ташкили инфрасохтори инноватсионӣ, инчунин афзоиши самаранокию равандҳои инноватсионӣ дар иқтисодиёти миллӣ нигаронида шудааст. Ба андешаи мо, дастгирии сармоягузорию рушди инфрасохтори инноватсионӣ бояд ҳамчун маҷмӯи механизмҳо, усулҳо, воситаҳо ва сиёсати давлатии иқтисодӣ, соҳибкорӣ ва институтҳои бозорӣ шарҳ дода шавад, ки имкон медиҳанд, ки системаи ташаккул, ҷалб ва ҷамъоварию захираҳои сармоягузорӣ ва самти онҳо барои маблағгузорию рушди фаъолияти инноватсионӣ ва ҷузъҳои инфрасохтори инноватсионӣ таъмин карда шавад.

Бояд қайд намуд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар арзёбиҳои ҷаҳонии рушди фаъолияти инноватсионӣ мавқеи поин дошта, мутаассифона солҳои охир мавқеи худро тағйир намендиҳад. Индекси глобалии инноватсия дар соли 2022 (ГИ) тамоюлҳои ҷаҳонии инноватсиониро дар баробари пандемияи давомдори COVID-19, сустшавии афзоиши маҳсулнокию ва дигар мушкилоти мубрам таҳлил мекунад. Муаллифони ГИ бо арзёбии фаъолияти инноватсионии 132 иқтисод, нишон додани ҷиҳатҳои қавӣ ва заъфи онҳо ва ошкор кардани камбудихо дар иқтисодҳои инноватсионии ҷаҳонро муайян мекунанд. Нашри ГИ дар соли 2022 ба таъсири пешбинишудаи инноватсия ба маҳсулнокию ва некӯахлоқии ҷомеа дар даҳсолаҳои оянда тамаркуз мекунад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Global Innovation Index 2022 rankings дар байни давлатҳои ИДМ мақоми аз ҳама поинро ишғол намуда, аз байни 132 давлат дар мақоми 104 қарор дорад. Ин мақом аз он шаҳодат медиҳад, ки бояд сиёсати давлатии иқтисодӣ дар самти рушди инноватсионӣ фарогири ҷораҳои мушаххас ва муассир бошад. Нишондиҳандаҳои

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Global Innovation Index барои солҳои 2018-2022 дар ҷадвали 2.3.1. оварда шудааст.

Ҷадвали 2.3.1.

Таҳлили динамикаи Global Innovation Index Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2018-2022

	Нишондиҳандаҳо	Солҳо									
		2018		2019		2020		2021		2022	
		Ҷой	Хол	Ҷой	Хол	Ҷой	Хол	Ҷой	Хол	Ҷой	Хол
		1-132	1-100	1-132	1-100	1-132	1-100	1-132	1-100	1-132	1-100
Input Sub-Index (иқтидори инноватсионии давлат)											
1	Муҳити институтсионалӣ	117	44,9	122	46,0	118	47,0	118	47,7	91	48,6
2	Нерӯи инсонӣ ва тадқиқот	87	24,3	87	24,0	87	22,8	85	25,2	85	25,2
3	Инфрасохтор	124	21,3	115	29,8	123	21,8	126	21,7	121	24,8
4	Таҷрибаи бозорӣ	43	51,4	86	43,7	60	48,4	37	52,5	94	25,1
5	Таҷрибаи корӣ	105	23,2	114	22,2	128	15,1	129	13,2	128	15,6
Output Sub-Index (таъбиқи иқтидори инноватсионӣ)											
6	Дониш ва технология (натиҷаҳои илмӣ-амалӣ)	75	20,1	68	21,4	77	16,4	80	16,6	84	14,9
7	Натиҷаи фаъолияти эҷодӣ	97	19,9	103	18,1	113	10,4	107	14,8	116	4,5

Таҳияи муаллиф дар асоси маводи: <https://www.wipo.int/portal/ru/index.html>

Таҳлили ҷадвал нишон медиҳад, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Global Innovation Index дар соли мавқеи 104 ишғол намуда, нишондиҳандаҳои асосии тавсифдиҳандаи рушди инноватсионӣ холи паस्तтар доранд. Барои мисол аз рӯйи баъзе нишондиҳандаҳо ба монанди таҷрибаи корӣ ва инфрасохтор мавқеи кишвар дар ин шохис поёнтар аст. Ҷӣ тавре ки аз ҷадвал аён мегардад, аз рӯйи нишондиҳандаи инфрасохтор дар соли 2022 ҷойи 121 муқаррар шудааст. Бар замми ин дар давраи таҳлилшаванда, яъне аз соли 2018 то соли 2022 аз рӯйи мавқеи нишондиҳандаи мазкур тағйироти начандон назаррас ба ҷашм мерасад.

Самти муҳими тақвияти дастгирии сармоягузорию рушди инфрасохтори инноватсионӣ ин истифодаи технологияҳои рақамӣ дар соҳаи фаъолияти сармоягузорӣ мебошад. Амалия нишон медиҳад, ки дастгирии сармоягузорию рушди инфрасохтори инноватсионӣ дар

шароити гузариш ба иқтисоди нави рақамӣ ба иҷрои вазифаҳои муайяни вобаста ба вижагиҳои рушди ҷузъҳои инфрасохтори инноватсионӣ дар воқеияти нав нигаронида шудааст.

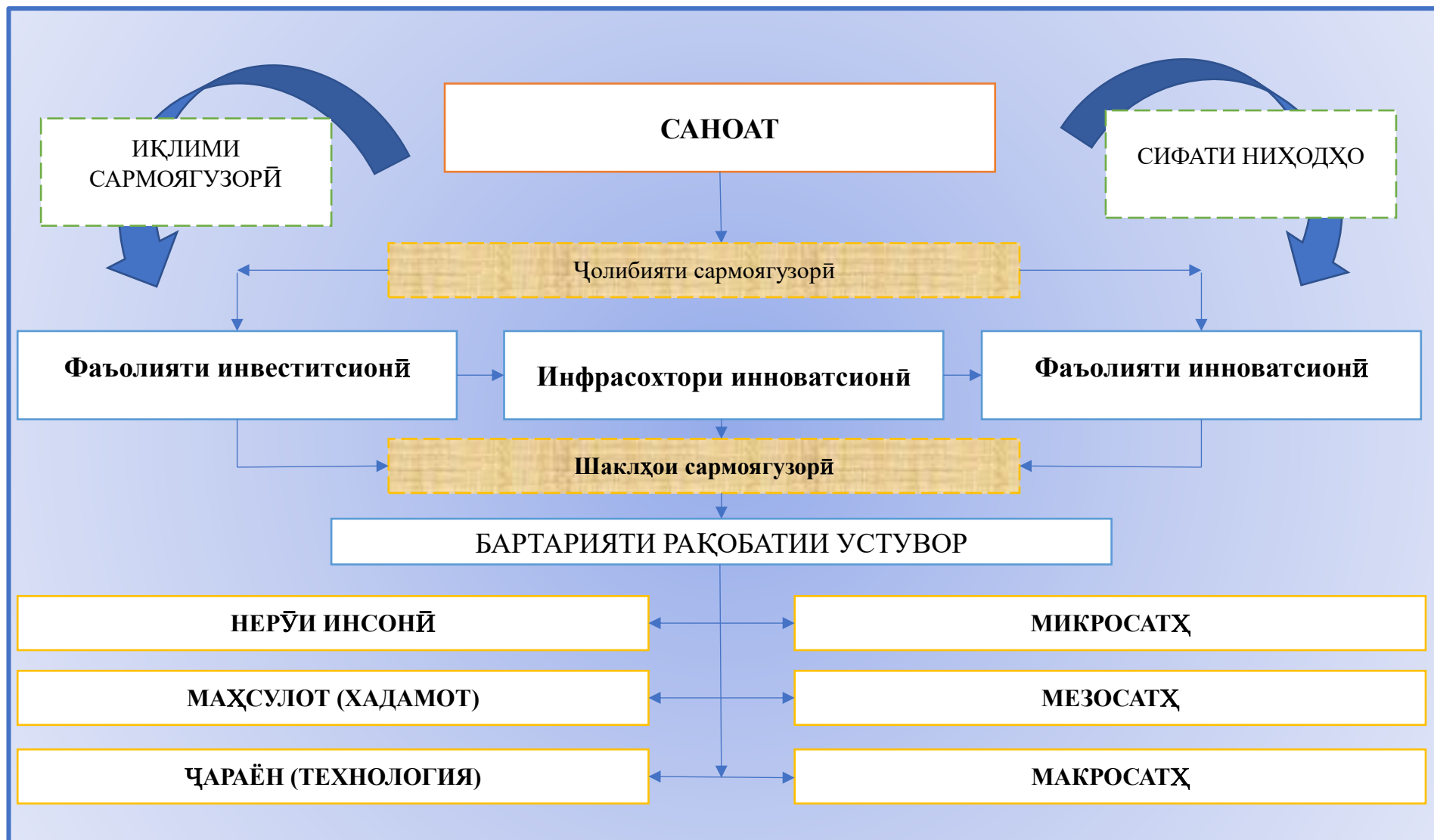
Омӯзиши масъалаҳои назариявии дастгирии сармоягузорию рушди инфрасохтори инноватсионӣ дар шароити муосир бо назардошти тағйироти ояндаи техникӣ ва технологии вобаста ба гузариш ба иқтисоди рақамӣ имкон дод, ки самтҳои асосии дастгирии сармоягузорию рушди инфрасохтори инноватсионии рушди саноат, ки барои дигаргунсозии сохторӣ, технологӣ ва функционалии он заруранд, муайян карда шавад.

Дар ин замина дастгирии сармоягузорӣ барои таҷдиди инноватсионӣ ва технологии ҷузъҳои мавҷудаи маҷмааи саноатӣ бо мақсади гузаштан ба сатҳи нави рушд³⁵ аҳамияти калон дорад.

Дар низоми дастгирии сармоягузорию рушди инфрасохтори инноватсионӣ ташаккули фазои мусоиди сармоягузорӣ аҳамияти калидӣ дорад, зеро рушди марказҳои инноватсионӣ, паркҳои технологӣ, бизнес-инкубаторҳо, марказҳои ҳамкории инноватсионӣ ва дигарҳо бе иқлими мусоид имконнопазир аст. Илова бар ин, таъсис ва ҳавасмандгардонии фаъолияти фондҳои сармоягузорию венчурӣ раванди сармоягузорию бо манбаъҳои нави ғайридавлатии сармоягузорӣ дар асоси ҷамъоварию захираҳои шахсонӣ воқеӣ ва соҳибкорӣ ва татбиқи сармоягузорию инноватсионӣ таъмин менамояд.

Дар асоси таҳлил ва таҳқиқоти сарчашмаҳои гуногун метавон андешаро дар бораи аҳамияти афзояндаи дастгирии сармоягузорӣ барои рушди инфрасохтори инноватсионӣ мурағаб кард, зеро маҳз сармоягузорию барои ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ заминаи моддӣ гузошта, омили асосии рушди инфрасохтори инноватсионӣ мебошанд. Ҷой ва нақши сармоягузорӣ дар рушди фаъолияти инноватсионӣ дар расми 2.3.1 нишон дода шудааст.

³⁵ Гончаров, А. С. Инвестиции в совершенствование и развитие инновационной инфраструктуры организации / А. С. Гончаров // Трансформация процессов управления: менеджмент и инновации, цифровизация и институциональные преобразования: сборник материалов международной научно-практической конференции, Курск, 25 ноября 2021 года. – Курск: Курский государственный университет, 2021. – С. 305-308.



Расми 2.3.1. Мақом ва нақши сармоягузорӣ дар ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирӣ дар шароити саноатикунони босуръат

Тавре ки дар расм нишон дода шудааст, сармоягузорӣ барои ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ заминаи моддӣ фароҳам меорад, ки дар навбати худ имкон медиҳад, ки фаъолияти инноватсионӣ инкишоф ёбад. Ҳамаи ин дар ниҳояти қор имкон медиҳад, ки рақобатпазирии саноат, ки ҳадафи асосии стратегияи сиёсати иқтисодии Тоҷикистони муосир ба шумор меравад, афзоиш ёбад.

Масъалаи навбатии асосии таҳияи механизмҳои сармоягузорӣ ба инфрасохтори инноватсионӣ ин муайян кардани бахшҳои стратегӣ барои кишвар мебошад, ки афзалияти муҳим доранд. Дар ин самт минбаъд инкишоф додани самтҳои афзалиятноки тадқиқоти илмӣ; стратегияи рушди саноат, ки имкон медиҳад дар сатҳи қонунгузорӣ муқаррар карда, мақсадҳои стратегияи ташаккули сиёсати инноватсионии давлат дар соҳаи саноат муайян карда шуда, захираҳои механизмҳои зарурии сармоягузорӣ барои татбиқи ин ҳадафҳо равона карда шаванд.

Бояд гуфт, ки соҳибқорӣ инноватсионӣ омили муҳими рушди иқтисодӣ мебошад. Ташаккул ва рушди соҳибқорӣ инноватсионӣ дар марҳилаи кунунӣ бояд аз ҷониби инфрасохтори мувофиқи инноватсионӣ дастгирӣ карда шавад. Аммо ҷуноне ки таҷриба нишон медиҳад, мушкилоти асосии бисёре аз субъектҳои соҳибқорӣ ин тақсимои нобаробари ҷузъҳои инфрасохтори инноватсионӣ дар саросари кишвар ва минтақаҳо мебошад.

Аз ин рӯ, зарур аст, ки мушкилоти аввалия бартараф карда шуда, сиёсати ҷойгиркунии ҷузъҳои инфрасохтори инноватсионӣ дар минтақаҳои кишвар таҳия карда шавад. Шумораи бештари инноватсия ва технологияҳои нав аз ду воҳиди маъмурӣ-худудӣ – шаҳри Душанбе ва вилояти Суғд ворид мешавад. Аз ин лиҳоз, зарур аст, ки дар дигар минтақаҳо инфрасохтори инноватсиониро инкишоф дод, то субъектҳои соҳибқорӣ инноватсиониро инкишоф диҳанд. Ҳалли ин мушкилот пеш аз ҳама аз ҳаҷм ва самаранокии механизмҳои ҷалби сармоя ба инфрасохтори инноватсионӣ вобаста аст. Инфрасохтори инноватсионӣ бояд тамоми ҳалқаҳои раванди инноватсиониро фаро гирад, бинобар ин,

он бояд дорои хосиятҳои зерин бошад: паҳншавӣ дар тамоми минтақаҳо, универсалӣ ва чандирӣ, амнияти иттилоотӣ, кадрӣ ва молиявӣ, инчунин конструктивӣ, таъмини ноил шудан ба натиҷаи ниҳоии оқилона.³⁶

Дастгирии сармоягузори рушди инфрасохтори инноватсионӣ бояд ба ташкил ва нигоҳдории марказҳои инноватсионӣ ва илмию техникӣ, марказҳои тадқиқоти эксперти, рушди системаҳои иттилоотӣ, фароҳам овардани муҳити инноватсия, стандартикунонии фаъолияти инноватсионӣ тибқи стандартҳои мавҷудаи миллӣ ва байналмилалӣ, инчунин ҳамкорӣ бо марказҳои инноватсионии байналмилалӣ.

Дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот метавон самтҳои асосии зеринро оид ба баланд бардоштани фаъолияти сармоягузорӣ бо мақсади рушди инфрасохтори инноватсионӣ муайян намуд:

- ташкил ва дастгирии фаъолияти сохторҳои истеҳсоли-технологӣ, инноватсионӣ ва илмӣ;

- таҳияи системаҳои эксперти таъмини фаъолияти марказҳои илмӣ эксперти, пешниҳоди хулосаҳои эксперти;

- таҳияи системаҳои иттилоотӣ;

- фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди равандҳои инноватсионӣ, амалигардонии давраи ниҳоии инноватсионӣ, аз идея то истеҳсол ва фурӯши (татбиқи) маҳсулоти баландтехнологӣ;

- стандартизатсияи фаъолияти инвеститсионӣ ва инноватсионӣ мутобиқи стандартҳои байналмилалӣ;

- ба роҳ мондани ҳамкорӣ бо ташкилотҳои молиявии байналмилалӣ;

- идоракунии корхонаҳо (лоиҳаҳои инноватсионӣ);

Дастгирии сармоягузори рушди инфрасохтори инноватсионӣ маҷмӯи механизмҳо, усулҳо, воситаҳо, воситаҳои сиёсати иқтисодии давлатӣ, инчунин ягонагии амалиёти давлат, соҳибкорӣ ва институтҳои

³⁶ Лукин, А.Г. Инновационный климат, инновационная привлекательность и инновационный потенциал как характеристики внутренней и внешней инновационной среды предприятия / А.Г. Лукин, Ю.И. Ряжева // Современные подходы в управлении экономическими системами в условиях глобальных преобразований: сборник статей по материалам I Международной научно-практической конференции, Самара, 08 октября 2019 года / под общей редакцией Н.А. Дубровиной. – Самара: Издательство Самарского университета, 2020. – С. 131-140.

бозории чамъиятӣ бо мақсади ташаккул, ҷалб, чамъоварӣ намудани инфрасохтори инноватсионӣ мебошад.

Бояд қайд намуд, ки омили асосие, ки ба ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ таъсир мерасонад ин фазои сармоягузорӣ дар соҳа мебошад. Бо назардошти ин айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нақшаи чорабиниҳо оид ба беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ дар соҳаи саноат барои солҳои 2021-2023 (Замима ба Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 сентябри соли 2021, №361) таҳия карда шудааст, ки фарогири самтҳои зер мебошад:

1. Такмил додани заминаи меъёрии ҳуқуқии соҳаи саноат дар заминаи таҳия ва татбиқи чорабиниҳои зер:

- Такмили қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба пешниҳоди ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳӣ дар самти назорати санитарияу эпидемиологӣ, аз ҷумла муайян намудани номгӯи ҳуҷҷатҳои мушаххас, муҳлати пешниҳод ва амали ҳуҷҷатҳо, тартиби боздошти амал ва бекор намудани ҳуҷҷатҳои санитарияу эпидемиологӣ;

- Таҳияи меъёр ва қоидаҳои санитарии танзимкунандаи фаъолият дар соҳаҳои саноати сабук ва хӯрокворӣ;

- Мукамалгардонии қонунгузорӣ дар самти пешниҳоди экспертизаи экологӣ, аз ҷумла таҳияи ҳадди ниҳоии иҷозат барои таъсиррасонӣ ба муҳити зист, таҷдиди назар намудани андоза ва тартиби пардохт барои партовҳо ва муқаррар намудани нишондиҳандаҳои пардохт;

- Дар қонунгузорӣ муқаррар намудани механизми истифодаи эҳтимолии стандартҳои байналмилалии сифат ва беҳатарии маҳсулоти хӯрокворӣ ва системаи идоракунии он;

- Таҷдиди назар намудани санадҳои дахлдори меъёрии ҳуқуқӣ оид ба манъи воридоти рағғани нахл ҷиҳати муқаррар намудани қоидаву меъёрҳои мушаххас оид ба воридоти рағғани нахл ва маҳсулоти дар таркибаш рағғани нахлдошта;

- Тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузорӣ дар соҳаи хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ тақвият бахшидани чораҳо оид ба

дастгирии давлатӣ барои ҷойгирнамоии фармоишҳои давлатӣ ба истехсолкунандагони ватании маҳсулоти саноати сабук ва хӯрокворӣ.

2. Масъалаҳои иқтисодии беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ дар соҳаи саноат:

- Омӯзиши масъалаи истифодаи тарифҳои имтиёзноки неруи барқ ба корхонаҳои ҷумҳурӣ, дар сурати манзур гардидани пешниҳодҳои аз лиҳози техникӣ ва иқтисодӣ асоснокшуда аз нуқтаи назари ноил гардидан ба зиёдшавии истехсол, афзоиши даромадҳои мустақим ва ғайримустақими давлат ва манфиати он ба иқтисодиёти кишвар;

- Хусусигардонии мақсадноки корхонаҳои саноатии давлатии аз кормонда бо механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ ва пешниҳоди шартҳои ҳавасмандкунӣ;

- Суръатбахшии раванди гузариш ба стандартҳои байналмилалии ҳисобдориву муҳосибот, стандартҳои байналмилалии сифат дар корхонаҳои саноатӣ;

Пурзӯр намудани фаъолият дар самти тарғибу ташвиқи маҳсулоти ватанӣ бо истифода аз имкониятҳои воситаҳои ахбори омма, шабакаҳои иҷтимоӣ ва сомонаҳои интернетӣ;

- Мунтазам ташкил намудани намоишгоҳҳои маҳсулоти саноатии ватанӣ дар дохил ва хориҷи ҷумҳурӣ ва иштирок дар намоишгоҳҳои минтақавӣ ва байналмилалии маҳсулоти саноатӣ;

- Густариши ҳамкорӣ ва ҷалби корхонаҳои пешрафтаи соҳаи саноати сабук, хӯрокворӣ ва масолеҳи сохтмони кишварҳои хориҷӣ;

- Тақвияти амалисозии ҷорабиниҳо чиҳати боз ҳам беҳтар намудани бандубасти маҳсулоти саноатӣ;

- Мукамал намудани намунаҳои маълумоти оморӣ, ташаккул ва такмили низоми баҳисобгирии омории соҳаи саноат ва таъмини самарнокии онҳо;

- Ташкили равзанаи ягонаи саноат ва таҳияи низом барои дастрасии мустақими мақоми ваколатдори соҳаи саноат ва технологияҳои нав оид ба маълумоти омории марбут ба соҳа;

- Таъсис додани муассисаи давлатии татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ;

3. Масъалаҳои соҳавии беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ дар соҳаи саноат:

- Тақвияти корҳо дар самти мукамалгардонии пойгоҳи моддию техникий муассисаҳои таҳсилоти олии ва миёнаи техникий соҳавӣ;

- Такмил додани меъёрҳои бози гумрукӣ ба воридоту содироти пӯсту чарм, воридоти пойафзол ва маснуоти чармӣ чихати фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди корхонаҳои коркарди чарму пӯст;

- Омӯзиш ва баррасии масъалаи ба роҳ мондани истеҳсоли маҳсулоти кишоварзии худӣ дар хочагиҳои ёрирасони корхонаҳо ва иҷораи замин барои истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ аз ҷониби корхонаҳои саноати сабук ва хӯрокворӣ;

- Паст кардани тамоюлҳои истеҳсолоти мавсимӣ бо роҳи истифодаи технологияҳои нав, ба истеҳсолот ворид намудани навъҳои гуногуни ашёи хом ва инкишофи инфрасохтори истеҳсолот;

- Дастгирии корхонаҳои ватанӣ вобаста ба коркарди алюминийи аввалия ва истеҳсоли маҳсулоти ниҳой аз алюминий, ҳавасмандкунии коркарди дубораи алюминий тавассути ҷоринамоии талаботи танзимкунанда ва механизмҳои бозорӣ;

- Таъсис додани корхонаҳои махсусгардонидашудаи давлатӣ оид ба нигоҳдории партовҳои радиоактивӣ ва коркарди партовҳои саноатӣ.

Дар ниҳоят бояд қайд намуд, ки механизмҳои идоракунии рушди инноватсионӣ фарогири маҷмӯи унсурҳои ба ҳам вобаста дар шакли ҷузъҳои таъсири ташкилӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ-психологӣ мебошанд. Онҳо имкон медиҳанд, ки вақти таҳия ва татбиқи усулҳои идоракунии инноватсионӣ масъалаҳои мураккаб, аз қабилӣ интиҳоб ва асосноккунии сохтори ташкилии корхона, арзёбии самаранокии иқтисодии равандҳои инноватсионӣ, инчунин ҳамоҳангсозии фаъолияти инноватсионӣ ҳаллу фасл карда шаванд. Ҳамзамон, татбиқи босифати унсурҳои баррасишуда имкон медиҳад, ки системаҳои, ки ба механизмҳо дохил мешаванд,

самаранок идора карда шаванд ва ба натиҷаҳои ниҳони идоракунии фаъолияти инноватсионӣ таъсири мусбат расонанд. Дар баробари ин татбиқи механизми идоракунии рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ ба таҳкими ҷузъи инноватсионии соҳибкорӣ ва гузаштан ба иқтисодиёти инноватсионӣ мусоидат мекунад. Равандҳои ташаккул ва фаъолияти инфрасохтори инноватсионӣ дорои хусусияти мураккаб буда, идоракуниро талаб мекунанд.

БОБИ 3. САМТҲОИ АСОСИИ ТАЪМИНИ ИНФРАСОХТОРИИ РУШДИ ИННОВАТСИОНИИ САНОАТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

3.1. Асосҳои концептуалии таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии корхонаҳои саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Марҳалаи нави тараққиёти иқтисодӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо саноатикунони минбаъдаи он дар асоси иваз намудани модели аграрӣ индустриалӣ ба модели индустриалию аграрӣ алоқаманд аст. Дар ин замина Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон саноатикунони босуръатро афзалияти чоруми миллии рушди иҷтимоӣ иқтисодии кишвар эълон намуданд, ки дар асоси вазифаҳое, ки ба табдили равандҳои гузариш ба модели нави рушд нигаронида шудаанд, Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 дар асоси сценарияи индустриалӣ-инноватсионӣ татбиқ карда мешавад. Илова бар ин, Концепсияи саноатикунони босуръати иқтисодӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, Концепсияи иқтисодӣ рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва барномаҳои соҳавӣ, ки ҷиҳати ба рушди инноватсионии саноат нигаронида шудаанд, таҳия ва тасдиқ гардиданд.³⁷

Новобаста аз пешравиҳо дар соҳаи саноат мушкилоти ҳалталаби зерин боқӣ мондаанд:

- норасоии маблағҳои гардиши корхонаҳо ва фоизи нисбатан баланди қарзҳои бонкӣ;
- боқӣ мондани ақибмонии техникӣ ва технологӣ, дараҷаи баланди фарсудаҳои моддию маънавии таҷҳизоти саноатӣ кишоварзӣ;
- сатҳи нокифояи рушд, рақобатпазирӣ ва диверсификатсияи саноати коркард;

³⁷ Низомова Ш.Ю., Наврӯз Н. Нақши инноватсияҳо дар рушди иқтисодӣ рақамии Ҷумҳурии Тоҷикистон//Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. 2020. № 8. С. 212-217.

- набудани мутахассисони баландихтисос, ба монанди менечерони сатҳи баланд ва менечменти миёна;

- сатҳи пасти ҳамкориҳои дохилӣ ва байниминтақавӣ ва рушди муносибатҳои кластерӣ.

Дар Тоҷикистон инфрасохтори муайяни илм ва инноватсия дар шакли институтҳои гуногуни рушд, марказҳо ва паркҳои технологӣ таъсис дода шудааст, ки бояд барои мақсадҳои рушди иқтисоди рақамӣ истифода карда шавад. Ба ғайр аз ин механизми таъсиси шарикии давлат ва бахши хусусӣ вучуд доранд. Аммо дар шароити имрӯза речаҳои махсуси танзими инноватсияҳо суст инкишоф ёфтаанд ва оид ба дастгирии соҳибкорони рақамӣ ташаббусҳо нокифояанд. Механизмҳои маблағгузори инноватсияҳои рақамӣ вучуд надоранд, сарчашмаҳои маблағгузори стартапҳо маҳдуд мебошанд, системаҳои махсуси андозӣ, инчунин барномаҳои дастгирии содирот дар асоси технологияи баланд вучуд надоранд.

Идорашавандагӣ, мутобиқшавӣ ва самаранокии рушди инфрасохтори инноватсионӣ аз вазъият ва хусусиятҳои дастгирии институтсионалии он вобаста аст. Дастгирии институтсионалӣ, ки маҷмӯи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, институтҳо ва муассисаҳо, мавҷудияти шароитҳои ташкилӣ, иқтисодӣ ва дигарро таъмин мекунад, ҷузъи муҳими рушди ҳама гуна падидаву равандҳо, аз он ҷумла инфрасохтори инноватсионӣ мебошад.

Чаҳорҷӯби институтсионалии дар боло зикршуда рушди инноватсионӣ ва рақамии саноати миллиро дар назар дорад, зеро моҳияти саноатикунони босуръат на танҳо бунёди соҳаҳои нав ва навсозии иқтидорҳои мавҷуда, балки дар ҳама ҷабҳаҳо ба васеъ ҷорӣ намудани инноватсияҳо мебошад. Аз ин лиҳоз, муайян намудани омилҳо ва шароити рушди инноватсионии саноат яке аз самтҳои афзалиятноки илм ва амалияи муосири ватанӣ мебошад, зеро татбиқи сиёсати санаатикунони босуръат иштироки бевоситаи илму маорифро дар раванди рушди инноватсионии истеҳсолот дар назар дорад.

Масъалаҳои рушди инфрасохтори инноватсионии саноати миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Концепсияи иқтисодии рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз «30» декабри соли 2019, №642 тасдиқ шудааст, низ таъкид шуда, зарурати рушди унсурҳои алоҳидаи он муҳим шуморида шудааст.

Концепсия таҳкими асосҳои рақамӣ, ба монанди таъсиси инфрасохтори муосири рақамӣ ва таъмини ҳамачонибаи дастрасии фарохмавҷӣ, рушди системаҳои муосири алоқа, таъсиси дата-марказҳо ва платформаҳои рақамиро пешбинӣ менамояд. Дар марҳилаи дуҷумла табодули рақамӣ дар давраи солҳои 2026-2030 Концепсия рушди минбаъдаи асосҳои рақамӣ дар ҷумҳурӣ бо роҳи оғози лоиҳаҳои калони инфрасохторӣ оид ба таҳкими инфрасохтори минтақавии алоқаи рақамӣ барои таъмини дастрасии фарохмавҷӣ ва мобилӣ ба интернет дар тамоми ҳудуди Тоҷикистон, аз ҷумла ноҳияҳои дурдасти кӯҳистон, маҳалҳои аҳолинишини деҳот ва душвордастрасро пешбинӣ менамояд. Ба ғайр аз ин оғози лоиҳаҳои ба баланд бардоштани амнияти инфрасохтори рақамӣ, рушд ва фарогирии шабакаи давлатии G-Cloud нигаронидашуда ба нақша гирифта мешавад.

Бахшҳои асосии иқтисоди воқеии ҷумҳурӣ, ки дар онҳо рақамикунонӣ зарур аст, саноат ва энергетикаи барқӣ мебошанд. Дурнамои саноати истихроҷи маъданҳои кӯҳӣ дар ҷумҳурӣ ташаккули саноати пурмахсулро бо истифодаи васеи техникаи автономӣ ва системаи қабули қарорҳо ба таври афзалиятнок дар асоси таҳлили маълумоти калон пешбинӣ менамояд. Дар тамоми занҷираи ташаккули арзиш сенсорҳо, нишондиҳандаҳо ва воситаҳои таҳлили пешқадаме, ки барои шаффофияти маълумот, гузаронидани тарҳсозии сценариявӣ ва қабули қарорҳо дар асоси онҳо имконият медиҳанд, ҷорӣ карда мешаванд. Ба ғайр аз ин ҷорӣ намудани техникаи автономӣ ва танзими ҷараёнҳои асосии истеҳсоли дар речаи автоматикӣ имкон медиҳад, ки иштироки инсон маҳдуд карда шуда, сатҳи бехатарии истеҳсоли воситаҳо баланд бардошта шавад.

Самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ ва илмию техникӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраҳои муайян аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад. Самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ ва илмию техникӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 сентябри соли 2020, №503 тасдиқ шудааст, ки инҳо мебошанд:

- масъалаҳои бунёди ва амалии риёзиёт, табиатшиносӣ ва ҷаҳонбинии илмии табиатшиносӣ, амнияти ядрӣ, химиявӣ ва биологӣ, истифодаи кайҳон ва энергияи атом бо мақсадҳои осоишта, инноватсия, нанотехнология, технологияҳои коркарди маводи нави функционалӣ ва иқтисоди рақамӣ, мошинсозӣ, моделсозии математикӣ, лингвистикаи компютерӣ, ақли сунъӣ, роботсозӣ, дастгоҳҳои парвозкунандаи бесарнишин;

- саноатикунонии босуръат, таҷдиди васеъ ва босуръати иқтисодиёт бо мақсади гузариш аз кишвари аграрӣ ба кишвари саноатӣ, ташаккул ва истифодаи технологияҳои нави истеҳсолӣ, тақвияти истифодаи намудҳои гуногуни энергия, таҷдиди самаранок ва тақвияти инфрасохтори мавҷудаи саноатӣ ва роҳҳои интиқоли захираҳо ба соҳаи саноат;

- иқтишоф ва истифодаи оқилонаи захираҳои табиӣ, аз ҷумла захираҳои обӣ, масъалаҳои энергетика, сарфаи энергия ва захираҳо, манбаъҳои таҷдидшавандаи энергия, коркарди канданиҳои ғойданок, мавод ва технологияҳои нав;

- гуногунии биологӣ, биотехнология, тағйирёбии иқлим, пирияхиносӣ, коҳиш додани хавфи офатҳои табиӣ, аз ҷумла сейсмикӣ;

- тиб, дорушиносӣ, дорусозӣ, таҷҳизот ва технологияҳои тиббии ташхису табобат, коҳиши сатҳи талафот аз бемориҳои дорои моҳияти иҷтимоӣ;

- системаҳои нақлиётӣ-логистикӣ, технологияҳои инноватсионии рушди онҳо ва тақвияти иқтисодии транзитии кишвар;

- рушди инноватсионии кишоварзӣ, истифодаи самараноки захираҳои замин, амнияти озуқаворӣ, ғизои хушсифат, экология, ҳифзи

муҳити зист, селекцияи зироатҳои кишоварзӣ, муҳофизати растаниҳо;

- иқтисодиёт, тавсеаи шугли пурмахсул, рушди низоми самараноки андоз ва андозбандӣ, иттилоотикунонӣ, ҳукумати электронӣ ва иқтисоди рақамӣ;

- масъалаҳо вобаста ба сулҳу ваҳдат, манфиатҳои муҳимми миллӣ, амнияти иттилоотӣ, таърихи халқи тоҷик, забон, адабиёт, фарҳанг, масъалаҳои ҳуқуқшиносӣ, рушди ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёд, сиёсати хориҷӣ, таҳдидҳои нави ҷаҳонӣ: кибертерроризм, киберҷиноятҳо, аз байн бурдани хурофот, ифротгароии динӣ ва терроризм;

- маориф ва фарҳанги миллӣ, ташаккули низоми самараноки тайёр кардани кадрҳои ба рушди неруи инсонӣ, ҷомеа, давлат ва иқтисодиёт мусоидаткунанда ва дар сатҳи ҷаҳонӣ рақобатпазир.

Самтҳои муайяншуда ба ташаккул ва фаъолияти самараноки инфрасохтори инноватсионӣ алоқаманд буда, ҳадафҳо дар самти саноат ва энергетика тақозо мекунанд, ки ба таъмини инфрасохторӣ ва рақамикунонӣ таваччуҳи хоса зоҳир карда шаванд. Барои мисол, рақамикунонии саноати истихроҷ ва коркард яке аз самтҳои асосии афзалиятноки рушди саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Ба назар гирифтани нақши навигарии технологӣ ва маблағгузорӣ дарки хусусиятҳои модели интиҳобшудаи саноатикунонии иқтисодиётро талаб мекунад. То имрӯз дар ҷаҳон даҳҳо моделҳои саноатикунонӣ маълуманд, ки ҳар кадоми онҳо афзалиятҳо ва нуқсонҳои худро доранд. Масалан, хусусияти санотикунонии шӯравӣ аз он иборат буд, ки афзалият ба ҳамон соҳаҳои дода мешуд, ки барои тараққиёти комплекси ҳарбию саноатӣ замина мегузоштанд, яъне энергетика, металлургия, саноати химия ва мошинасозӣ. Фарқи дигари муҳимми саноатикунонии шӯравӣ ин коллективикунонии кишоварзӣ ва дар ҳамин асос тактикаи гузаштан аз модели аграрӣ ба модели индустриалии тараққиёт мебошад.

Дар Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаҳои илм, технология ва инноватсия барои давраи то соли 2030, бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 263 тасдиқ шудааст, ба мушкилоти

рушди инноватсионӣ ва инфрасохтори он таваҷҷуҳи хос зоҳир карда шудааст. Дар санади мазкур таъкид шудааст, ки яке аз шартҳои муҳимми рушди минбаъдаи Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқи технологияҳои инноватсионии муосир дар соҳаҳои иқтисодию иҷтимоӣ ва соҳаҳои дигар бо истифодаи васеи дастовардҳои илм ва техника, яъне гузариш ба роҳи инноватсионии рушд мебошад. Вале барои гузариш ба роҳи нави рушд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баъзе масъалаҳои дар сатҳи зарурӣ ҳалношуда боқӣ мондаанд. Аз ҷумла, аз як тараф, муайян набудани механизми дар амал татбиқ намудани миқдори зиёди ихтирооте, ки бо патент ва шаҳодатномаҳои муаллифӣ ҳифз карда шудаанд, аз тарафи дигар, талабгорӣ надоштани ин дастовардҳои илмӣ аз ҷониби бахши соҳибқориҳои иқтисодиёт, бо вучуди мавҷуд будани эҳтиёҷоти зиёд ба технологияи нав ва маҳсулоти нав мебошад.³⁸

Масъалаи дигар рушд накардани инфрасохтори инноватсионӣ, яъне ширкату ташкилот ва субъектҳои дигари хоҷагидоре, ки фаъолияти онҳо ба мусоидат ҷиҳати рушди илм, техника ва технология, ҳамчунин моддигардонӣ ва тичоратигардонии молу маҳсулот ва технологияҳои нав нигаронида шуда бошад. Масъалаи асосие, ки ба рушди фаъолияти инноватсионӣ мусоидати бевосита расонида метавонад, ин ба вучуд овардани низоми миллии дастгирии инноватсияҳо, рушди технологияҳо, навсозии истеҳсолот дар асоси коркардҳои нави илмию техникӣ мебошад, ки гузариши иқтисодиёти кишварро ба роҳи инноватсионии рушд таъмин карда метавонад. Дар Стратегияи мазкур самтҳои асосии рушди фаъолияти инноватсионӣ ва дастгирии давлатии он пешниҳод карда шудааст (Ҷадвали 3.1.2.).

Таҳлил ва арзёбии таҷрибаи кишварҳои пешрафтаи саноатӣ нишон медиҳад, ки рушди саноат танҳо тавассути истифодаи технологияҳои инноватсионӣ ва сармоягузориҳои технологӣ имконпазир аст. Аз ин лиҳоз, дар амалияи ҷаҳонӣ донишгоҳҳо ҳамчун ядрои рушди инноватсионии

³⁸ Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаҳои илм, технология ва инноватсия барои давраи то соли 2030, бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 263

саноат ва дигар системаҳои истеҳсолӣ баромад мекунад. Масалан, дар тадқиқоти Ю.Г. Мыслякова ва А. Древалева омилони асосии саноатикунони нав корхонаҳои саноатӣ, аҳоли, мақомотҳои маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, ки имкониятҳои бузурги тараққиёти илму техника доранд, дар маркази ҳамаи инҳо мебошанд.³⁹

Ҷадвали 3.1.2.

Вазифаҳои стратегӣ дар самти баланд бардоштани сатҳи фаъолияти инноватсионӣ ва дастгирии минбаъдаи он

№	Мазмуни самт
1	Ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ дар шакли марказҳои инноватсионӣ-технологӣ, технопаркҳо, бизнес-инкубаторҳо, марказҳои трансфери технологияҳо ва монанди ин ва баланд бардоштани самаранокии фаъолияти онҳо;
2	Муайян кардани механизмҳои ҳамкорӣ байни иштирокчиёни раванди инноватсионӣ, аз ҷумла ташкили ҳамкориҳои ташкилотҳои давлатии илмӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо корхонаҳои саноатӣ бо мақсади татбиқи технологияҳо дар истеҳсолот ва баланд бардоштани таҳассуси истеҳсолотчиён;
3	Зиёд кардани маблағгузориҳои давлатии бучетӣ ва бахши хусусӣ ба корҳои илмию таҳқиқотӣ, таҷрибавию конструкторӣ, ба вучуд овардани технологияҳо ва маҳсулоти инноватсионӣ;
4	Муайян кардани механизми татбиқи ихтирооти бо патент ё шаҳодатномаи муаллифӣ ҳифзшуда;
5	Муайян кардани воситаҳои ҳавасмандгардонии муассисаҳои илмӣ, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва тичорат дар соҳаи инноватсия бо мақсади таъмини ҳамкориҳои тичорат ва илм;
6	Ҳал кардани масъалаҳои алоқаманд ба ҳуқуқҳо ба натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ, ҳамчунин объектҳои фаъолияти зеҳнӣ ба таври ҳуқуқӣ;
7	дастгирӣ ва ҳавасмандгардонии фаъолияти ихтироъкорӣ ва корҳои патентиву литсензионӣ.

Таҳияи муаллиф дар асоси Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаҳои илм, технология ва инноватсия барои давраи то соли 2030, бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 263

Маҳз донишгоҳҳо генератори рушди инноватсионӣ ва маркази асосии интиқоли донишҳои нав ба ҷомеа ва истеҳсолот мебошанд. Аммо донишгоҳҳо ва паркҳои технологӣ дар шароити кишвари мо вазифаи худро дар мусоидат ба рушди инноватсионии соҳаҳо ва бахшҳои иқтисоди миллӣ иҷро намекунад. Аксарияти мутлақи технопаркҳо, ки дар назди

³⁹ Мыслякова Ю.Г., Древалев О роли вузов в условиях новой индустриализации// Материалы Международной научно-практической конференции Новая индустриализация: мировое, национальное, региональное измерение. Екатеринбург, Издательство Уральского государственного экономического университета-тета 2016. –С. 37-39.

донишгоҳҳо таъсис меёбанд, мувофиқи таъиноти худ ва мувофиқи рисолати асосии чунин сохторҳо фаъолият намеkunанд. Ин яке аз мушкилоти асосии рушди инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад, зеро «паркҳои технологии замонавӣ ва муассир асоси тичоратикунони илм, воситаи таҷдиди самаранок ва босуръати саноат, омили паст кардани сатҳи бекорӣ ва платформи самаранок истифода бурдан ва инкишофи додани нерӯи зехнӣ мебошад».⁴⁰

Ба андешаи мо дар марҳилаи муосири рушд бояд барномаи махсуси рушди инфрасохтори инноватсионӣ таҳия ва татбиқ карда шавад. Зеро, айни замон доираи проблемаҳои асосие, ки ба онҳо барнома нигаронида мешавад, масъалаҳои рафъи номукаммалии функционалӣ ва рушди нокифояи инфрасохтори инноватсионии кишвар хоҳад буд. Набудани фондҳои венчурӣ ва марказҳои таҳвили технология, ба таври бояду шояд таъмин нагардидани фаъолияти ихтироъкорон, олимон ва пурра истифода набурдани иқтисодии таълимӣ илмӣ ба набудани чунин як харитаи роҳ вобаста мебошад.

Дар ин замина ба андешаи мо самтҳои афзалиятноки рушди инфрасохтори рушди инноватсионии саноат бояд мубрам ва муассир бошад, тавонад самаранокии раванди инноватсионӣ ва истифодаи захираҳои молиявиро таъмин кунад (Расми 3.1.1.).

Зарурати муайянсозӣ ва татбиқи самтҳои стратегии рушди инфрасохтори инноватсионии рушди саноат дар он аст, ки дар байни шароитҳои, ки рушди иқтисодии кишварро дар замони ҷаҳонишавии бозорҳои фурӯш таъмин мекунанд, равандҳои истифодаи васеи навоарӣ, фаъолияти инноватсионии корхонаҳо, рушди умумии инфрасохтори инноватсионӣ, иртибот бо илм ва сифати нерӯи инсонӣ аҳамияти калидӣ доранд. Дар таҷрибаи аксар кишварҳо фаъолияти инноватсионӣ хусусияти хоси аксари кластерҳои мавҷуда ва муҳити инфрасохтори онҳо мебошад.

⁴⁰ Кодиров Ф.А. Некоторые вопросы ускоренной индустриализации и инновационной активности университетских технопарков//Таджикистан и современный мир. 2020. № 4 (72). С. 160-172.



Расми 3.1.1. Самтҳои афзалиятноки инфрасохтори рушди инноватсионии саноат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (таҳияи муаллиф)

Инфрасохтори инноватсионӣ мисли дигар сохторҳои бузурги шабакавӣ дорои сохтори мураккаб буда, дар шароити муайян метавонад дар асоси ҳамкориҳои мутақобила ва таъсири густурдаи мутақобилаи шабакаҳо, кластерҳо, марказҳои рушди иқтисодӣ ва хизматрасониҳои инноватсионӣ ба сохтори алоҳида табдил ёбад.

Таҳқиқотҳо собит мекунанд, ки «моделҳои мавҷудаи рушди иқтисодӣ омили дигаргунсозии неоиндустриалии иқтисоди минтақаро, ки раванди чунин тағйирот дар сохтори системаи иқтисодии минтақавӣ мебошад, ба назар намегиранд, ки дар натиҷа ба ноил шудан ба ҳадафҳои устувор суръати рушди иқтисодӣ дар асоси истехсолоти саноатии баландтехнологӣ, ки дар сохтори иқтисодиёт бо ҳиссаи баланди арзиши иловашуда ҷой дорад.⁴¹ Дар робита ба ин, мо метавонем модели зерини

⁴¹ Миролубова Т.В., Ворончихина Е.Н. Неоиндустриальная трансформация региональной экономики: исследование структуры экономического роста и инвестиций в технологическое обновление//Пермь, 2019. 193с.

концептуалии рушди инноватсионии саноатро дар шароити саноатикунонии босуръат пешкаш намоем (расми 3.1.2.).

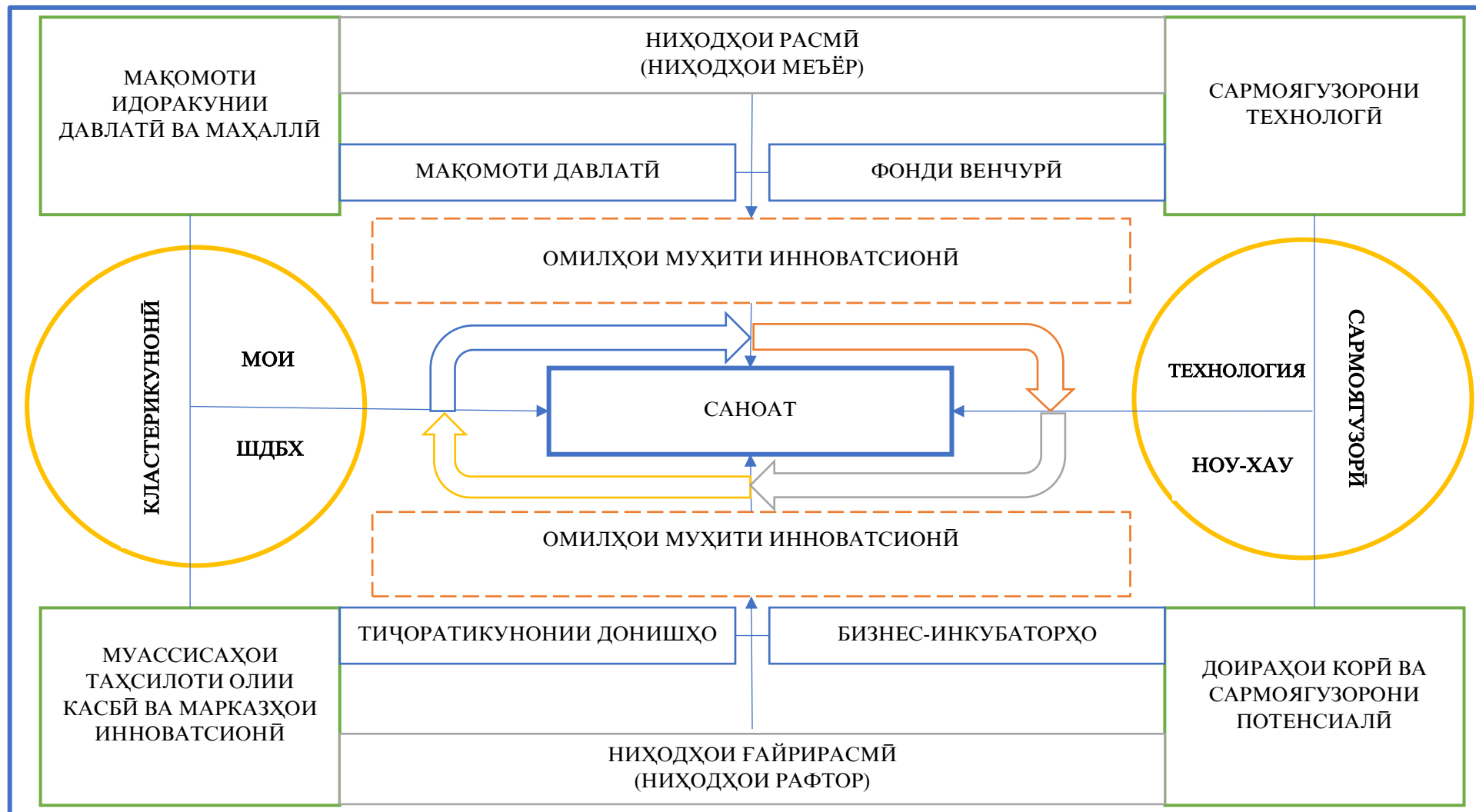
Таъсири мутақобилаи чузъҳои дар расми 3.1.2 нишондодашуда имкон медиҳад, ки заминаҳои асосии рушди фаъолияти инноватсионӣ ташаккул дода шаванд. Дар баробари ин, муайян намудани иштирокчиён ва салоҳиятҳои технологияи онҳо дар шароити саноатикунонии босуръат ба фаъл гардидани равандҳои таҳия ва татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар шароити татбиқи афзалияти саноатикунонии босуръат мусоидат мекунад.

Тараққиёти саноат дар шароити саноатикунонии босуръат ба омилҳои сершумори муҳити инноватсионӣ, ки дар сатҳҳои гуногуни иқтисодӣ ва идоракунии хоҷагии халқ ташаккул меёбанд, вобаста аст.

Мақсади асосии рушди инноватсионӣ тамаркуз ба навовариҳои технологӣ мебошад, зеро «навовариҳои технологӣ дар соҳаи истеҳсолот хусусияти бисёрмақсаднок ва бисёробъектӣ доранд ва чузъи (зерсистемаи) таркибии раванди фаъолияти инноватсионии чомаи дахлдор мебошанд».⁴² Аз ин бармеояд, ки дар ин марҳалаи рушд бояд масъалаҳои зерини ба ҳам вобаста, ки ба рушди инноватсионӣ ва технологияи саноат дар шароити саноатикунонии босуръат мусоидат мекунанд, ҳал карда шаванд:

- такмил додани заминаи институтсионалии ташаккул ва рушди экосистемаи инноватсионии миллӣ, минтақавӣ ва соҳавӣ – ҳамчун заминаи бунёдии рушди инноватсия дар шароити саноатикунонии босуръат;

⁴² Моргунов Ю.А. Инновационный потенциал метода обработки как мера эффективности технологических инвестиций//В сборнике: Пром-Инжиниринг. Труды III международной научно-технической конференции. 2017. С. 54-57.



Расми 3.1.2. Модели концептуалии таъминоти инфрасохтории рушди саноати миллӣ дар шароити саноатикунонии босуръат (таҳияи муаллиф)

- такмили чораҳо ва механизмҳои дастгирии давлатӣ ва ҳавасмандгардонии интенсификатсияи фаъолияти инноватсионӣ, ки пеш аз ҳама ба рушди саноати истеҳсоли, инноватсияи равандҳо ва маҳсулот нигаронида шудаанд;

- такмили низоми тайёр кардани кадрҳои дорои тафаккури эҷодӣ, ҷаҳонбинии технологӣ ва фаҳмиши стратегии инноватсия ва рушди инноватсионии иқтисодиёт, зеро «рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба ташаккули сармояи инсонии дараҷаи олӣ дар асоси фаъолияти эҷодӣ нигаронида шавад»;⁴³

- дар системаи таҳсилоти олӣ ва системаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ислоҳоти зарурӣ анҷом дода шавад, ки ба гузариш ба модели нави идоракунии онҳо, аз ҷумла бо роҳи таъсиси донишгоҳҳои илмӣ-тадқиқотӣ, флагмани техникӣ нигаронида шудааст; донишгоҳҳои технологӣ ва марказҳои тадқиқотӣ, инчунин системаи маблағгузори илм ва тичоратӣ кардани натиҷаҳои фаъолияти илмӣ;

- фондҳои махсусе, ки навоариҳои технологиро маблағгузорӣ мекунад ва маблағгузори венчуриро ба амал мебароранд;

- таҳияи стратегияи рушди фаъолияти инноватсионӣ ва сармоягузорӣ дар соҳаи инноватсионии технологӣ;

- низоми баҳисобгири ва омили инноватсия ва фаъолияти инноватсиониро таҳия ва татбиқ намуда, инчунин системаи баҳодихи ва баҳодихии рушди инноватсиониро дар сатҳи ҷумҳуриявӣ, минтақавӣ ва соҳавӣ таъсис диҳад;

- заминаи самарабахши ҳамкориҳои илм, маориф ва соҳибкорӣ – ҳамчун асоси рушд ва навсозии системаҳои истеҳсолот таҳия карда шавад;

- инкишофи процессҳои гуруҳбандии соҳаҳои истеҳсолоти моддӣ, аз ҷумла саноат, махсусан дар сатҳи минтақавӣ;

⁴³ Файзуллоев М.К. Развитие человеческого капитала как основа становления инно-вационной экономики Таджикистана//В сборнике: Социально-экономические проблемы и перспективы развития тру-довых отношений в инновационной эко-номике. Материалы международной научно-практической конференции. 2016. С. 141-145.

- гузаштан ба платформаҳои нави техникаю технологии тараккиёти саноат, ракамкунонии саноат ва фаъолони васеъ чорӣ намудани комёбихои нав дар назария ва амалияи ташкил ва идоракунии структураҳои истехсолӣ.

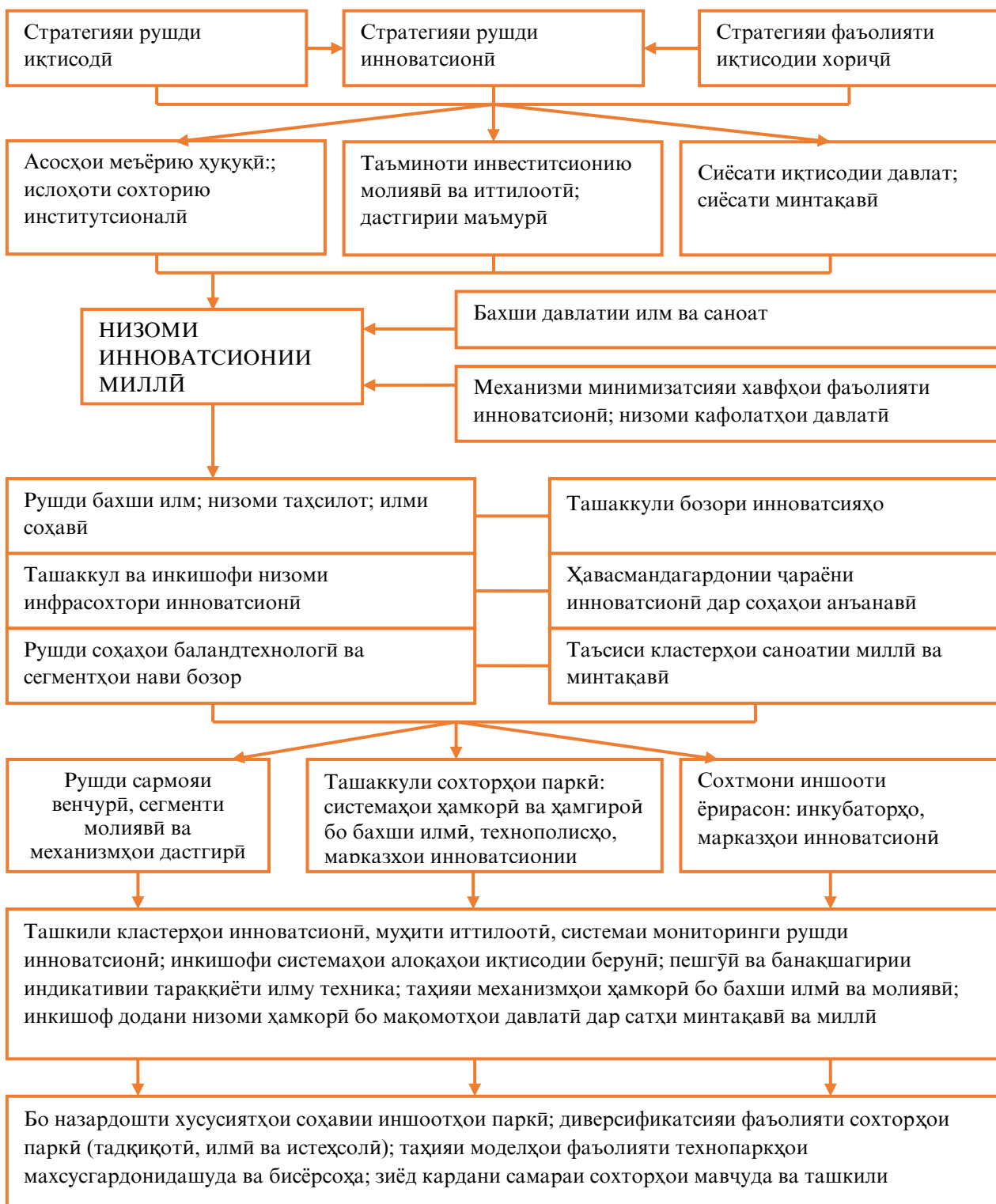
Дар асоси таҳқиқоти анҷомшуда ва баррасии нақши давлат дар рушди инфрасохтори инноватсионӣ ҳаминро қайд менамоем, ки бояд нақшаи такмили низоми инноватсионии миллӣ бо назардошти унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ таҳия ва амалӣ карда шавад, ки ба андешаи мо бояд чунин сохтор дошта бошад (Расми 3.1.3.).

Таҳқиқот нишон дод, ки инфрасохтори инноватсионӣ наметавонад бидуни низом ва бе дастгирии давлатӣ рушд кунад. Танзими соҳаи инноватсионӣ, сармоягузорию лоиҳаҳои инноватсионӣ тавассути шумораи зиёди санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ амалӣ карда мешавад ва қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи фаъолияти инноватсионӣ меъёрҳои ҳуқуқии соҳаҳои гуногунро фаро мегирад. Дар доираи татбиқи стратегия ва барномаҳои давлатӣ аз нав дида баромадани вазифаю ваколатҳои асосӣ оид ба таъмини рушди инфрасохтори инноватсионӣ ба мақсад мувофиқ аст, ки:

1. Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд фаъолияти муассисаҳои таълимӣ, корхонаҳо, муассисаҳо ва ташкилотҳое, ки дар соҳаи маориф, интиқоли технология ва ғайра хизмат мерасонанд пурзӯр намояд. Дар баробари ин Вазорати маориф ва илм бояд ташкил ва ҳамроҳангсозии фаъолияти инноватсиониро ба роҳ монда, таҷрибаи ҳамкорию илм ва истехсолотро тақвият бахшад;

2. Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати саноат ва технологияи нави Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд дар самти ташаккул ва татбиқи сиёсат оид ба рушди иқтисодиёт, рушди саноат, фаъолияти инноватсионӣ, соҳибкорӣ; танзими техникӣ, стандартизатсия, метрология ва фаъолияти метрологӣ; фармоиши давлатии тайёр кардани мутахассисон, кадрҳои илмӣ, педагогӣ ва меҳнатӣ, такмили ихтисос ва бозомӯзии кадрҳо; сиёсати сармоягузорию;

бунёди паркҳои саноатӣ ва ғайра чораҳои мушаххасро таҳия ва татбиқ намояд.



Расми 3.1.3. Модели тақмили механизмҳои ҳавасмандгардонии давлатии инфрасохтори инноватсионӣ

Инфрасохтори инноватсионии кишвар бидуни дастгирии ҳамачониба, мунтазам ва муассири меъёрию ҳуқуқӣ наметавонад ба таври

комил ташаккул ва рушд кунад. Механизми самараноки дастгирии молиявии амалисозии лоихаҳои инноватсионӣ дар сатҳҳои гуногун вучуд надорад, қонунгузориҳои ҷорӣ дар бораи фаъолияти инноватсионӣ наметавонад танзими ҳамаҷонибаи муносибатҳоеро, ки дар робита бо таҳия, эҷод ва паҳнкунии маҳсулот, мол ва хидматҳои инноватсионӣ ба вучуд меоянд, пурра таъмин намояд. Зарурати бетаъхир таъсис додани Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба он ишора шуда буд, ба миён омадааст.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат”, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 декабри соли 2021, таҳти рақами 1848 қабул шудааст, самтҳои асосии дастгирии давлатии фаъолияти илмию техникӣ ва инноватсионии субъектҳои фаъолият дар соҳаи саноат муайн карда шудааст, ки фарогири самтҳои зерин мебошанд:

- дар доираи фармоиши давлатӣ дар нақшаи корҳои илмию тадқиқотии аз ҳисоби давлат маблағгузоришаванда ҷой додани супоришҳо оид ба иҷрои корҳои илмию тадқиқотӣ, таҷрибавӣ, конструкторӣ ва татбиқи амалии онҳо дар истеҳсолоти саноатӣ;

- дар рафти амалисозии лоихаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноат пешбинӣ намудани маблағгузориҳои корҳои илмию тадқиқотӣ, таҷрибавию конструкторӣ ва технологӣ;

- ҳавасмандгардонии талабот ба маҳсулоти инноватсионӣ, аз ҷумла тариқи хариди мол, кор ва хизматрасонӣ барои эҳтиёҷоти давлатӣ;

- фароҳам овардани шароити мусоид барои ҳамоҳангсозӣ ва махсусгардонии субъектҳои фаъолият дар соҳаи саноат ҳангоми амалӣ намудани фаъолияти илмӣ, илмию техникӣ ва инноватсионӣ;

- ҳавасмандгардонии фаъолият оид ба азхудкунӣ ва дар истеҳсолот ҷорӣ кардани натиҷаҳои фаъолияти зехнӣ, ки ба раванди афзалиятноки рушди илм, техника ва технология мансубанд.

Татбиқи амалии нишондодҳои қонунгузорӣ, ки дар боло оварда шудаанд ба мавҷудияти унсурҳои асосии инфрасохтори инноватсионии рушди корхонаҳои саноатӣ вобаста мебошад. Дар ин замина бояд ҷиҳати тақвияти онҳо масъалаҳои ташкилию иқтисодӣ ва институтсионалӣ баррасӣ ва ҳал карда шаванд.

Ҳамчунин дар Барномаи рушди саноати сабук дар ҷумҳурии тоҷикистон барои давраи то соли 2022, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29-уми марти соли 2019, № 128 тасдиқ шудааст, ба амал баровардани чорабиниҳои инноватсионӣ ва татбиқи технологияҳои нав дар алоқамандӣ бо тадбирҳои зерин метавонад натиҷаҳои самаранок диҳад:

- бо инобати ниёзмандии саноати мамлакат муайян намудани номгӯи мавзӯҳои муҳими илмӣ ва илмӣ-тадқиқотӣ оид ба коркарди технологияҳои нав, мушаххас гардонидани нақшаи иҷрои ин мавзӯҳо бо баҳисобгирии истифодаи ашёи хоми дохилӣ, сифатнокӣ ва талаботи бозор;

- мутобиқ гардонидани тадқиқоти илмӣ ва технологияҳои инноватсионӣ ба истеҳсоли маҳсулоти ниҳоии воридотивазкунанда ва дорои самти содиротӣ дар корхонаҳои ватанӣ;

- тақвияти тадбирҳо вобаста ба ҳавасмандгардонии равандҳои дар истеҳсолот ҷорӣ намудани дастовардҳои илмӣ-техникӣ ва натиҷаҳои фаъолияти зеҳнии ихтироъкорону навоарон.⁴⁴

Ҳамин тавр, ба сифати шартҳои ҳавасмандгардонӣ ва таъмини рақобатнокии захираҳои меҳнатӣ барои саноат ҷорӣ намудани системаи шартномавӣ байни муассисаҳои таҳсилоти олии, миёнаи махсус ва касбӣ-техникӣ бо корхонаҳо ҷиҳати сафарбарии донишҷӯёни хатмкунанда ба истеҳсолот бо кафолати ҷои кор ва дигар шартҳои иҷтимоӣ метавонад манфиатнок гардад.

⁴⁴ Барномаи рушди саноати сабук дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2022. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29-уми марти соли 2019, № 128.

3.2. Рушди инфрасохтори инноватсионӣ дар асоси истифодаи равиши кластерӣ

Дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 таъсиси кластерҳои худудию саноатӣ ба сифати самти афзалиятдори тақвият ва рушди инфрасохтори инноватсионӣ дар минтақаҳои кишвар пешбинӣ шудааст. Дар ҳуҷҷати мазкур таъкид шудааст, ки бунёди унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ дар кишвар имконият медиҳад, ки суръати бештари соҳаи саноат таъмин карда шуда, рақобатпазирии он баланд бардошта шавад. Таҷриба нишон медиҳад, ки бунёди инфрасохтори инноватсионӣ дар асоси кластерикунонӣ самарабахшии бештар дошта, дар таҷрибаи давлатҳои пешрафтаи саноатӣ ба таври васеъ истифода карда мешавад.

Дар концепсияҳои муосири рушди инноватсионии низомҳои иқтисодии сатҳҳои гуногун (давлат, минтақа, соҳа, корхона) бо мақсади баланд бардоштани рақобатпазирӣ таваҷҷӯҳ бештар ба зарурати шаклҳои нави ҳамгирии захираҳои илмӣ, истеҳсолӣ, тичоратӣ ва дигар захираҳои зоҳир карда мешавад. Муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ ба кластерҳо ҳамчун шакли ояндадори ҳамгирӣ ва татбиқи амалии ғояи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ бо мақсади рушди инноватсионии саноат таваҷҷӯҳ зоҳир мекунад.⁴⁵

Таҳқиқоти анҷомдодаи мо нишон медиҳад, ки равиши кластерӣ имкон медиҳад, ки бартарҳои махсусгардонӣ, ҳамгирӣ ва кооператсия дар баланд бардоштани рақобатпазирии субъектҳои соҳибкорӣ дар системаи ташкилию иқтисодӣ (кластери минтақавӣ, соҳавӣ) аз ҳисоби муттаҳидсозии сохторҳои истеҳсолӣ, молиявӣ, интеллектуалӣ ва идоракунӣ муттаҳид карда шаванд. Кластеризатсияи низоми инноватсионӣ дар саноат аз гузаштан аз дастгирии корхонаҳои истеҳсолӣ ё ташкилотҳои алоҳидаи истеҳсолӣ, ки таҳқиқоти илмӣ мегузаронанд, ба

⁴⁵ Иброҳимов, И. Р. Хусусиятҳои рушди устувори минтақа дар доираи ташаккули иттиҳодияҳои кластерӣ / И. Р. Иброҳимов, М. Ҷ. Саидова // Ахбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шӯъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2020. – № 2(260). – Р. 87-94.

хавасмандгардони равобити байни онҳо ва дигар субъектҳои таҷиратикунонии таҳқиқоти илмӣ иборат мебошад.⁴⁶

Натиҷаҳои тадқиқоти 200 ташаббуси кластерӣ дар кишварҳои мухталифи ҷаҳон, ки аз ҷониби муаллифони монографияи «Китоби сабзи ташаббуси кластерӣ» гузаронида шудааст, нишон дод, ки фаъолияти инноватсионӣ ва паҳншавии технологияҳо яке аз ҳадафҳои муҳимтарини фаъолияти кластер ба шумор меравад. Дар байни кишварҳои Иттиҳоди Аврупо, Италия шабакаи кластери пешрафта дорад. Дар давоми 50 соли охир дар кишвар модели экстенсивии кластери иқтисод ба вуҷуд омада, системаҳои кластери таҳияшуда дар Австрия, Венгрия, Полша ва Руминия низ амал мекунад. Масалан, дар Гданск (Полша) дар кластере, ки бо биотехнология, компютеризатсия, электроника ва телекоммуникатсия сарукор дорад, тақрибан 60 нафар фаъолият мекунад.

Дар баробари ин, дар Барномаи саноатикунонии босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025 ҳамчунин қайд карда шудааст, ки «таҳияи маҷмӯи тадбирҳо оид ба ташаккул ва рушди кластерҳои саноатӣ дар саноати сабук, саноати хӯрокворӣ, металлургияи ранга, маъданҳои кӯҳӣ, саноати кимиё, саноати масолеҳи сохтмон, рушди инноватсионии саноати миллӣ ва минтақавии кишвар ва дигар соҳаҳо» аз самти афзалиятноки асосии соҳа мебошад.

Ба қавли Ризоқулов Т.Р. «Ҳанӯз тамоми минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон наметавонанд даъвои эҷоди заминаи инноватсионии рушди ҳудуди худ дошта бошанд. Зеро дар тамоми манотиқи Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаҳои муҳими рушди иқтисоди инноватсионӣ, аз қабيلي имконоти инфрасохторӣ, сифати баланди сармояи инсонӣ, робитаи зич бо ташкилоти пешрафтаи илмию техникӣ дар марҳилаи аввали рушд қарор доранд. Баръакси ин, якбора коҳиш ёфтани ҳаҷми корҳои илмӣ-тадқиқотӣ

⁴⁶ Мехроби, И.Х. Региональные кластеры как средство активизации и совершенствования инновационной среды на примере региона центральных районов Таджикистана / И.Х. Мехроби, Р.Б. Бердиев // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2018. – № 1. – С. 141-147.

ва конструкторӣ ба амал омад, ки боиси аз даст додани иқтидори илмию техникии рушди иқтисодӣ ва дар натиҷа паст шудани рақобатпазирии иқтисодиёти ватанӣ гардид».⁴⁷

А.Маршал, М.Портер кластерҳои минтақавиеро, ки аз ҳисоби консентратсияи маҳаллии бахшҳои иқтисодӣ, бахусус дар саноат инкишоф меёбанд, асоси рушди иқтисодӣ аз ҳисоби кам кардани хароҷоти транзаксионӣ, истифодаи дастаҷамъона ва паҳншавии/диффузияи донишу навоарӣ ва ба вуҷуд омадани бартарҳои иловагии рақобатӣ тавсиф мекунанд.

Дар адабиёти муосири иқтисодӣ кластер ҳамчун консентратсияи ҳудудӣ/минтақавии субъектҳои истеҳсолӣ, тадқиқотӣ ва дигар намудҳои фаъолият муайян карда мешавад, ки якдигарро пурра намуда, имкон медиҳанд, ки институтҳои бозор, таъминкунандагон ва истеъмолкунандагон дар як занҷираи ягонаи арзиш муттаҳид карда шаванд.

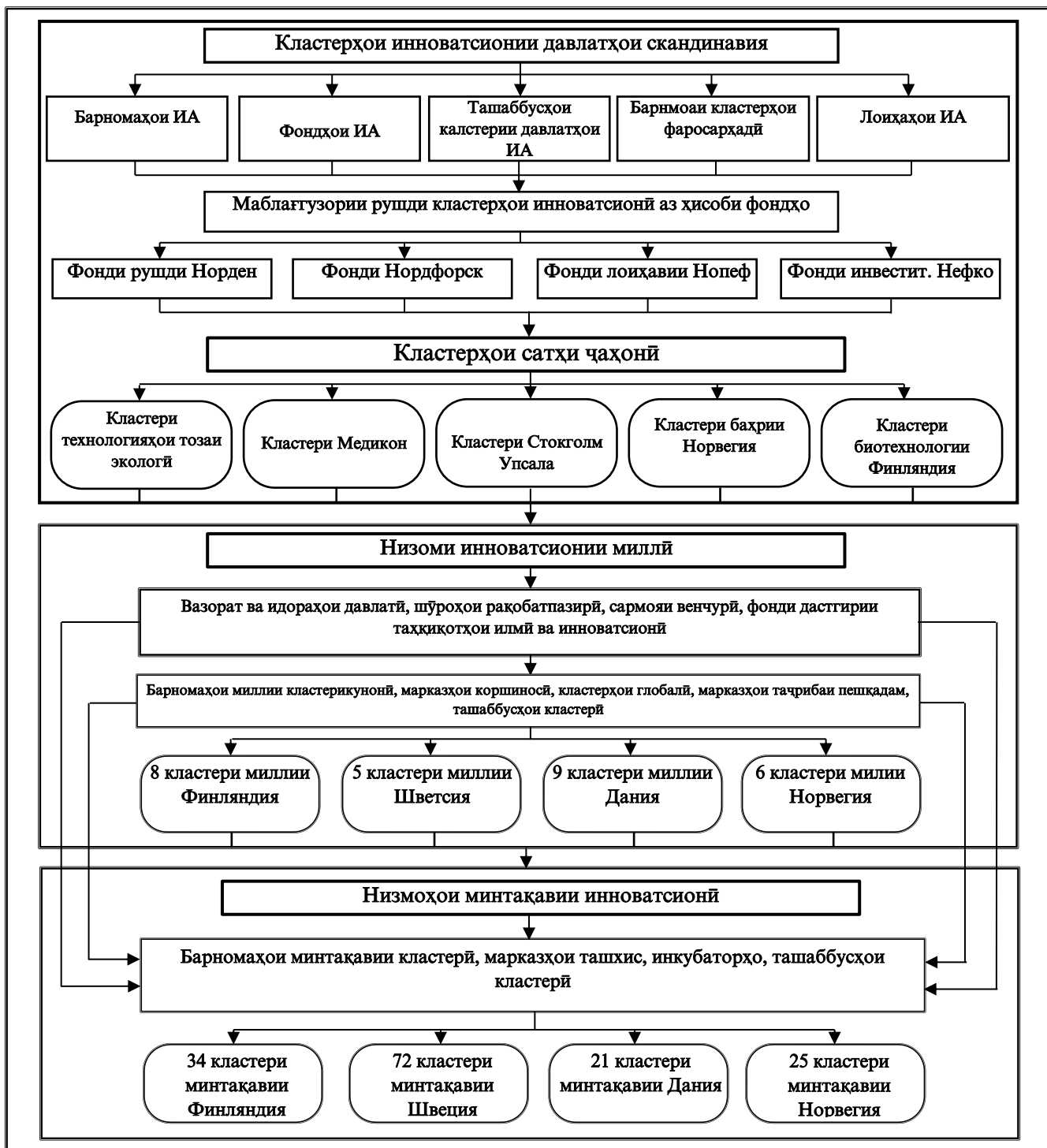
Дар концепсияи инкишофи минтақаи аврупоии «Буг» гуфта мешавад, ки «Фаъолияти якҷояро ба баъзе ихтисосҳои иқтисодӣ ва ҷорӣ намудани технологияи нав равона кардан муҳим аст.⁴⁸ Тадбирҳо дар самти густариши ҳамгироии фаромарзӣ бояд инҳоро дар бар гиранд: тадбирҳои ҳамҷонибаи пешбурди иқтисодии минтақаи евро, дастгирии ҳамкориҳои мутақобилаи корхонаҳо, аз ҷумла дар соҳаи таъминоти ашёи хом барои истеҳсолот, истифодаи воситаҳои муосири кооператсияи байни корхонаҳо, рушди минтақаҳои иқтисодӣ/инвеститсионӣ ва эҷоди ҳавасмандии минбаъда барои фаъолияти иқтисодӣ, аз ҷумла сармоягузориҳои хориҷӣ. Ҳамкориҳои мутақобилаи институтҳои инфрасохториҳои муҳити соҳибкорӣ, аз ҷумла, бо мақсади хидматрасонӣ ба ширкатҳое, ки ба ҳамкорӣ дар қаламрави фаромарзӣ манфиатдоранд,

⁴⁷ Ризокулов Т.Р. О создании условий для инновационного развития экономики Республики Таджикистан. Режим доступа: <http://www.innovation.tj/documents/ucheni/ru/Rizo.pdf>

⁴⁸ Гакашев, М.М. Модели организации региональных промышленных кластеров: обзор международного опыта / М.М. Гакашев // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2013. – № 4(26). – С. 86-89.

инчунин истифодаи иқтисодии мавҷудаи паркҳои илмӣю технологӣ бо мақсади интиқоли технологияҳо.

Таҳқиқоти анҷомдодаи мо нишон медиҳад, ки дар ҷаҳони имрӯза моделҳои гуногуни таъсиси кластерҳои инноватсионӣ ҳамчун унсуре асосии инфрасохтори инноватсионии рушди саноат истифода карда мешавад. Дар ин самт модели кишварҳои минтақаи Скандинавиро мисол овардан мумкин аст, ки дар сатҳи фаромиллӣ, доираи барномаҳои созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ, фондҳои Иттиҳоди Аврупо ва барномаҳои Скандинавия дастгирӣ карда мешавад (Расми 3.2.1.). Чӣ гунае ки аз расм бармеояд, дар кишварҳои скандинавӣ таҷрибаи самарабахши тавсеаи инфрасохтори инноватсионӣ дар асоси бунёди кластерҳо мавҷуд буда, таҳияи барнома, таъсиси фондҳо ва ҳамгирии байналхалқӣ аз ҷумлаи бартариятҳои возеҳи таҷрибаи хориҷӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин замина, ба андешаи мо таҳияи барномаҳо ва таъсиси фондҳои махсуси маблағгузорию рушди кластерҳо метавонад дар тавсеаи инфрасохтори инноватсионӣ дар шакли кластер мусоидат кунад.



Расми 3.2.1. Кластерҳои инноватсионии давлатҳои скандинавӣ, ки асоси инфрасохтори инноватсионӣ ба ҳисоб мераванд

Рушди кластерҳои инноватсионӣ бо мушкилот ва монеаҳои сершумор алоқаманд аст. Ба андешаи мо, дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд Барномаи давлатии ташкил ва рушди кластерҳои саноатӣ таҳия карда шавад, ки хусусиятҳои ташкил ва самти рушди кластерҳои инноватсиониро пешбинӣ менамояд. Дар ин замина, бояд қайд кард, ки масъалаи асосӣ дар ташкили кластерҳои инноватсионӣ

муайян кардани ҳадафҳои умумӣ барои аъзоёни эҳтимолии кластер мебошад. Танҳо дар сурати муайян шудани он имконпазир аст, ки татбиқи вазифаҳои оид ба рушди кластер ба нақша гирифта шуда, тамоми чораҳои зарурӣ андешида шаванд.

Сарфи назар аз таҳқиқоти сершумори кластерҳо ва таҷрибаи мусбати ҳавасмандгардонии ҳамкориҳои инноватсионӣ, қисмати ками онҳо ба хусусиятҳои минтақавӣ ва соҳавии лоиҳаҳои инноватсионӣ алоқаманд буда, инчунин имкониятҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ ва ҳамкориҳои наздисарҳадиро ба инобат мегиранд. Барои мисол дар стратегияи рушди Иттиҳоди Аврупо ташаббуси мақсадноки "Иттиҳоди инноватсионӣ" оварда шудааст, ки бо дигар ташаббусҳои алоқаманд, ба монанди Сиёсати саноатӣ дар давраи ҷаҳонишавӣ; Рӯзномаи рақамӣ (Вазифаҳои оид ба рушди технологияҳои рақамӣ); Барнома барои малакаҳои нав ва ҷойҳои корӣ замина гузоштааст. Дар ин замина амиқтар шудани ҳамкориҳои наздисарҳадӣ барои пурзӯр намудани фаъолияти иқтисодӣ дар манотиқи канорӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии онҳо тавассути сафарбар намудани иқтидори захираҳои табиӣ ва рушди технологӣ имкониятҳои нав фароҳам меорад.⁴⁹

Яке аз роҳҳои асосии бунёди инфрасохтори инноватсионӣ дар минтақаҳо ин тавсеаи ҳамкориҳои байналхалқӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин замина густариши ҳамкориҳо бо Ҷумҳурии Ўзбекистон метавонад ба сифати омили мусбӣ баромад намуда, таъсиси кластерҳои байнисарҳадӣ дар рушди инфрасохтори инноватсионии минтақа ба сифати омили бунёдӣ баромад кунад.

Айни замон, дар асоси тавофуқоти бадастомада дар ояндаи наздик дар марзи Тоҷикистону Ўзбекистон минтақаи тичоративу индустриалӣ боз мешавад. Дар он иқтидорҳои истехсолӣ, марказҳои логистикӣ ва зербинои зарурӣ ҷойгир карда мешаванд. Минтақаи мазкур дар мавзеи гузаргоҳҳои "Ойбек" ва "Фотехобод" таъсис дода мешавад. Дар ҷараёни

⁴⁹ Банникова, М. А. Критерии оценки компаний при вступлении в кластер: международный опыт / М. А. Банникова, В. М. Кизеев // Инновационная наука. – 2016. – № 6-1. – С. 43-45.

форумҳои баргузоршуда доираҳои кории ду кишвар дар ин хусус тавафуқоти пешакӣ ҳосил намудаанд. Минтақаи тичоративу индустриалӣ дар сарҳад бо мақсади тақвияти савдои мутақобила ва ҳавасмандсозии рушди ҳамкориҳо дар соҳаи саноат роҳандозӣ мешавад.

Дар назар аст, ки дар қаламрави минтақа иқтидорҳои истехсолӣ, марказҳои логистикӣ ва зербинои зарурӣ ҷойгир карда мешаванд. Қобили зикр аст, ки гузаргоҳи сарҳадии “Фотеҳобод - Ойбек” дар минтақаи шимолу ғарби вилояти Суғд воқеъ аст.

Бино ба маълумоти мақомоти омили Тоҷикистон, тайи панҷ соли ахир ҳаҷми савдои дучониба байни кишварҳо 6,4 баробар - аз ҳудуди 70 млн доллар дар соли 2016 то ба 448 млн доллар дар соли 2021 зиёд шуд. Дар зарфи чор моҳи соли равон ҳаҷми савдои дучониба байни Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар муқоиса бо ҳамин дараи соли гузашта боз 30,4% афзуда, 174 млн долларро ташкил дод. Ҳудуди 35% аз ҳаҷми умумии савдои дучониба ба содироти маҳсулот аз Тоҷикистон ба Ўзбекистон рост меояд. Ғайр аз ин, дар ин давра бо иштироки сармояи Тоҷикистон дар Ўзбекистон 219 корхона бунёд гардида, бо саҳми сармоягзорӣ аз Ўзбекистон 51 ширкат дар Тоҷикистон фаъолият дорад.

Бо назардошти хусусиятҳои фаъолияти инноватсионии корхонаҳои саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон, наздикии ҷуғрофӣ минтақаи саноатии Бекобод ва Тошкенти Ҷумҳурии Ўзбекистон ва вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон иқтидори истехсолии корхонаҳои саноати химия, истехсоли маҳсулоти саноати хӯрокворӣ, ба фикри мо, дар ин ноҳияҳои наздисарҳадӣ ташкил намудани кластери саноатии байналхалқӣ ба мақсад мувофиқ аст. Аҳамиятноки ва асоснокии ташаккули кластери саноатии байналхалқӣ дар минтақаҳои наздисарҳадии Тоҷикистон ва Ўзбекистон бо омилҳои зерин шарҳ дода мешавад:

1) маҳаллисозии захираҳои табиӣ ва истехсолии саноати истихроҷ ва коркард дар минтақаи шимол ва эҳтиёҷоти афзоянда ба баланд

бардоштани истиқлолияти энергетикӣ ва самаранокии энергетикии иқтисодиеи миллӣ ва минтақавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

2) сатҳи баланди иқтидори илмию техникии минтақаи шимолии Тоҷикистон ва Ўзбекистон, ки метавонад дар навсозии технологияҳо ва рушди инноватсионии корхонаҳои саноатии минтақа, аз ҷумла минтақаҳои озоди иқтисодӣ мусоидат кунад;

3) мавқеи мусоиди ҷуғрофӣ, ки имкон медиҳад иқтидори ҳамкориҳои фаромарзӣ бо Ҷумҳурии Ўзбекистон ва дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ барои баланд бардоштани иқтидори содиротии аъзои кластер истифода шавад.

Ҳамкориҳои корхонаҳои истеҳсолӣ бо марказҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва субъектҳои инфрасохтори бозорӣ бо дастгирии мақомоти давлатӣ ва минтақавӣ метавонад ба ҷалби ҳаҷми иловагии сармоягузорӣ барои рушди иқтисодии минтақа мусоидат намояд.⁵⁰

Мақсад аз таъсиси кластери байниминтақавии саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон фароҳам овардани шароити мусоид барои соҳибкориҳои инноватсионӣ дар соҳаи саноат дар минтақаҳои наздисарҳадии ҳарду кишвар тавассути истифодаи муштарак ва рушди тадқиқот, иқтидори истеҳсолӣ, технологӣ ва инфрасохтор мебошад.

Ҳадафҳои стратегии кластери байналхалқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон инҳоянд:

- баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва иқтидори содиротии корхонаҳои саноатӣ дар минтақаҳои наздисарҳадии ҳарду кишвар аз ҳисоби инноватсияҳо ва тақвияти иқтидорҳои ҳамкорӣҳои наздисарҳадӣ;

- баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолии ноҳияҳои наздисарҳадӣ тавассути баланд бардоштани бехатарии экологӣ ва фаъолияти иқтисодии корхонаҳои амалкунанда;

⁵⁰ Иброҳимов, И.Р. Таҳаввулоти назариявии ташаккули иттиҳодияҳои кластерӣ / И.Р. Иброҳимов, М.Ҷ. Саидова // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. – 2020. – № 3(71). – Р. 128-139.

- ҷонибдорӣ аз муттаҳидшавии манфиатҳои иштирокчиёни кластер дар сохторҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ, мақомоти давлатӣ ва ҳукуматҳои маҳаллӣ.

Тавсеаи инфрасохтори инноватсионӣ дар асоси истифодаи механизми кластерӣ иҷрои вазифаҳои зеринро дар назар дорад:

- ҳамохангсозии фаъолияти муассисаҳои илмӣ-тадқиқотӣ, истеҳсолӣ, молиявӣ ва дигар муассисаҳо оид ба масъалаҳои таҳия ва ба бозор ҷорӣ намудани инноватсияҳо дар саноат;

- фароҳам овардани шароит барои ба фаъолияти иқтисодӣ пешниҳод намудани натиҷаҳои корҳои илмӣ тадқиқот ва таҷрибавию конструкторӣ;

- дастгирии иттилоотӣ ва таҳлили таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ;

- дастгирии ташкилию ҳуқуқии таъмини фаъолияти инноватсионӣ;

- ташкили низомҳои самарабахши сафарбаркунии захираҳои молиявӣ барои татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ дар кластер.

Инкишофи ҳамкориҳои байнисарҳадии вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва вилояти Тошканди Ҷумҳурии Ўзбекистон дар доираи иттиҳодияи кластерӣ имконияти бунёди як қатор объектҳои муосири саноатӣ ва инфрасохториро фароҳам месозад. Сохтори ташкилию иқтисодии кластери саноатии Тоҷикистону Ўзбекистонро бахшҳои зерин ташкил медиҳанд:

1) бахши илмӣ-техникии А дар шаҳрҳои Хучанд ва Тошканд, ки дар онҳо марказҳои илмӣ ва конструкторӣ дар соҳаи саноат муттаҳид карда мешаванд;

2) бахши истеҳсолии В (марказаш дар МОИ «Суғд» ва Минтақаи саноатии Тошканд) - бо татбиқи лоиҳаҳои истеҳсоли маҳсулоти инноватсионии ба содирот нигаронидашудаи саноатӣ машғул мегардад;

3) бахши намоишгоҳи С (бо марказҳо дар Хучанд ва Тошканд) - бо таҳассуси лоиҳавӣ дар фаъолияти намоишгоҳҳо, тиҷорати электронӣ, пешниҳоди маркетингӣ, хидматрасонии тиҷоратӣ;

4) бахши логистикии D (бо марказҳо дар шаҳри Бустон ва Янгиобод) – бо таҳассуси лоиҳавӣ оид ба хизматрасонии логистикӣ ва нақлиёти автомобилӣ минтақавӣ.

Бо назардошти алоқамандии фаъолияти намоишгоҳҳо ва логистика, мо пешниҳод менамоем, ки нақшаи ташкилии лоиҳаи кластери саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ёзбекистон аз се блоки асосӣ ташкил карда шавад.

- 1) тадқиқот,
- 2) истеҳсолӣ ва технологӣ;
- 3) инфрасохтор.

Тадқиқоти амалӣ барои ширкатҳое, ки дар кластери байналхалқӣ иштирок мекунанд, метавонанд аз ҷониби муҳаққиқони муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ёзбекистон, ҳамчунин сохторҳои минтақавии Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Академияи илмҳои Ҷумҳурии Ёзбекистон пешниҳод карда шавад. Иштирокчиёни кластер, ки дастгирии иттилоотӣ, молиявӣ, кадрӣ, ташкилӣ ва ҳуқуқӣ мерасонанд, бояд ба корхонаҳои соҳаи истеҳсолӣ ва технологӣ интиқоли корбарони тадқиқоти илмиро таъмин намоянд.

Асоси бахши истеҳсолии кластери байналхалқиро корхонаҳои бузурги саноатии ҳар ду кишвар ташкил медиҳанд, ки вазифаи асосии корхонаҳои миёна ва хурд санҷидан ва дар истеҳсолот ҷорӣ намудани навоарӣ мебошад.

Дар ин замина таъсиси фонди дастгирии стартапҳо барои фаъолияти чунин корхонаҳо зарур мебошад. Татбиқи маҳсулоти инноватсионӣ бо дастгирии иштирокчиёни кластер аз бахши инфрасохтор сурат мегирад. Ин бахш ширкатҳои суғурта ва маркетинг, марказҳои намоишгоҳ, фирмаҳои логистикиро муттаҳид мекунад.⁵¹ Мо таклиф менамоем, ки дар шаҳри Хучанд марказҳои намоишгоҳӣ ташкил карда шаванд, зеро ин

⁵¹ Кодиров, Ф.А. Формирование кластерной модели развития легкой промышленности Республики Таджикистан: предпосылки и перспективы / Ф.А. Кодиров, М.М. Нурублоева, Х.М. Расулзода // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2019. – № 3-2. – С. 132-137.

шаҳр дорои инфрасохтори зарурӣ мебошад.

Субъектҳои бахши инфрасохтор бояд ба истеъмолкунандагон барои қабули қарорҳо оид ба беҳтар намудани параметрҳои маҳсулоти инноватсионӣ фикру мулоҳиза пешниҳод кунанд. Корхонаҳои кластер метавонанд ба истеҳсоли маҳсулоти саноати кимиё, биотехнология, истеҳсоли маҳсулоти хӯрокворӣ махсус гардонида шаванд. Шакли муҳими институтсионалии ҳамкорӣ метавонад лоиҳаҳои инноватсионӣ дар соҳаи рушди иқтисодиёти даврӣ ва сертификатсияи карбон бошад.

Ба андешаи мо, лоиҳаи ояндадор дар доираи кластери байналхалқӣ метавонад таҳияи асосҳои техникӣ-иқтисодии истеҳсоли биопластика дар асоси иқтидорҳои мавҷудаи истеҳсолии корхонаҳои истеҳсоли контейнер ё сохтмони нав бошад. Идеяи лоиҳа ин иваз кардани зарфҳои пластикӣ бо биопластҳои аз крахмали чуворимакка ва маҳсулоти иловагии кишоварзӣ мебошад.

Намунаи таҷрибаи бомуваффақияти хориҷӣ ширкати Pepsi аст, ки соли гузашта дар доираи ҷустуҷӯи бастаҳои экологӣ ба Nestle ва Natone, ки ҷузъи ширкати Danone мебошанд, ҳамроҳ шуда, изофаи карбон дар шишаҳои нӯшокиҳоро коҳиш дод. Ҳар се ширкат нақша доранд, ки 100% шишаҳои растании Origin Materials-ро харидорӣ кунанд ва корхонаи Онтариоро дар охири соли 2025 бо иқтидори ибтидоии 300 миллион шиша дар як сол ба истифода диҳанд.

Дар ташкили иттиҳодияҳои нав манфиатҳои тарафҳо дар ташкили кластери саноатии Тоҷикистону Ўзбекистон аҳамияти калон дорад. Барои мисол:

1. Манфиатҳои муассисаҳои таҳсилоти олии ҳар ду кишвар дар самти тақвияти ҳамкориҳои илм бо истеҳсолот ва пешбурди технологияҳои нав, рушди тиҷоратикунонии натиҷаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва баланд бардоштани дониш ва таҳассуси аҳоли тавассути тайёр кардан, бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси кадрҳо;

2. Манфиатҳои корхонаҳои хурд ва миёнаи резидентӣ тавассути ташаккули рушди устувори корхонаҳои инноватсионӣ бо шарикони

стратегии тичоратӣ ва сармоягузoron, мавҷудияти дастрасии озод ба объектҳои моликияти зеҳнӣ, «ноу-хау», технологияҳои рақамӣ, заминаи истеҳсолӣ, инфрасохтор, барқарор намудани муносибатҳои устувори дарозмуддат бо иштирокчиёни технопаркҳо, коҳиш додани арзиши аслии маҳсулот вобаста ба маҳалликунонии ҳудудии субъектҳои хочагидории кластер ва истифодаи кадрҳои баландихтисоси иштирокчиёни кластер.

3. Манфиатҳои корхонаҳои асосӣ тавассути муттаҳидсозии захираҳо дар самтҳои стратегии рушд, сарфаи хароҷоти асосӣ аз ҳисоби озод кардан аз истеҳсолоти ғайриасосӣ, кам кардани хароҷоти ҷорӣ истеҳсолот, зиёд кардани иқтидорҳои истеҳсолӣ, баланд бардоштани чандирияти ҷараёнҳои истеҳсолӣ ва оқилонасозии системаи идоракунии тавассути ташкили раванди тезонидашудаи қабули қарор.

4. Манфиатҳои иттиҳодияҳои минтақавӣ бо роҳи баланд бардоштани дараҷаи бо кор таъмин намудани аҳолии минтақаҳо аз ҳисоби ба кор ҷалб намудани кадрҳои баландихтисос ва хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, ки ба некуаҳволии аҳолии ин ҳудуд таъсир мерасонад, афзоиши даромади бучет, рушди инфрасохтор ва афзоиши сармояи дохилию хориҷӣ.

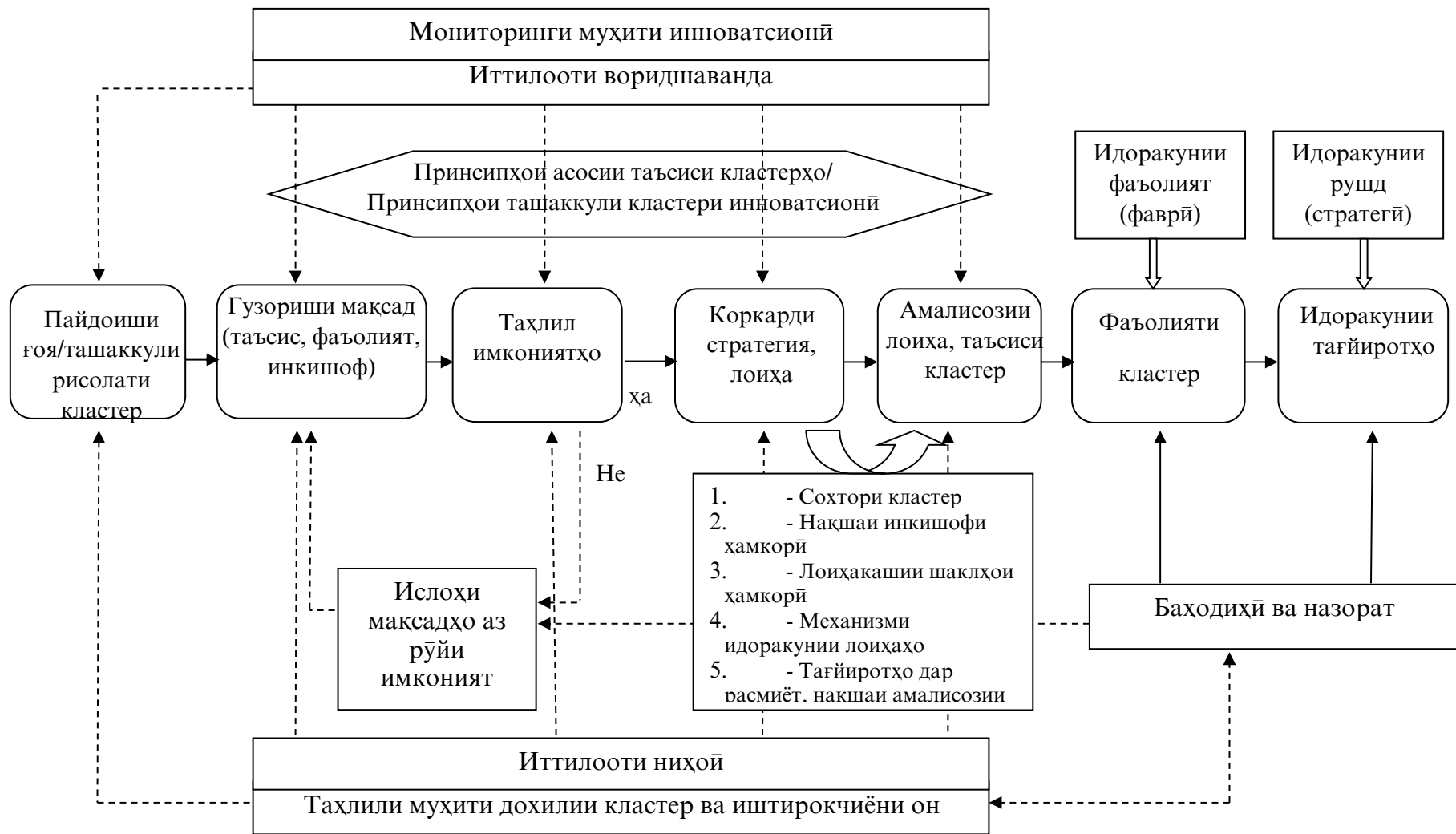
Барои ташкили кластери саноатии Тоҷикистону Ёзбекистон баҳо додан ба самарайи иттиҳодияи нав ва ба мақсад мувофиқ будани хавасмандгардонии иқтисодии он муҳим аст. Дар сурати баҳодихии мусбӣ, марҳилаи навбатии дастгирии ташкилию иқтисодии ташкили кластер бо ташаккули бахшҳои асосии он (тадқиқотӣ, истеҳсолӣ, тичоратӣ ва ғайра) мебошад. Марҳилаи ҷорум арзёбии самаранокии кластер ва асосноккунии стратегияи рушди онро дар бар мегирад. Шакли татбиқи идеяи рушди инноватсионии саноати минтақаҳои наздисарҳадӣ метавонад таҳияи лоиҳаҳои рушди минтақавии «Таъсиси кластери саноатии Тоҷикистону Ёзбекистон» бошад. Маблағгузории чунин лоиҳа аз ҳисоби маблағҳои фонди муштарак имконпазир аст.

Ба андешаи мо, таъсиси кластери саноатии Тоҷикистону Ёзбекистон ҷалби иловагии сармоягузорию барои татбиқи стратегияи

инноватсионии рушди саноати минтақавӣ дар Тоҷикистон таъмин хоҳад кард. Бартарихи сармоягузoron дар дастгирии модели кластерии рушди саноатии минтақаҳои наздисарҳадӣ мавҷудияти инфрасохтори истехсолӣ-технологӣ ва нақлиётӣ, қувваи кории зарурӣ ва соддагардони расмиёти убури сарҳадӣ мебошад. Таъсиси минтақаи ягона барои бахшҳои саноатии шарикони стратегии Тоҷикистон ва Ёзбекистон метавонад модели инноватсионии рушди минтақа бошад.

Ба назари мо, дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон давлат бояд корхонаҳои саноатии ба инноватсия нигаронидашударо ҳавасманд намояд, зеро барои пайвастании корхонаҳои саноатӣ бо муассисаҳои илмӣ дастгирии молиявӣ ва институтсионалӣ зарур аст. Навоварӣ дар якҷоягӣ бо дониш ба ноил шудан ба афзалиятҳои рақобатнокӣ мусоидат мекунад ва манбаи муҳими муваффақият дар бозор мебошад. Аз ин рӯ, хеле муҳим аст, ки давлат аҳамияти инноватсияро дарк намуда, ба соҳибкории хурду миёна кӯмак расонад.

Дар вақти мушаххас кардани ҳар як марҳила исбот карда шуд, ки мақсади иштироккунандагон, ки бо дурнамои истехсолот муайян карда мешаванд, нақши асосӣ мебозанд. Меъёри оқилонаи ташаккули кластер мавҷудияти имкониятҳои мувофиқашуда барои амалисозии ҳадафҳо мебошад. Стратегияи иштироки корхона дар кластер чузъи стратегияи умумии рушди корхона буда, ҷойгоҳи онро дар кластер, намудҳои фаъолияти муштарак, лоиҳаҳо, захираҳои ҷалбшуда муайян мекунад. Маҳз ҳамоҳангсозии стратегияҳо механизми ҳамкории иштирокчиёни кластерро ҳамчун системаи муносибатҳо муайян мекунад, ки барои таҳкими мавқеи онҳо таъсис ёфта, ҳуқуқ, ўҳдадорихо, тартиб, самти ҳамкорӣ ва хусусияти робитаҳои сершуморро муқаррар мекунад (Рас. 3.2.2.).



Расми 3.2.2. Тарҳи тавсиявии марҳилаҳои таъсиси инфрасохтори инноватсионии дар шакли кластер (таҳияи муаллиф)

Дар асоси таҳқиқоти анҷомшуда ва бо назардошти набудани таҷрибаи амалии таъсиси кластерҳои инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мо тарҳи тавсиявии марҳилаҳои таъсиси кластери инноватсиониро пешниҳод менамоем, ки фарогирӣ ҷузъҳои таркибии модели таъсиси инфрасохтори инноватсионӣ дар шакли кластер мебошад. Дар баробари ин бояд таъкид созем, ки таъсиси кластерҳо имконият медиҳад, ки иқтисодии инноватсионӣ ва инвеститсионии минтақаҳои наздисарҳадӣ муттаҳид карда шуда, тавассути он рақобатпазирии минтақа ва самаранокии истифодаи захираҳои истеҳсолӣ, моддию техникӣ ва инсонӣ баланд бардошта шавад. Таҳқиқот собит менамояд, ки таъсиси кластери мазкур барои рушди инфрасохтори фаросарҳадии инноватсионӣ замина гузошта, дар оянда барои рушди инноватсионии минтақаҳои фарогир шароити мусоид фароҳам месозад.

Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши муҳимро дар ташкил ва рушди кластери инноватсионӣ дастгирии давлатӣ, ки ба фароҳам овардани шароити мусоид барои марҳила ба марҳила интегратсияи сохти кластерӣ ба механизми мавҷудбудаи идоракунии хоҷагӣ равона карда шудааст, ишғол менамояд.

Ба андешаи мо дастгирии давлатӣ дар шаклҳои зерин амалӣ мегардад:

- қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки ба муҳайё намудани шароити мусоид барои ҷорӣ намудани сохти кластери инноватсионӣ равона шудаанд;

- дастгирии иттилоотию таҳлилий, ташкилий, методӣ, омӯзишӣ ва ғайраи иштирокчиёни кластер дар таҳия ва амалигардонии лоиҳаҳои рушди кластерӣ, ки ба баланд шудани рақобатнокии маҳсулот равона шудаанд;

- ба марказҳои рушди кластерӣ пешниҳоди истифодабарии моликияти давлатӣ бо шартҳои имтиёзнок;

- барои иштирокчиёни кластер ва марказҳои рушди кластерӣ ҷудо намудани қитъаҳои замин;

- дар заминаи ташкилотҳои давлатӣ ташкил намудани марказҳои рушди кластерӣ;

- дастгирии хоҷагиҳои таҷрибавии истеҳсоли, муассисаҳои илмӣ ва маблағгузориҳои корҳои мақсаднок дар доираи маблағҳои пешбинигардидаи буҷетӣ;

- пешниҳод намудани сармоягузориҳои мақсаднок барои рушди инфрасохтори муҳандисӣ ва нақлиётӣ, ки барои амалигардониҳои мақсадҳои кластерҳои инноватсионӣ заруранд;

- пешниҳоди грантҳои мақсаднок ба ташкил ва рушди кластерҳои инноватсионӣ аз сарчашмаҳои, ки қонунгузорӣ манъ накардааст;

- пешбинӣ кардани ҳавасмандгардониҳо барои кластерҳои таъсисёфтаи инноватсионӣ;

- мусоидат намудан ба рушди ҳамкорӣ байни корхонаҳо ва муассисаҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва омӯзишӣ;

- баланд бардоштани самаранокии низоми таҳсилоти касбӣ;

- ташкили ҳамкорӣ байни мақомоти давлатии сатҳҳои гуногун ва худидоракунии маҳаллӣ дар татбиқи лоиҳаҳои кластерӣ;

- таъсиси маҳзани маълумот оид ба интиҳоби иштирокчиёни кластер (шарикон), ки ба он метавонанд корхонаҳои, ки шариконро аз рӯи соҳаи фаъолияти худ ҷустуҷӯӣ менамоянд, мурочиат намоянд;

- ташаккули инфрасохтори муосир оид ба инкубатсиякунонӣ ва рушди соҳибкории инноватсионӣ;

- мусоидат намудан ба воридоти маҳсулоти кластерҳо ба бозорҳои байналмилалӣ;

- мусоидат намудан ба гузаронидани озмоиш ва сертификатсияи маҳсулоти иштирокчиёни кластер мутобиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Ҳамин тавр, таъсиси кластерҳои инноватсионӣ метавонад дар рушди инфрасохтори инноватсионӣ замина гузошта, барои рушди инноватсионии саноат заминаи мусоид фароҳам созад.

3.3. Идоракунии рушди инфрасохтори инноватсионии саноат дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ

Дар марҳилаи муосири рушди иқтисодиву иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз масъалаҳои муҳими ислоҳоти иқтисодӣ ин гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ мебошад. Бо ин мақсад дар кишвар Концепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия карда шудааст, ки аз он ҷумла фарогири татбиқи технологияҳои рақамӣ дар соҳаи саноат мебошад. Дар Концепсияи мазкур қайд шудааст, ки шартҳои асосии гузаронидани саноат ба иқтисодиёти рақамӣ ин мавҷуд будани инфрасохтори зарурӣ мебошад. Вобаста ба ин, ташаккули низомии таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноат бояд бо назардошти ташаккули инфрасохтори рақамии инноватсионӣ сурат гирад.

Дар Барномаи миёнамуҳлати рушди иқтисодиву иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 низ дар мавриди ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ дар сатҳи миллий ва митақавӣ пешбинӣ карда шудааст. Дар Барнома ҳавасмандсозии ҳамкориҳои байни илм, маориф ва бахши хусусӣ дар асоси тақвияти иқтидорҳои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва пажуҳишгоҳҳои илмию таҳқиқотӣ бо мақсади ҷалби онҳо таъсиси инфрасохтори инноватсионӣ ва соҳибкорӣ дар асоси истифодаи механизмҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ пешбинӣ карда шудааст.

Қобили қайд аст, ки айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон инфрасохтори рақамӣ дар марҳилаи ибтидоии ташаккул қарор дошта, дар ин самт мувофиқи барномаҳои давлатӣ бояд корҳои муайян ба анҷом расонида шаванд. Аз он ҷумла, дар ин самт таҷдиди шохроҳи каналҳои оптикӣ алоқа бо қобилияти гузарониши на камтар аз 10 Гбит/сония, таъсиси маркази иловагии иттилоотӣ, пайвасти ҳамаи марказҳои маъмурии идоракунии давлатӣ бо шаҳри Душанбе тавассути хатҳои алоқави оптикӣ, ҷалби сармояи ватанию хориҷӣ барои бунёди инфрасохтори зарурӣ ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар сатҳи миллий ва минтақавӣ (Digital CASA) пешбинӣ карда шудааст.

Бояд таъкид сохт, ки мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ»⁵² яке аз самтҳои муҳими сиёсати давлатии инноватсионӣ ин дастгирии давлатии субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ ва ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ ба ҳисоб меравад. Ҳамчунин, таҳия, татбиқ ва маблағгузори барномаҳои мақсадноки инноватсионӣ ва дигар барномаҳо, аз ҷумла дар самти ҳавасмандгардонии рушди фаъолият ва инфрасохтори инноватсионӣ аз ҷумлаи самтҳои муҳими танзими давлатии фаъолияти инноватсионӣ мебошад.

Айни замон афзалиятҳои стратегии сиёсати давлатро унсурҳои мушаххаси инфрасохтори инноватсионӣ – бизнес-инкубаторҳо, паркҳои технологӣ, марказҳои технологӣ, озмоишгоҳҳои илмӣ ва ғайра муайян мекунад. Яъне ниҳодҳои инфрасохтори инноватсионӣ аз ҷониби давлат ҳамчун як ҷузъи сиёсати умумии миллӣ, ки амнияти миллӣ, рушди бахшҳои иқтисодӣ ва бунёди иқтисоди инноватсиониро дар бар мегирад, таҳия ва татбиқ карда мешавад. Илова бар ин, давлат системаи институтҳои нави идоракунии давлатии инфрасохтори инноватсионӣ бунёд мекунад. Вобаста ба ин зарур аст, ки як мақоми мутамарказ оид ба сиёсати илмию технологӣ ва инноватсия ташкил карда шавад, ки концепсияҳо ва стратегияи рушди инноватсионии кишварро таҳия ва татбиқ менамояд.

Бояд қайд намуд, ки ҳанӯз дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.01.2021 қад гардида буд, ки «бо мақсади таҳкими асосҳои институтсионалии иқтисоди рақамӣ, рушди инфрасохтори иттилоотиву коммуникатсионӣ дар тамоми қаламрави кишвар, рақамикунонии соҳаҳои иқтисоди миллӣ ва вусъатбахшии раванди амалӣ намудани “ҳукумати электронӣ” ба Ҳукумати мамлакат ва сохтору мақомоти дахлдор супориш дода мешавад, ки доир ба таъсис додани Агентии инноватсия ва технологияҳои

⁵² Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» аз 16 апрели соли 2012, № 822. <http://mmk.tj>

рақамии назди Президенти Тоҷикистон чорачӯӣ намоянд».⁵³

Новобаста аз ин ҳанӯз ҳам сохтори мазкур таъсис дода нашуда, сиёсати давлатӣ дар самти технологияҳои инноватсионӣ ва рақамӣ аз ҷониби вазорату идораҳои алоҳида бидуни ҳамоҳангӣ пеш бурда мешавад. Дар аксар кишварҳои собиқ шӯравӣ, аз он ҷумла дар Федератсияи Россия, Ҷумҳурии Қазоқистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон чунин сохторҳо таъсис дода шудаанд, ки дар татбиқи сиёсати инноватсионӣ ва рақамӣ нақши бузург доранд.

Дар натиҷаи таҳлили назариявӣ мо мураккабӣ ва ғайрихаттӣ будани раванди инноватсиониро исбот намудем, ки бинобар он зарурати ҷорӣ намудани дастгоҳи мушовирон оид ба сиёсати илмию техникӣ ва рушди инноватсионӣ дар сохтори Вазорати саноат ва технологияи нави Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ба миён меорад. Зимнан бояд ташаккул ва инкишофи инфрасохтори рушди инноватсионии саноат бояд тамоми марҳилаи раванди инноватсиониро фаро гирифта, унсурҳои он дар ҳамоҳангӣ, аз он ҷумла дар заминаи таҳқими робитаҳои байналмилалӣ фаъолият кунанд.

Дар шароити рушди индустриалию инноватсионӣ ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ яке аз механизмҳои муассири ҳавасмандгардонии рушди инноватсионии корхонаҳои саноати, аз он ҷумла субъектҳои соҳибкории хурду миёна ба ҳисоб меравад. Шароите, ки давлат дар доираи ташкили минтақаҳои озоди иқтисодӣ барои бахши хусусӣ фароҳам овардааст, ба ташкилотҳо имкон медиҳад, ки захираҳои инфрасохторӣ ҷалб намуда аз имтиёзҳои андозӣ ва гумуркӣ истифода баранд.

Дар ин замина дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодаи механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ аҳамияти муҳим дорад. Аз ин рӯ, ба андешаи мо нақши шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар ташаккул ва рушди инфрасохтори инноватсионӣ ҳалкунанда буда, истифодаи

⁵³ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» 26.01.2021. <http://www.president.tj/node/25005>

самараноки он метавонад ба фаъолгардони инноватсионии саноат мусоидат кунад. Ба андешаи мо сиёсати давлатӣ дар самти тавсеаи инфрасохтори саноатӣ бояд ба танзими шароит барои рушди унсурҳои мавҷуда мусоидат кунад.

Таҳлили мушкилоти ҷойдошта нишон медиҳад, ки дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди минбаъдаи унсурҳои мавҷудаи инфрасохтори инноватсионӣ ва ташкили ҷузъҳои нави он бе дастгирии давлатӣ ғайриимкон аст. Вобаста ба ин пешниҳод карда мешавад, ки рушди минбаъдаи инфрасохтори инноватсионӣ бояд дар доираи сиёсати давлатии инноватсионӣ ва саноатӣ таъмин карда шуда, дар ин самт истифодаи таҷрибаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дорои аҳамияти калон мебошад.

Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дорои 5 минтақаи озоди иқтисодӣ мебошад, истифодаи шароит ва имкониятҳои онҳо ҷиҳати рушди инфрасохтори инноватсионӣ дорои бартарияти калон мебошад. Дар ин самт бо мақсади бунёди инфрасохтори инноватсионӣ зарур аст, ки омӯзиши ҳамаҷонибаи захираҳои ҳудудӣ, истеҳсолӣ, кадрӣ, аз он ҷумла дар асоси ҷалби ширкатҳои консалтингии байналмилалӣ гузаронида шавад. Ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ дар заминаи минтақаҳои озоди иқтисодӣ имконият медиҳад, ки дар ҳар як минтақаи кишвар заминаи мусоиди ташаккул ва рушди фаъолияти инноватсионӣ таъсис дода шавад.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки яке аз роҳҳои асосии инкишофи инфрасохтори инноватсионӣ ин ташкили минтақаҳои саноатӣ мебошад. Таҳқиқот нишон медиҳад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати ягонаи системавӣ оид ба ташкили минтақаи саноатӣ вуҷуд надорад. Аз ин рӯ, рушди инфрасохтори инноватсионӣ дар асоси ташкили минтақаҳои саноатӣ бояд меъёрҳои мушаххаси ташкили онҳоро муайян карда, системаи комплекси идоракунии давлатии онҳо ба роҳ монда шавад.

Яке аз самтҳои асосии такмили механизми дастгирии давлатии инкишофи низоми таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноат

ин дастгирии давлатии технопаркҳо мебошад. Таҳқиқоти анҷомдодаи мо нишон дод, ки мушкилоти асосии рушди технопаркҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин набудани фаҳмиши ягона ва дақиқи рисолат ва вазифаҳои онҳо мебошад. Вобаста ба ин, ҳаминро таъкид месозем, ки бидуни фаҳмиши дақиқи моҳияти технопаркҳо таъмини рушди устувори онҳо ғайриимкон мебошад.

Ба ақидаи олимони ватанӣ мавҷудияти паркҳои технологӣ дар сохтори як қатор муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ба ҳеч ваҷҳ наметавонад далели мавҷудияти инфрасохтори инноватсионӣ бошад, зеро онҳо аз нигоҳи иқтисодӣ, таҳқиқотӣ, ташкилӣ ва дигар меъёрҳои мавҷуда ба стандартҳои байналмилалӣ ҷавобгӯй нестанд.⁵⁴

Дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ самти муҳими ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ ин ташкили паркҳои технологӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин замина дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон⁵⁵ қайд шудааст, ки дар ин раванд, ба таъсиси маҷмааҳои саноатӣ, паркҳои технологӣ, таҳия ва татбиқ намудани лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, ҷорӣ кардани технологияҳои инноватсионӣ, истифодаи таҷҳизоти каммасрафи барқӣ ва ҷалби боз ҳам бештари сармояи мустақим бояд эътибори аввалиндараҷа дода шавад. Дар ин асос пешниҳод шудааст, ки дар се соли минбаъда барои бо шуғл таъмин намудани аҳоли бояд ҷиҳати таъсис додани 30 парки технологӣ ва минтақавӣ саноатӣ дар шаҳру ноҳияҳои дурдасти мамлакат чораҳои зарурӣ андешида шаванд. Дастури мазкур тақозо мекунад, ки мақомотҳои ваколатдори давлатӣ ҷиҳати татбиқи амалии он чораҷӯӣ намуда, амалишавии саривақтӣ ва босифати онро таъмин намоянд.

Дар ин замина бояд таъкид намоем, ки баланд бардоштани нақши технологияҳои иттилоотӣ ва компютерӣ дар равандҳои идоракунӣ, пеш аз

⁵⁴ Тошматов, М. Н. Технологический парк как важный инструмент в формировании инновационной экономики республики Таджикистан / М. Н. Тошматов, Н. Т. Мирзорахимов // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 4-2. – С. 442-446.

⁵⁵ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». ш. Душанбе, 23.12.2022. <http://www.president.tj/node/29823>

хама дар технологияи таҳия, қабул ва татбиқи қарорҳои идоракунӣ инъикос меёбад. Унсурҳои асосии ташкилоти муосирӣ иқтисодӣ қор бо маълумот, истифодаи дониш ва салоҳиятҳои шахсӣ бо истифодаи системаҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ мебошад. Истифодаи технологияҳои рақамӣ, ки дар низомии инфрасохтори рақамӣ муттаҳид шудаанд имкон медиҳанд, ки автоматикунонии пурраи марҳилаҳои алоҳидаи технологияи қабули қарорҳои идоракунӣ, инчунин амалӣ намудани тадқиқоти амиқ ва муфассал имконнопазир гардад. Ҳамин тариқ, инфрасохтори рақамӣ барои рушди фаъолияти инноватсионӣ замина гузошта, сатҳи рушди инфрасохтори рақамӣ самаранокии тамоми раванди идоракуниро муайян ва таъмин менамояд.

Дар самти ташаккул ва инкишофи инфрасохтори рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор пешравиҳо дида мешавад. Ба ақидаи муҳаққиқони ватанӣ ташкили саҳифаҳои мақомотҳои давлатӣ, рушди шабакаҳои интиқоли мавҷи радио ва телевизион, рушди алоқаи барқӣ ва дастрасӣ ба интернет аз ҷумлаи дастовардҳои соҳа ҳисобида мешаванд.⁵⁶

Дар шароити муосир технопаркҳо яке аз унсурҳои асосии инфрасохтори инноватсионӣ ва татбиқи сценарияи индустриалию инноватсионии Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 мебошад. Таъсис ва рушди минбаъдаи технопаркҳо барои ҳалли вазифаҳои асосии ташаккули бахшҳои рақобатпазирӣ иқтисодӣ, аз қабилӣ таҳкими робитаи илм бо истехсолот, ҷорӣ намудани технологияҳои муосир, баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат дар саноат ва истехсоли маҳсулоти баландтехнологӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин замина бояд концепсияи рушди технопаркҳо таҳия ва татбиқ карда шавад, ки дар он самтҳои асосии сиёсат ва дастгирии давлатии онҳо мушаххас карда мешавад.

⁵⁶ Тошматов, М.Н. Предпосылки и факторы формирования инновационной экономики Республики Таджикистан / М.Н. Тошматов, Н.Т. Мирзорохимов // Вестник Института экономики Российской академии наук. – 2018. – № 3. – С. 40-49.

Таҳлили анҷомдодаи муҳаққиқони ватанӣ⁵⁷ нишон медиҳад, ки технопаркҳое, ки дар сохтори муассисаҳои таҳсилоти олии таъсис дода шудаанд, танҳо дорои утоқҳои кории алоҳида ва номгуи маҳдуди технологияҳои компютерӣ буда, аз рӯи сохтор ва таърихи фаъолият ба концепсияи маъмули ташаккул ва рушди технопаркҳо муҳолифат мекунанд. Вобаста ба ин, пешниҳод менамоем, ки рушди минбаъдаи технопаркҳо дар заминаи риояи равишҳои зерини системавӣ сурат гирад:

- ташкили базаи таҷрибавию истеҳсоли дар инфрасохтори технопаркҳо;

- тавсеаи фаъолият вобаста тарғиби истифода аз технологияҳои воридотӣ ва паҳн кардани фарҳанги инноватсионӣ;

- дар тамоми марҳилаҳои раванди инноватсионӣ ҷорӣ намудани механизмҳои самараноктарини фаъолият.

Яке аз унсурҳои фаъолияти инноватсионӣ, чӣ тавре қайд шуда буд, ин бизнес-инкубаторҳо мебошанд. Таҷриба нишон медиҳад, ки бизнес-инкубаторҳое, ки имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият мекунанд, фаъол набуда, ҳамчунин сиёсати маркетингӣ надоранд. Дар амалия чунин сохторҳо асосан марказҳои стандартии дастгирии инфрасохторӣ бо тамаркузи ташкилотҳое мебошанд, ки биноҳоро ба иҷора мегиранд, хидматрасонии коммуналиро пардохт мекунанд ва хидматҳои асосии онҳо ба пешниҳоди утоқи корӣ барои иҷора ва пешниҳоди хидматҳои машваратӣ нигаронида шудаанд.

Бизнес-инкубаторҳо яке аз унсурҳои инфрасохтори соҳибкорӣ буда, дастгирӣ ва ҳавасмандии аввалиндараҷаи давлат, ташкилотҳои байналмиллалӣ ва ҷамъиятӣ, корхонаҳои калон, аз ҷумла низомсозро тақозо мекунанд. Нишондиҳанда ва ченаки асосии кори самараноки бизнес-инкубаторҳо бояд шумораи корхонаҳои хурди нави дар сегменти соҳа таъсисёфта бошад, ки дар бозор ба мавқеи каму беш устувор расидаанд ва метавонанд минбаъд мустақилона рушд кунанд.

⁵⁷ Кодиров, Ф.А. Некоторые вопросы ускоренной индустриализации и инновационной активности университетских технопарков / Ф.А. Кодиров // Таджикистан и современный мир. – 2020. – № 4(72). – С. 160-172.

Фаъолияти бизнес-инкубаторҳо ҳамчун унсури инфрасохтори инноватсионӣ бояд дар шакли биноҳои истеҳсолӣ, таҷҳизот ва хизматрасониҳои марбута, аз ҷумла тадқиқоти таҳлилӣ ва маркетингӣ ҳангоми таҳияи нақшаи бизнес, хизматрасонии машваратӣ амалӣ карда шавад. Мақсади асосии бизнес-инкубаторҳо дастгирии соҳаҳои инноватсионии баландтехнологӣ, инчунин иншооти истеҳсолӣ дар баҳши коркарди саноат мебошад.

Яке аз самтҳои муҳими рушди инфрасохтори инноватсионӣ ин истифодаи механизми шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ мебошад. Дар ин самт дар таҷрибаи байналмилалӣ якчанд намуди шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ истифода карда мешавад. Яке аз навъҳои натиҷабаро равиши ҳамкориҳои баҳшҳои давлативу хусусӣ ин аст, ки давлат сармоягузори хусусиро барои бунёди объекти инфрасохторӣ ҷалб мекунад. Механизм дорой як қатор бартариятҳо мебошад, ки дар байни онҳо мӯҳлати тезии сохтмони биноҳои инфрасохторӣ, дар моликияти давлатӣ боқӣ мондани онҳо ва назорати давлатӣ ба ҳисоб мераванд.

Аҳамияти истисноии шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ ҳамчун воситаи муассири татбиқи сиёсати инноватсионӣ бо рушди инфрасохтори инноватсионӣ, баланд бардоштани самаранокии истифодаи моликияти давлатӣ ва хароҷоти буҷет, аз ҷумла маблағҳое, ки барои дастгирии инноватсия ҷудо карда мешаванд ва ҳавасмандгардонии баҳши хусусӣ барои рушди фаъолияти соҳибкорӣ дар баҳши инфрасохтори инноватсионӣ тавсиф дода мешавад. Яъне аз нуқтаи назари тичоратикунонии инноватсияҳо ҳамкориҳои баҳши давлативу хусусӣ дар робита бо объектҳои инфрасохтори инноватсионӣ метавонад ба тақвияти фаъолияти инноватсионӣ дар саноат мусоидат намуда, тавассути афзалиятҳои худ барои ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ замина фароҳам созад (Расми 3.3.1.).



Расми 3.3.1. Ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ дар заминаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ (таҳияи муаллиф)

Истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ яке аз роҳҳои воқеии коҳиш додани хатарҳо ва мӯҳлатҳои татбиқи лоиҳаҳои илмию техникӣ ва инноватсионӣ мебошад.⁵⁸ Зарурати рушди ҳамкориҳои бахшҳои давлативу хусусӣ дар соҳаи инноватсионӣ дар ҳуччатҳое, ки самтҳои сиёсати давлатиро дар соҳаи илму инноватсия муайян мекунанд, зикр шудаанд. Дар ин самт метавона Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Барномаи миёнамуҳлати рушди иқтисодиву иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025, Стратегияи миллии рушди маориф барои давраи то соли 2030 ва ғайраро номбар намуд, ки дар онҳо шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун омили рушди инфрасохтори инноватсионӣ эътироф шудааст.

Рушди индустриалию инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва татбиқи ҳадафи саноатикунории босуръат ба ташаккул ва инкишофи

⁵⁸ Ульянова О.Ю., Никифорова М.Е. Развитие государственно-частного партнерства как формы финансирования инновационных инфраструктурных проектов // Российское предпринимательство. – 2007. – Том 8. – № 9. – С. 60-64.

соҳибкорию инноватсионӣ дар саноат вобаста мебошад. Дар ин замина, ҳадафи стратегии рушди соҳибкорию инноватсионӣ дар саноати миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ин таъсиси системаи самараноки инноватсионии минтақавӣ мебошад, ки аз як тараф талаботи истеъмолкунандагони дохилию хориҷиро ба маҳсулот ва хизматрасониҳои илмию технологӣ таъмин менамояд ва аз тарафи дигар бошад дар рушди инфрасохтори инноватсионӣ саҳми назаррас мегузорад.

Вобаста ба ин, дар натиҷаи таҳқиқоти илмӣ самтҳои асосии такмили механизми дастгирии давлатии рушди инфрасохтори инноватсионии саноатро муайян намудем, ки он дар ҷадвали 3.3.1. оварда шудаанд.

Ҷадвали 3.3.1.

Самтҳои асосии такмили механизми дастгирии давлатии рушди инфрасохтори инноватсионӣ дар асоси истифодаи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ

Меъёри тасниф	Мазмуни чорабинӣ
Институтсионалӣ	таҳия ва мунтазам такмил додани сиёсати инноватсионӣ ва саноатӣ.
	танзими заминаҳои институтсионалӣ барои фаъолияти илмӣ ва инноватсионӣ бо назардошти ҳадафҳои рушди миллӣ, аз он ҷумла саноатикунони босуръати иқтисодӣ.
	таҳияи барномаҳои соҳавии рушди ШДБХ дар самти ташкили инфрасохтори зарурии инноватсионӣ.
	такмили сиёсати давлатӣ дар самти андоз ва гумрук, аз он ҷумла бо мақсади пешниҳоди имтиёзҳои бештар дар самти ташкили инфрасохтори инноватсионӣ.
	ташаққули унсурҳои муҳити институтсионалии ҳамкорию бахшҳои давлативу хусусӣ, аз он ҷумла тавассути таъсиси фондҳои махсуси сармоягузорӣ, кафолати сармоягузориҳо, муассисаҳои ташхискунандаи лоиҳаҳо ва пешниҳоди машварат.
Ташкилию иқтисодӣ	таҳияи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҷиҳати таъсиси инфрасохтори инноватсионӣ дар асоси принципҳои фойданоки ва пардохтпазирӣ;
	истифодаи шаклҳои нави ҳамкорию байни давлат ва бахши хусусӣ дар самти таъсиси инфрасохтори инноватсионӣ;
	таъсиси инфрасохтори инноватсионӣ (марказҳои технологӣ, паркҳои технологӣ, марказҳои истифодаи дастаҷамъонаи таҷҳизот, марказҳои интиқоли технологияҳои саноатӣ, минтақаҳои озоди иқтисодӣ ва ғайра).
	маблағгузорию давлатӣ барои рушди фондҳои венчурӣ, бизнес-фариштаҳо ва краундфандинг.
	дастгирии давлатии соҳибкорию хурду миёнаи инноватсионӣ.
	омода намудани мутахассисон ва менечерони касбӣ дар самти фаъолияти инноватсионӣ ва сармоягузорӣ
	муайян намудани муносибатҳои молиявии байни давлат ва бахши хусусӣ
Иттилоотӣ	мусоидат, пешбурд ва паҳн кардани донишу таҷриба дар бораи ҳамкорию бахшҳои давлативу хусусӣ.

Меъёри тасниф	Мазмуни чорабинӣ
	гузаронидани чорабиниҳо чихати баланд бардоштани эътимод байни шарикон ва рушди фарҳанги ҳамкориҳои шарикони давлатӣ ва хусусӣ
	ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти таъсиси инфрасохтори инноватсионӣ бо истифода аз механизмҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ

Таҳияи муаллиф

Самтҳои асосии дар қадвал овардашуда ба тавсеаи таҷрибаи истифодаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар самти ташаккул ва инкишофи инфрасохтори инноватсионӣ мусоидат намуда, чараҳои гузариш ба иқтисодиёти инноватсионӣ ва рақамиро суръат мебахшад. Ба андешаи мо ҳалли ин масъалаҳо аз мақомоти давлатӣ ва бахши хусусӣ тақозо мекунад, ки дар заминаи ҷустуҷӯи роҳҳои ҳал ва бартаарафсозии мушкилоти мавҷуда чораҷӯӣ намоянд.

Ҳамин тариқ, давлат тавассути татбиқи лоиҳаҳои бахши давлативу хусусӣ бори гарони хароҷоти сармоягузорӣ ва нигоҳдории амволи худро ба бахши хусусӣ вогузор намуда, дар ин замина аз таҷриба, дониш ва ташаббуси эҷодии соҳибкорон истифода мекунад.

Бояд қайд намуд, ки рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун механизми ҳамкориҳои созандаи ҳукумат ва соҳибкорӣ дар рушди як қатор бахшҳои инфрасохтори ҷумҳурӣ аллакай ба амал омадааст. Ба андешаи мо, зарурати хоси чунин шарикӣ дар самти рушди индустриалӣ-инноватсионии иқтисоди кишвар ба илму инноватсия тааллуқ дорад. Гузашта аз ин, чунин ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусӣ имрӯз ҷузъи асосии дигаргунсозии инноватсионии ҷомеа ба ҳисоб меравад.

Давлат дар шароити мамлақати мо дар ба роҳ мондани робитаи шарикӣ намояндагони институтҳои тадқиқотӣ бо бахши хусусӣ нақши калон мебозад. Дар баробари ин ҳукумат бояд ҳамчун миёнарав баромад карда, ба ташаккули шарикӣ тавассути ҳавасмандгардонии молиявӣ мусоидат намояд, ташаббусҳои ин бахшҳоро дастгирӣ намуда, шароити муносиби ҳуқуқӣ фароҳам оварад. Тадқиқотчиён як қатор бартарихоро

муайян мекунад, ки истифодаи шарикӣ давлат ва баҳши хусусиро дар соҳаи инноватсия доранд, зеро онҳо метавонанд:

а) фаъолияти соҳибкорию барои ноил шудан ба ҳадафҳое, ки барои онҳо таъсис дода шудаанд, яъне ба даст овардани фоида мусоидат кунанд;

б) бо фоизи паст карз гиранд. Онҳо метавонанд на танҳо сармояи давлатӣ, балки сармоягузориҳои хусусиро низ ҷалб кунанд. Ҳамин тариқ, мавҷудияти заминаи мустаҳками молиявӣ ба ҳамкории давлатӣ имкон медиҳад, ки на танҳо таҳаввулоти дохилиро дастгирӣ кунанд, балки технологияҳои хориҷиро низ аз худ кунанд.

Дар доираи барномаҳои ҷорӣ рушди иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар кишвар самтгирӣ соҳавӣ ва минтақавӣ аз рӯи нишондиҳандаҳои фаъолияти инноватсионӣ коҳиш меёбад. Барои муваффақ шудан зарур аст, ки стратегияҳои инноватсионии давлатӣ, пажӯҳишгоҳҳои давлатӣ, донишгоҳҳо ва муассисаҳои давлатӣ ҳамроҳанг карда шаванд. Зеро то ҳол ин тадбирҳо ба сохтори институтсионалӣ, оқибатҳои иҷтимоию иқтисодӣ таъсир намерасонанд.

Дар ин робита шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ метавонад шартӣ ҳалкунанда барои рушди инноватсия, фароҳам овардани фазои тадқиқотӣ ва таҷрибавӣ берун аз сохторҳои давлатӣ гардад, ки барои инноватсия фазои мусоид фароҳам меорад.⁵⁹ Шарикӣ барои васеътар ҷалб намудани истеъдод ва маҳорат ба раванди инноватсионӣ, инчунин ба вучуд овардани фарҳанг ва масъулиятшиносии корӣ дар ин самт мусоидат мекунад.

Муҳити мусоидтарин барои рушди шарикӣ давлат ва баҳши хусусиро метавон баҳши технологияҳои информатсионӣ коммуникатсионӣ арзёбӣ кард. Аксари навоариҳое, ки дар баҳшҳои гуногуни тиҷорати иқтисодиёт ҷорӣ мешаванд, аз технологияҳои инноватсионӣ вобастаанд. Ҳамин тариқ, аз як тараф, модели ҳамкории баҳшҳои давлативу хусусӣ метавонад як механизми идеалии

⁵⁹ Комилов, С. Д. Концептуальные основы развития государственно-частного партнерства в инновационной сфере Таджикистана / С. Д. Комилов // Вестник университета (Российско-Таджикский (Славянский) университет). – 2017. – № 2(58). – С. 61-66.

маблағгузори лоиҳаҳои инноватсионӣ бошад, ки ба рушди инфрасохтори зарурӣ бо дараҷаи муайяни кафолати бозгашти сармоягузорӣ мусоидат намояд. Аз тарафи дигар, хадамоти иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар доираи дастрасии миллионҳо истеъмолкунандагон дар деҳот ва шаҳрҳо пешниҳод карда мешаванд. Бо назардошти ин, ҳадафҳои хидматрасонии бахши давлатӣ метавонанд ба осонӣ бо ҳадафҳои хидматрасонии иттилоотию коммуникатсионӣ алоқаманд бошанд.

Татбиқи стратегия саноатикунонӣ, ки дар шароити муосир ба ташаккули омили зехнӣ алоқамандии бевосита дорад, ба мавҷудияти кадрҳои баландхтисоси соҳа вобаста мебошад. Аз ин рӯ, омода кардани кадрҳои баландхтисос, аз ҷумла кадрҳои техникӣ, муҳандисӣ, технологҳо ва менечерони корхонаҳои саноатӣ афзалияти хос пайдо мекунад. Вобаста ба ин таъкид шуда буд, ки дар муассисаҳои таҳсилоти оливу миёнаи касбӣ ва корхонаҳои истеҳсолии мамлакат омода намудани мутахассисони техникий сатҳи баланд ва бо кадрҳои миллии баландхтисос таъмин намудани корхонаҳои саноатӣ вазифаи вазоратҳои саноат ва технологияҳои нав, маориф ва илм мебошад.

Қобили қайд аст, ки дар замони Иттиҳоди Шӯравӣ саноатикунонии иқтисодиёти Тоҷикистон ба соҳаҳои саноати сабук ва хӯрокворӣ алоқаманд карда шуда буданд. Азбаски ин соҳаҳо дар ҳамон замон хоси сохтори иқтисодиёти Тоҷикистони шӯравӣ буданд, татбиқи принципҳои саноатикунонӣ дар ҳамин соҳаҳо татбиқ карда шуданд, ки дар ин асос корхонаҳои бузурги саноати коркард ва хӯрокворӣ бунёд гардиданд. Имрӯзҳо, маҳз ҳамин корхонаҳо асоси саноати кишварро ташкил дода, дар баробари ин сиёсати саноатикунонӣ имконият дод, ки корхонаҳои нави хурду бузурги соҳа таъсис дода шаванд.

Яке аз вазифаҳои асосии давлат дар раванди танзими фаъолияти системаҳои миллии инноватсионӣ ин дастгирии рушди инфрасохтори инноватсионӣ мебошад. Модели мавҷудаи фаъолияти инфрасохтори инноватсионии кишвар дар сатҳи макро бевосита аз фароҳам овардани

шароити иқтисодӣ, ташкилӣ, ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ аз ҷониби давлат тавассути пешниҳоди дастгирии молиявӣ қарзӣ, андоз, патент, сиёсати истеҳлок ва дигар сиёсатҳои вобаста аст, ки ба таъсис, татбиқ ва паҳншавии навоариҳои мусоидат мекунад. Сатҳи рушди инфрасохтори инноватсионӣ яке аз омилҳои асосии ноил шудан ба муваффақият дар соҳаи фаъолияти инноватсионӣ мебошад. Ташаккули модели инноватсионии рушди иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дастгирии давлатии инфрасохтори инноватсионӣ, махсусан дар сатҳи байнисоҳавӣ ва минтақавиро тақозо мекунад.

Дар оянда бо муайян кардани нақши асосии чунин шаклҳои фаъолияти инноватсионӣ, ба монанди технопаркҳо, технополисҳо, бизнес-инкубаторҳо, фондҳои венчурӣ, зарур аст, ки мушкилоти унсурҳои инфрасохтори инноватсионии кишвар ва минтақаҳо бартараф карда шаванд. Дар таҷриба объектҳои танзими давлатии дастгирии инфрасохтори рушди инноватсионии кишвар на танҳо корхонаҳои алоҳидаи илмӣ ё истеҳсолӣ, ки хизматрасониҳои инноватсиониро пешниҳод мекунад, инчунин мунтазам ва пайвастагии фаъолияти онҳо дар тамоми марҳилаҳои раванди инноватсионӣ мебошанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати давлатии инноватсионӣ, конунгузорӣ ба фаъолсозии равандҳои инноватсионӣ, ҳавасмандгардонии ташкили шаклҳои гуногуни моликият дар соҳаҳои гуногун, ки ба рушди маҳсулот, хизматрасонӣ ва технологияҳои инноватсиониро маблағгузорӣ мекунад, назаррас нестанд. Тағйирот дар сиёсати иқтисодӣ ва рақобат боиси пайваста ҷустуҷӯ кардани технологияҳои инноватсионии самараноктар, захираҳои алтернативӣ ва коркарди маҳсулоти инноватсионӣ мегардад. Вобаста ба ин сиёсати давлатӣ оид ба ташаккул ва фаъолияти инфрасохтори инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба такмили заминаҳои меъёрию ҳуқуқӣ, аз ҷумла дар заминаи рушди илмию техникӣ, инноватсионӣ ва соҳибкорӣ ҳамчун ҷузъи системаи миллии инноватсионӣ нигаронида шаванд.

Ҳамин тавр, рушди инфрасохтори инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи мавҷудаи меъёрию ҳуқуқӣ бояд тавассути таъмини самаранокии зерсистемаҳои молиявӣю иқтисодӣ ва истеҳсолӣ-технологӣ амалӣ карда шавад. Бо дарназардошти хатарҳои баланди сармоягузорӣ ба лоиҳаҳои инноватсионӣ, хароҷоти назарраси молиявӣ ва мӯҳлати тӯлонии бозгашти сармоягузорӣ, зарур аст, ки дастгирии назаррас ва устувори молиявӣю фаъолияти инноватсионӣ тавассути ташаккули зерсистемаи молиявӣю иқтисодии инфрасохтори инноватсионӣ, ки ба кадри кофӣ инкишоф наёфтааст, таъмин карда шавад. Бо вучуди ин, инчунин бояд қайд кард, ки самаранокии фаъолияти зерсистемаи молиявӣю иқтисодӣ аз рушди зерсистемаи васеъи истеҳсолӣ-технологӣ вобаста буда, ташаккули модели шабакаи идоракунии рушди инноватсиониро дар сатҳҳои макро ва микро тақозо мекунад.

ХУЛОСА ВА ПЕШНИХОДҲО

Дар натиҷаи таҳқиқи асосҳои назариявӣ ва методологии таъминоти инфрасохтори рушди инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон маҷмӯи коркардҳои назариявӣ ва тавсияҳои амалие таҳия ва пешниҳод карда шудаанд, ки барои ҳалли масъалаҳои назариявӣ ва амалии рушди инфрасохтори инноватсионӣ дар саноати миллии кишвар равона карда шудаанд.

Натиҷаҳои илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ:

1. Инфрасохтори инноватсионӣ ҳамчун низоми мураккаб ва бисёрфункционалии иқтисодиву иҷтимоӣ дар рушди фаъолияти инноватсионии корхонаҳои саноатӣ нақши бунёдӣ дошта, дар асоси равишҳои гуногун таҳқиқ карда мешавад. Дар шароити вусъати равандҳои ҷаҳонишавӣ ва густариши рақобати шадиди бозорӣ мавҷудияти инфрасохтори инноватсионӣ ва таъмини рушди инноватсионии саноат омили асосии таъмини рушди устувори иқтисоди милли ба ҳисоб меравад. Баинобар ин, чиҳати ташаккул ва таъмини рушди устувори он бояд масъалаҳои назариявӣ ва методологии он таҳқиқ шуда, самтҳои афзалиятнок ва механизмҳои имконпазиру таъсиррасон муайян карда шавад [3-М].

Мазмуни иқтисодии таъминоти инфрасохтори рушди инноватсионии истеҳсолоти саноатӣ тавассути фароҳам овардани шароит барои фаъолияти самараноки инноватсионии корхонаҳо, муассисаҳо, ташкилотҳо, иттиҳодияҳо ва субъектҳои хурду миёнаи соҳибкорӣ амалӣ карда шуда, аз самаранокии ташаккул ва фаъолияти унсурҳои асосии он вобаста мебошад. Зимни таҳқиқот муайян карда шуд, ки ҷузъҳои асосии инфрасохтори инноватсионии корхонаҳои саноатӣ ин муассисаҳои молиявӣ қарзӣ, ширкатҳои венчурӣ ва фондҳои инноватсионӣ, платформаҳои рушди илмию техникӣ, паркҳои технологӣ, марказҳои рушди инноватсионӣ, бизнес-инкубаторҳо, ширкатҳои хизматрасонии машваратӣ ва ғайра ба ҳисоб мераванд.

2. Таҳқиқи ҷанбаҳои методологии ташаккул ва инкишофи низоми таъминоти инфрасохтори рушди инноватсионии саноат нишон дод, ки дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сифати унсуре муҳими он паркҳои технологӣ баромад мекунад, ки дар ташаккули муҳити инноватсионӣ ва истифодаи таҷрибаи пешқадам ғаъол мебошанд. Дар баробари ин таҳқиқи раванди инноватсионӣ ва хусусиятҳои ташаккули он имконият доданд, ки ҷузъҳои инфрасохтори инноватсионии рушди корхонаҳои саноатӣ мушаххас карда шуда, сиёсати саноатӣ инноватсионӣ ва ҳамгироии давлат, илм ва сохторҳои тиҷоратӣ ба сифати маҳаки асосии тавсеаи ғаъолияти инноватсионӣ эътироф карда шавад [1-М].

Муайян карда шуд, ки асоси бунёди механизми таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии истеҳсолоти саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро модели рушди инноватсионии системаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ташкил медиҳад, ки ба равишҳои методологӣ ва асосҳои иқтисодӣ асос ёфтааст.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ исбот шудааст, ки таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии истеҳсолоти саноатӣ ҳамчун низоми ҷузъҳои истеҳсолӣ-иқтисодӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва бозорӣ фаҳмида мешавад, ки таҳти таъсири омилҳои гуногун қарор доранд. Дар заминаи гурӯҳбандии омилҳои гуногун, ки ба раванди ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ таъсир мерасонанд, шаклҳои наватарини ташкили низоми идоракунии ғаъолияти инноватсионӣ ба миён меояд.

3. Дар асоси омӯзиши таҷрибаи хориҷӣ пешниҳод карда шудааст, ки ташаккул ва инкишофи унсурҳои инфрасохтори инноватсионии рушди саноат бояд на танҳо аз нигоҳи функционалӣ, балки аз нигоҳи стратегӣ низ баррасӣ карда шавад. Пешниҳод шудааст, ки бо таърибаи хориҷӣ механизмҳои гуногуни ташаккул ва инкишофи низоми таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноат истифода карда шавад, ки дар байни онҳо механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, таъсиси кластерҳои инноватсионӣ ва истифодаи иртиботи байналмилалӣ аҳамияти хоса доранд [4-М].

4. Таҳлили рушди саноати миллӣ нишон дод, ки фаъолияти инноватсионии корхонаҳои саноатӣ танҳо ба воридоти таҷҳизоти инноватсионӣ ва истеҳсоли маҳсулоти мавҷуда маҳдуд шуда, ҳамгирии илм ва истеҳсолот бо мақсади тақвияти фаъолияти инноватсионии корхонаҳои саноатӣ ва ташаккули муҳити инноватсионӣ дар марҳилаи ташаккул қарор доранд. Рушди саноати миллӣ дар давраҳои таҳлилшуда бо истифода аз иқтидор, афзалият пайдо кардани масъалаҳои рушди саноати миллӣ ва тадбирҳои ҳавасмандсозии давлатӣ таъмин карда шуда, дар маҷмуъ унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ дар низоми саноати миллӣ ба ҷашм намерасад. Дар ин замина зарур аст, ки концепсия ва барномаҳои соҳавии ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ бо истифода аз равиши лоиҳавӣ таҳия ва татбиқ карда шавад [З-М].

Исбот шудааст, ки ташаккули низоми дастгирии рушди инфрасохтори инноватсионии саноати миллӣ ба фаъолияти сармоягузорӣ ва таъминоти кадрӣ вобаста мебошад. Дар баробари ин ҳамкориҳои илму истеҳсолот низ дар ташаккули унсурҳои инфрасохтори инноватсионии рушди саноат нақши калидӣ дошта, тавсеаи робитаҳои муассисаҳои илмӣ ва таълимӣ бо истеҳсолкунандагони маҳсулоти саноатӣ, суръат бахшидан ба тичоратикунонии натиҷаи фаъолияти илмӣ ва илмӣ-техникӣ, ташкили кластерҳои соҳавӣ аҳамияти ҳалкунанда дорад. Дар натиҷаи таҳқиқот муайян карда шудааст, ки инфрасохтори муосири инноватсионӣ омилҳои суръатбахшии рушди иқтисодӣ ва рафъи нобаробариҳои рушди соҳаҳои алоҳидаи иқтисодӣ миллӣ ба ҳисоб меравад.

5. Таҳлили фаъолияти унсурҳои мавҷудаи инфрасохтори инноватсионии саноати миллӣ, аз он ҷумла паркҳои технологӣ ва марказҳои инноватсионии назди академияҳо ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ нишон дод, ки онҳо ба таври фармоишӣ таъсис дода шуда, дар таҳрики фаъолияти инноватсионии корхонаҳои саноатӣ қариб ки иштирок намекунанд. Дар ин замина пешниҳод шудааст, ки дар асоси таъмини ҳамгирии онҳо иқтидори мавҷуда самаранок истифода карда шуда, таҷрибаи ҷойгиркунонии супоришҳои давлатӣ ва хусусии

инноватсионӣ чорӣ карда шавад [5-М].

6. Дар шароити минтақаҳои кишвар минтақаҳои озоди иқтисодӣ метавонанд ба сифати платформаи мушаххаси ташаккул ва инкишофи инфрасохтори инноватсионӣ баромад намуда, дар заминаи имконият ва шароитҳои мавҷуда бо истифода аз механизмҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ва таъсиси кластерҳои саноатӣ заминаҳои бунёди ташаккули инфрасохтори инноватсионии рушди саноат фароҳам оварда шавад. Дар ин самт зарур аст, ки барномаҳои минтақавии рушди инноватсионии саноати рақобатпазир таҳия ва татбиқ карда шуда, механизми ҳавасмандсозии давлатии он роҳандозӣ карда шавад [3-М].

7. Асосҳои концептуалии ташаккул ва инкишофи низоми таъмини инфрасохтори рушди инноватсионии саноатӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия ва пешниҳод карда шудааст, ки муовифиқи он бояд санадҳои меърию ҳуқуқӣ такмил дода шуда, тартиби ҳамкорӣҳои байни иштирокчиёни фаъолияти иқтисодӣ дар саноат содда ва дастгирӣ карда шавад. Вобаста ба ин пешниҳод шудааст, ки сиёсати давлатии инноватсионӣ бояд ба истифодаи васеи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ асос ёфта, таъсиси кластерҳои худудию саноатии инноватсионӣ бо истифода аз равиши лоиҳавӣ ба роҳ монда шавад [4-М].

Исбот шудааст, ки ташаккули низоми таъмини рушди рақобатпазирӣ истеҳсолоти саноатӣ ба асосҳои институтсионалии ташаккул ва инкишофи унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ вобаста аст. Концепсияи рушди фаъолияти инноватсионӣ имкон медиҳад, ки асоснокии илмӣ қабули қарорҳои идоракунӣ оид ба равандҳои инноватсионӣ дар саноат таъмин карда шуда, имкони татбиқи онҳоро ҳамчун равиши методологӣ дар ташкили фаъолияти объектҳои инфрасохторӣ дар саноати миллӣ фароҳам созад.

8. Истифодаи равиши кластерӣ имконият медиҳад, ки иштирокчиёни потенциалии кластери оянда муттаҳид карда шуда, дар асоси таҳияи сиёсати ягонаи соҳавӣ ва стратегияи рушди инноватсионии саноат самаранокии фаъолияти онҳо таъмин карда шавад. Бояд таъкид сохт, ки

таъсиси кластерҳои инноватсионӣ ба ташаккули инфрасохтори муосири инноватсионӣ мусоидат намуда, фаъолнокии инноватсионии корхонаҳои саноатӣ ва муассисаҳои илмию таълимиро тақвият мебахшанд [3-М].

Дар такмили механизми таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии корхонаҳои саноатӣ истифодаи равиши кластерӣ нақши калон дорад. Вобаста ба ин, бо назардошти нишондодҳои Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 бояд кластерҳои худудию саноатӣ таъсис дода шуда, нақши онҳо дар рушди инноватсионии истеҳсолоти саноатӣ баланд бардошта шавад.

9. Самтҳои асосии такмили механизми танзим ва дастгирии давлатии низоми таъмини инфрасохтории рушди инноватсионии саноат муайян карда шуда, исбот шудааст, ки таъсиси паркҳои технологӣ, иттилоотӣ ва истифодаи васеи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ метавонад ба рушди инфрасохтори инноватсионӣ таъсири мусбӣ расонад [5-М].

Идоракунии рушди инфрасохтори инноватсионии истеҳсолоти саноатӣ бояд тавассути низоми ҳавасмандгардонӣ ва дастгирии давлатӣ амалӣ карда шуда, дар марҳилаҳои нахустини ташаккул ва амалкарди унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ иштироқи фаъолнаи мақомотҳои давлатӣ ҳатмӣ мебошад.

Натиҷаҳои, ки барои истифодаи амалӣ пешниҳод карда мешаванд:

10. Таҳия ва татбиқи концепсия ва барномаҳои соҳавии рушди инфрасохтори инноватсионӣ имконият медиҳанд, ки маҷмуи чораҳои сиёсати давлатӣ дар ин самт ба тартиб дароварда шавад. Аз ин рӯ, пешниҳод шудааст, ки ташаккули низоми таъминоти инфрасохтории рушди инноватсионии саноат бояд тавассути таҳияи асноди институтсионалӣ танзим карда шавад [3-М].

11. Фаъолияти унсурҳои мавҷудаи инфрасохтори инноватсионии саноат бояд арзёбӣ карда шуда, ҷиҳати такмили фаъолияти онҳо тадбирҳои ташкилию иқтисодӣ ва иттилоотию машваратӣ андешида шаванд. Дар ин маврид зарур аст, ки иқтидори инноватсионии онҳо санҷида шуда, фаъолияти онҳо ба талаботи корхонаҳои саноатӣ ва бозори

навовариҳо мутобиқ карда шуда, чиҳати баланд бардоштани фаъолнокии инноватсионии онҳо барномаҳои мушаххас таҳия ва татбиқ карда шавад [3-М].

12. Омилҳои боздорандаи рушди фаъолияти инноватсионӣ ва ташаккули унсурҳои инфрасохтори инноватсионӣ бояд бо таърибаҳои методикаи соҳавӣ мушаххас карда шуда, барои бартарарф кардани онҳо равиши лоиҳавӣ истифода карда шавад. Дар баробари ин рушди нобаробари минтақаҳо низ тақозо мекунад, ки таъсиси корхонаҳои саноатӣ бояд танҳо дар заминаи ташаккули фаъолияти инноватсионӣ ба роҳ монда шавад [2-М].

13. Бо мақсади татбиқи босифати ҳадафҳои рушди миллӣ, аз он ҷумла саноатикунони босуръати иқтисодиёти миллӣ бояд кластерҳои ҳудудию саноатии инноватсионӣ таъсис дода шуда, минбаъд ташкили комплексҳои саноатӣ ва ҷойгиркунонии истеҳсолоти саноатӣ бо истифодаи равиши кластерӣ ва ҳамгирии илм ва истеҳсолот ба роҳ монда шавад [4-М].

14. Механизми мавҷудаи танзим ва дастгирии фаъолияти инноватсионӣ такмил дода шуда, татбиқи минбаъдаи ташаббусҳои давлатӣ дар соҳаи саноат бояд бо истифода аз механизмҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ амалӣ карда шавад [5-М].

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА: ҚОНУНҲО ВА САНАДҲО

1. Барномаи саноатикунонии босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025 [Матн] // – С 65.
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2017. – №5. – қ.1. – мод. 272.
3. Мулоқоти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кормандони соҳаи саноати ҷумҳурӣ, 14.10.2019, шаҳри Душанбе [Матн] // [Захираи электронӣ]. – URL: <http://mti.tj/mulo-ot-bo-kormandoni-so-ai-sanoati-um-ur-14-10-019-12-42-sha-ri-dushanbe/> (санаи истифодабарӣ: 18.10.2019).
4. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон “Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ” [Матн] // [Захираи электронӣ]. – URL: https://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=45671 (санаи истифодабарӣ: 23.12.2021).
5. Стратегияи Миллии Рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 [Матн] // – Душанбе, 2016. – 89 с.
6. Суханронӣ дар мулоқот бо роҳбарону фаъолони вилояти Суғд 29.06.2018, шаҳри Хучанд, 2018. [Матн] // [Захираи электронӣ]. URL: <https://sugd.tj/index.php/tj/prezident/10872-muloqot-sugd/> (санаи истифодабарӣ: 15.10.2019).
7. Тоҷикистон дар рақамҳо, 2020. Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] // – Душанбе: Раёсати таъбу нашри таъҷилии Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021. – 164 с.

САРЧАШМАҲОИ УМУМӢ

1. Абдукодиров, Х.А. Инновационная инфраструктура как основа развития экономики Таджикистана [Текст] / Х.А. Абдукодиров // Экономика и предпринимательство. – 2019. – № 7(108). – С. 455-458.
2. Абдукодиров, Х.А. Особенности повышения некоторых условий инновационной инфраструктуры в экономике Таджикистана [Текст] / Х.А. Абдукодиров // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2019. – № 2. – С. 121-126.
3. Абдуллоева, Л.И. Перспективные направления развития экспортноориентированных производств в современных условиях [Текст] / Л.И. Абдуллоева, Р. Фаррухи, Д.Р. Рахмонов // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2019. – № 10-1. – С. 19-23.
4. Аверина, Л.М., Сиротин Д.В. Оценка пространственных эффектов от инновационной активности промышленно развитых регионов РФ [Текст] // Экономика региона. – 2020. – Т.16, – №1. – С. 268-282. <https://doi.org/10.17059/2020-1-20>
5. Алиев, Т.Н. Кластеры: международный опыт и инновационное развитие [Текст] // Баку. Элм и билик. – 2017. — 536 с.

6. Ассоциация акселераторов и бизнес-инкубаторов России [Текст] // Oneup.ru. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.oneup.ru/analytics/innomap> (дата обращения: 12.07.2019).

7. Ашурзода, С.Х. Инфраструктурное обеспечение инновационной деятельности [Текст] / С.Х. Ашурзода // Вестник Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Серия гуманитарных и экономических наук. – 2022. – № 1-2(98). – С. 299-304.

8. Бабина, Е.Н., Гладилин В.А., Костюков К.И. Особая инновационная инфраструктура как одна из экономических категорий рыночной экономики [Текст] // Бабина Е.Н., Гладилин В.А., Костюков К.И. Особая инновационная инфраструктура, как одна из экономических категорий рыночной экономики // Конкурентоспособность в глобальном мире: экономика, наука, технологии. – 2017. – № 2-3(31). – С. 7-10.

9. Баджо, Р., Шерешева, М.Ю. Сетевой подход в экономике и управлении: междисциплинарный характер [Текст] / Р. Баджо, М.Ю. Шерешева. Вестник Московского университета. Серия 6: Экономика. – 2014. – № 2. – С. 3-21.

10. Бакуменко, Л. П. Инновационное развитие - фактор программы в области целей устойчивого развития (ЦУР) [Текст] / Л.П. Бакуменко // Актуальные проблемы экономики современной России : сборник материалов Всероссийской (национальной) научно-практической конференции, Йошкар-Ола, 17 мая 2022 года. Том Выпуск 9. – Йошкар-Ола: Марийский государственный университет, – 2022. – С. 4-8.

11. Банникова, М.А. Критерии оценки компаний при вступлении в кластер: международный опыт [Текст] / М.А. Банникова, В.М. Кизеев // Инновационная наука. – 2016. – № 6-1. – С. 43-45.

12. Боровская М.А. Шевченко И.К. Механизмы взаимодействия в инновационном секторе: инфраструктурный аспект" [Журнал] // Российский экономический интернет-журнал. – 2010 г.. – код доступа: http://www.e-rej.ru/articles/2010/borovskaya_shevchenko.pdf.

13. Вишняков А. А., Шихвердиев П. А. Проблемы создания инновационной инфраструктуры в Северном регионе (на примере Республики Коми) // Корпоративное управление и инновационное развитие экономики Севера: Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета. 2008. №4. -С. 25-34.

14. Гайфутдинова О.С. «Инновационная экономика как цель структурной модернизации» [Текст] // В мире научных открытий. – №3-3. – 2010. – 123 с.

15. Гакашев, М.М. Модели организации региональных промышленных кластеров: обзор международного опыта [Текст] / М.М. Гакашев // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2013. – № 4(26). – С. 86-89.

16. Гумеров Э.А., Алексеева Т.В. Разработка блокчейн-архитектуры системы Industrial Internet of Things предприятия [Текст] // Прикладная

информатика. – 2021. – Т.16. – №5. – С.16-32. <https://doi.org/10.37791/2687-0649-2021-16-5-16-32>.

17. Давлатзода, К. К. Технологические инновации и инвестиции: императивы ускоренной индустриализации экономики Республики Таджикистан / К. К. Давлатзода, Д. С. Джумаев // Политехнический вестник. Серия: Интеллект. Инновации. Инвестиции. – 2020. – № 4(52). – С. 53-58.

18. Давлатов, К. К. Проблемы формирования институционально-инновационной среды в Северном регионе Республики Таджикистан / К. К. Давлатов, И. С. Окилов // Современные проблемы экономики и менеджмента : материалы международной научно-практической конференции, Воронеж, 30 октября 2015 года. – Воронеж: Воронежский государственный педагогический университет, 2015. – С. 59-64.

19. Джумаев, У.М. Инновационное предпринимательства как фактор устойчивого роста промышленного производства Республики Таджикистан [Текст] / Автореф. дисс на соиск. уч. степ. канд. Экон. наук. – М., – 2010. – С. 8.

20. Дитбернер, Ж.В., Кудряшов, В.С. Процесс создания и развития территориальных кластеров в отраслях промышленности [Текст] // Ученые записки Тамбовского отделения РoСМУ. – 2018. – № 9. – С. 24–29. – url: <http://cyberleninka.ru/article/n/protsesssozdaniya-i-razvitiya-territorialnyh-klasterov-v-otraslyah-promyshlennosti>.

21. Дли, М.И., Какатунова, Т.В. Интеграция технопарка в инновационную структуру региона. Проблемы современной экономики. [Текст] // – 2008. – № 2 (26). – С. 252-254.

22. Дорошенко, Ю.А. Инновационная инфраструктура как драйвер развития региона [текст] / Ю.А. Дорошенко, И. Г. Павлова // Экономический вектор. –2021. - № 4 (27). – С.87-92.

23. Европейская комиссия, Укрепление инноваций в регионах Европы [Текст] // [Электронный ресурс]. SmartRegions – URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/smart_spec/strength_innov_regions_en.pdf (дата обращения 18.01.2022 г.).

24. Жарова, Е.Н., Грибовский А.В. Анализ современного состояния трансфера технологий в России и разработка предложений по повышению его эффективности [Текст] // Наука. Инновации. Образование. – 2017. – № 4 (26). – С. 5–22.

25. Иброҳимов, И.Р. Таҳаввулоти назариявии ташаккули иттиҳодияҳои кластерӣ [Текст] / И.Р. Иброҳимов, М.Ҷ. Саидова // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. – 2020. – № 3(71). – Р. 128-139.

26. Иброҳимов, И.Р. Хусусиятҳои рушди устувори минтақа дар доираи ташаккули иттиҳодияҳои кластерӣ [Текст] / И.Р. Иброҳимов, М.Ҷ. Саидова // Аҳбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шӯъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2020. – № 2(260). – Р. 87-94.

27. Иванова, Н.И. Национальные инновационные системы [Текст] / Н.И. Иванова; Рос. акад. наук. Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. - М.: Наука. – 2002. – 243 с.

28. Инновационное развитие и промышленный рост экономики в условиях неоиндустриализации [текст]: монография / Ю.А. Дорошенко, И.О. Малыхина, В.В. Авилова, И.Г. Павлова и др.; под общей ред. д-ра экон. наук, доц. Е.А. Стрябкова, д-ра экон. наук, проф. Е.И. Макринова, канд. экон. наук, доц. И.А. Кузнецова. – Белгород: Изд-во БГТУ, 2022. – 352 с.
29. Инновационное развитие России: условия, противоречия, приоритеты, Часть I [Текст] / Материалы IX международной научной конференции 28 марта, 2013 г., Москва / отв. Ред. Ю.С. Руденко, А.В. Семенов. – М.: Новые печатные технологии, 2013. – 388 с. – С. 111.
30. Иноземцева, А.А. Влияние инновационного потенциала и инновационной инфраструктуры на развитие регионов РФ [текст] / А.А. Иноземцева, И.Г. Павлова // XV Международная научно-практическая конференция (Белгород, 21 октября 2021 г.). – Белгород: ООО «Эпицентр», – 2021. – С.228-232.
31. Кириллова, Е.А., Заенчковский А.Э. Модель интеграции информационных логистических технологий управления элементами и процессами на различных уровнях функционирования инновационной среды с выделением контуров логистической оптимизации [Текст] // Журнал правовых и экономических исследований. – 2019. – № 2. – С. 166-170. <https://doi.org/10.26163/GIEF.2019.83.24.027>.
32. Киселева, В.В., Дежина И.Г. Государство, наука и бизнес в инновационной системе России [Текст] // - М.: Изд-во Ин-та экономики переходного периода, – 2008. – 227 с.
33. Клейн, Е. Научные парки и технологические инкубаторы: состояние отрасли [Текст] // Теория и практика создания научно-технологических парков и инкубаторов бизнеса. М.-Ташкент, 1993. –53 с.
34. Князевич, А. Формирование и функционирование инновационной инфраструктуры Украины: моногр. [Текст] / А. Князевич. — Рівне: Волинські обереги, – 2016.
35. Кодиров, Ф.А. Некоторые вопросы ускоренной индустриализации и инновационной активности университетских технопарков [Текст] // Таджикистан и современный мир. – 2020. – № 4 (72). – С. 160-172.
36. Кодиров, Ф.А. Формирование кластерной модели развития легкой промышленности Республики Таджикистан: предпосылки и перспективы / Ф.А. Кодиров, М.М. Нурублоева, Х.М. Расулзода [Текст] // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2019. – № 3-2. – С. 132-137.
37. Комилов, С.Д., Абдуева С.З. Формирование саморегулируемых организаций и моделирования их развития в сфере жилищно-коммунальных услуг [Текст] // Таджикистан и современный мир. – 2021. – № 3 (75). – С. 204-217.
38. Комилов, С.Д., Кошонов П.С. Теоретические основы оценки эффективности инновационно-инвестиционных проектов в условиях рыночной экономики в Республике Таджикистан [Текст] // Финансово-экономический вестник. – 2022. – № 2 (31). – С. 5-13.
39. Комилов, С.Д., Рахматзода Х.Б. Проблемы становления инновационного предпринимательства в Республике Таджикистан [Текст] // Финансово-экономический вестник. – 2021. – № 2 (26). – С. 7-13.

40. Комилов, С.Д., Рахмонов Д.Р. Основы институционализации инновационного развития промышленности Республики Таджикистан [Текст] // Вестник университета (Российско-Таджикский (Славянский) университет). – 2013. – № 2 (41). – С. 48-57.
41. Комилов, С.Д., Шодибеки С., Шарипов Б.К. Управление занятостью населения в условиях инновационного развития промышленности [Текст] // – Душанбе, 2021.
42. Комилов, С.Дж. Развитие интеграционных процессов на основе формирования межгосударственных инновационных кластеров [Текст] // В сборнике: Казанский Международный конгресс евразийской интеграции - 2022. Материалы конгресса. Сост. Р.А. Шагеева. – Казань, 2022. – С. 337-338.
43. Комилов, С.Дж. Содружество независимых государств как перспективная форма экономической интеграции [Текст] // Проблемы современной экономики. – 2022. – № 1 (81). – С. 31-33.
44. Комилов, С.Дж., Гафаров Ф.М., Холов Х.С. Технопарки как основа развития инновационной системы региона (на примере Республики Таджикистан) [Текст] // Проблемы современной экономики. – 2021. – № 3 (79). – С. 145-148.
45. Конкурентоспособность в глобальном мире: экономика, наука, технологии [Текст] // – 2017. – № 2–3 (31). – С. 7–10.
46. Костенко, В. Инновационный кластер как субъект инновационной инфраструктуры [Текст] // Хозяйство и право. – 2012. – № 8 (427). – С. 116-119.
47. Кривова Д.А. Проблема сбалансированности развития объектов социальной инфраструктуры [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://politsocio.uara.ru/ruru/issue/2013/01/13/>.
48. Кулаков, К.Ю. Инновационная инфраструктура и инновационный климат: экосистема инновационного развития [Текст] / К.Ю. Кулаков, Н.Г. Верстина, Т.С. Мещерякова // E-Management. – 2022. – Т. 5. – № 1. – С. 32-42. – DOI 10.26425/2658-3445-2022-5-1-32-42.
49. Курносова, Е.А. Направления трансформации инфраструктуры обеспечения инновационной деятельности промышленных предприятий в условиях развития инновационной экономики1 [Текст] / Е.А. Курносова // Инновационная деятельность. – 2019. – № 4(51). – С. 43-49.
50. Курносова, Е.А. Направления трансформации инфраструктуры обеспечения инновационной деятельности промышленных предприятий в условиях развития инновационной экономики1 [Текст] / Е.А. Курносова // Инновационная деятельность. – 2019. – № 4(51). – С. 43-49.
51. Лапин Н.И. Системно – деятельная концепсия исследования нововведений: Диалектика и системный анализ [Текст] / Н.И. Лапин // – М.; Наука, 1986. – 237 с.
52. Лоева, Я.А. Инновационная инфраструктура, инфраструктура инновационной деятельности и национальная инновационная система: в чем разница? [Текст] / Я.А. Лоева, П.А. Гольцова // Современные тенденции развития науки и технологий. – 2016. – № 12-10. – С. 84-86.
53. Маноим В.Н. Проблемы инновационного развития Российских предприятий [Текст] / В.Н. Маноим // Инновационное развитие России:

условия, противоречия, приоритеты: сб. тр. науч.-практич. конф. — М.: Новые печатные технологии, 2013. — С.311—312.

54. Маркина, Н.А. Об эффективности инновационной инфраструктуры в России в контексте перехода к инновационному типу развития [Текст] / Н.А. Маркина // Государство и рынок в условиях глобализации мирового экономического пространства : сборник статей по итогам Международной научно-практической конференции, Волгоград, 17 марта 2018 года. Том Часть 2. – Волгоград: Общество с ограниченной ответственностью "Агентство международных исследований", 2018. – С. 24-26.

55. Мехроби, И.Х. Региональные кластеры как средство активизации и совершенствования инновационной среды на примере региона центральных районов Таджикистана [Текст] / И.Х. Мехроби, Р.Б. Бердиев // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2018. – № 1. – С. 141-147.

56. Миролюбова, Т.В., Ворончихина Е.Н. Неоиндустриальная трансформация региональной экономики: исследование структуры экономического роста и инвестиций в технологическое обновление [Текст] // – Пермь, 2019. – 193с.

57. Мисаков, В.С., Бут В.В., Аджиева А.Ю. Инновационная инфраструктура как ресурс достижения сбалансированного развития региона [Текст] // Экономика и предпринимательство. – 2017. – № 6(83). – С. 200-203.

58. Моргунов, Ю.А. Инновационный потенциал метода обработки как мера эффективности технологических инвестиций [Текст] // В сборнике: Пром-Инжиниринг. Труды III международной научно-технической конференции. – 2017. – С. 54-57.

59. Муассисаи давлатии илмии Маркази таҳқиқоти технологияҳои инноватсионии назди Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон [Текст] // https://innovationan.tj/?page_id=296

60. Мыслякова, Ю.Г., Древалев О роли вузов в условиях новой индустриализации [Текст] // Материалы Международной научно-практической конференции Новая индустриализация: мировое, национальное, региональное измерение. Екатеринбург, Издательство Уральского государственного экономического университета. – 2016. –С. 37-39.

61. Нездойминова, Н.В. Роль инновационной инфраструктуры в развитии инновационной среды региона [Текст] / Н.В. Нездойминова // Школа молодых учёных по проблемам гуманитарных, естественных, технических наук : сборник материалов областного профильного семинара, Елец, 05-06 июня 2014 года. – Елец: Елецкий государственный университет им. И.А. Бунина, 2014. – С. 153-157.

62. Низамова, Т. Д. Инновационные аспекты развития промышленности Республики Таджикистан / Т. Д. Низамова // Национальные экономические системы в контексте формирования глобального экономического пространства : материалы II международной научно-практической конференции, Симферополь, 25 марта 2016 года. – Симферополь: ИП Хотеева Л.В., 2016. – С. 352-354.

63. Низамова, Т. Д. Опыт зарубежных стран по созданию и развитию инновационных кластеров / Т. Д. Низамова, Н. Х. Бобосодикова // Известия

Академии наук Республики Таджикистан. Отделение общественных наук. – 2019. – № 4(258). – С. 45-49.

64. Низомова, Т.Д., Бобосодиқова Н.Х. Опыт зарубежных стран по созданию и развитию инновационных кластеров [Текст] // Известия Академии наук Республики Таджикистан. Отделение общественных наук. – 2019. – № 4 (258). – С. 45-49.

65. Низомова, Т.Д., Каджкулоев А.Ф. Отраслевые и региональные аспекты развития инновационно-промышленного предпринимательства в Республике Таджикистан [Текст] // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия общественных наук. – 2017. – № 2 (71). – С. 35-45.

66. Низомова, Т. Д. К вопросу о совершенствовании механизма финансирования промышленных предприятий республики Таджикистан / Т. Д. Низомова, Н. Х. Бобосодиқова // Пинские чтения : Материалы I международной научно-практической конференции, Пинск, 15–16 сентября 2022 года / Редколлегия: В.И. Дунай [и др.]. – Пинск: Полесский государственный университет, 2022. – С. 50-52.

67. Низомова, Т.Д., Раҳмонов Ҷ.Р. Саноатикунонии босуръат ва таъмини рушди инноватсионии саноати миллӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Текст] // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. – 2022. – № 2 (78). – С. 134-149.

68. Николаева, И.П. Ресурсы инноваций: организационный, финансовый, административный. [Текст] / Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 318 с.

69. Носонов, А.М. Производственно-технологическая инновационная инфраструктура регионов России [Текст] // Регионоведение. – 2019. – Т.27, – №3. – С. 436-460. <https://doi.org/10.15507/2413-1407.107.027.201903.436-460>.

70. Нурув, П. Роҳҳои ташаккул додани низоми миллии инноватсионӣ (аз таҷрибаи давлатҳои Чин ва Ҷопон) [Текст] / П. Нурув // Иқтисодиёти Тоҷикистон. – 2018. – № 1. – Р. 177-183.

71. Оболенская, Л.В. Классификация услуг инновационной инфраструктуры для системной поддержки инновационной деятельности предприятий [Текст] / Л.В. Оболенская // Стратегическое планирование и развитие предприятий : Материалы Девятнадцатого всероссийского симпозиума, Москва, 10–11 апреля 2018 года / Под редакцией Г.Б. Клейнера. – Москва: Центральный экономико-математический институт РАН, 2018. – С. 624-627.

72. Овешникова, Л.В. Инфраструктурное обеспечение бизнеса: организационная оценка [Текст] / Л.В. Овешникова, Е.В. Сибирская, О.А. Строева // Проблемы теории и практики управления. – 2014. – № 6. – С. 53-58.

73. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Текст] // Маҷмӯаи омори. – Душанбе: АОНПҚТ, 2020. – 464 с.

74. Оранова, М.В., Ширяева Ю.С. К вопросу планирования опытного производства в процессе инновационной деятельности промышленных предприятий [Текст] // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2007. – № 3. – С. 162-164.

75. Павлова, И.Г. Инновационная инфраструктура: функции, уровни и значение для обеспечения инновационной деятельности [текст] / И.Г.

Павлова // Белгород: материалы национальной научно-практической конференции с международным участием / науч. ред. д-р экон. наук, проф. Е.Н. Чижова, Белгор. гос. технол. ун-т им. В.Г. Шухова; Белгор. регион. отд-е РАЕН. – Белгород: Издво БГТУ, - 2021. – С. 140-144.

76. Павлова, И.Г. Исследование финансовых институтов инновационной инфраструктуры [текст] / И. Г. Павлова // Экономика. Информатика. – 2021. - № 4. – С.679-687.

77. Павлова, И.Г. Конструирование инновационных структур в целях повышения инвестиционной привлекательности в регионах РФ [текст] / И.Г. Павлова // Современная наука: актуальные проблемы, достижения и инновации: Сборник статей по материалам второй Всероссийской научно-практической конференции. – Белебей: СамГТУ, – 2021. – С. 170-172.

78. Павлова, И.Г. Методологические аспекты изучения инновационной инфраструктуры [текст] / И. Г. Павлова // Вестник РГГУ. Серия «Экономика. Управление. Право». – 2021. - № 4. – С.101-110.

79. Павлова, И.Г. Многофакторный анализ функционирования региональной инновационной инфраструктуры в условиях неоиндустриальных вызовов [текст] / И.Г. Павлова // 7th International Conference «Law, economy and management in modern ambience» LEMiMA, – Belgrade, Serbia, – 2021. – С.69-84.

80. Павлова, И.Г. Роль индустриальных парков в инновационной инфраструктуре регионов [текст] / И.Г. Павлова // VI Международная научнопрактическая конференция «Ресурсосбережение. Эффективность. Развитие» г. Донецк (29 октября 2021 года). – 2021. – С.790-794.

81. Павлова, И.Г. Сущностно-содержательная природа инновационной инфраструктуры [текст] / И.Г. Павлова, Д.Д. Чернова // «Теоретические и практические аспекты цифровизации российской экономики» V Междунар. науч.-практ. конф. (8 декабря 2022 г.), – Ярославль. – С.718-721.

82. Павлова, И.Г. Трансфер технологий через призму инновационной инфраструктуры региона на примере Белгородской области [текст] / И.Г. Павлова // Технологическое предпринимательство, коммерциализация результатов интеллектуальной деятельности и трансфер технологий: I Всероссийская научно-практическая конференция. – Пермь – Екатеринбург, – 2021. – С. 432-437.

83. Павлова, И.Г. Феномен инновации: специфика и философские подходы исследования [текст] / И.Г. Павлова // Экономика. Общество. Человек. Вып. 22 XXXIX. Трансформации и риски современности: междисциплинарные исследования: материалы национальной научно-практической конференции с международным участием / науч. ред. д-р экон. наук, проф. Е.Н. Чижова, Белгор. гос. технол. ун-т им. В.Г. Шухова; Белгор. регион. отд-е РАЕН. – Белгород: Издво БГТУ. – 2020, – Т. 2. – С.70-74.

84. Павлова, И.Г. Формирование организационно-экономического механизма развития инновационной инфраструктуры на мезоуровне [текст] / И. Г. Павлова, Д. Д. Чернова // BENEFICIUM. – 2022. - № 4 (45). – С.26-33.

85. Паёми Пешвои миллат, Президенти Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Текст] // – 20.01.2016. <http://prezident.tj/node/10585>

86. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Текст] // – 26.12.2018. <http://prezident.tj/node/19088>
87. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» [Текст] // – 21.12.2021. <http://prezident.tj/node/27417>
88. Перфильев, И.В., «Управление инновационной инфраструктурой промышленного предприятия» [Текст] // «Экономические науки». – №29. – 2007 г. – С. 239-242.
89. Раҳмонов, Ҷ.Р., Юсупов И.Н. Механизми самаранок идоракунии корхонаҳои истеҳсоли дар шароити муосир [Текст] // Политехнический вестник. Серия: Интеллект. Инновации. Инвестиции. – 2021. – № 4 (56). – С. 107-113.
90. Рауфи, А. Инновационное развитие транспорта Таджикистана / А. Рауфи // Экономика Таджикистана. – 2020. – № 2. – С. 69-77.
91. Рауфи, А. Инновационное развитие транспортных услуг в Таджикистане / А. Рауфи // Таджикистан и современный мир. – 2019. – № 5(68). – С. 129-143.
92. Рауфи, А. Основные направления развития транспортной инфраструктуры Таджикистана / А. Рауфи // Проблемы и перспективы развития научно-технологического пространства : Материалы VI Международной научной интернет-конференции, Вологда, 14–17 июня 2022 года / Вологодский научный центр Российской академии наук. – Вологда: Вологодский научный центр Российской академии наук, 2022. – С. 309-314.
93. Рахматуллин, И.Ф. «Информационная инновационная экономика как шанс ускорения внутренней модернизации» [Текст] // – №10. – 2005. – 251 с.
94. Раҳмонов, Д. Инвестирование - как фактор активизации инновационной деятельности [Текст] // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2012. – № 2/8-1 (100). – С. 41-46.
95. Раҳмонов, Д.Р. Оценка современного состояния инновационной активности предприятий пищевой промышленности Республики Таджикистан [Текст] // Таджикистан: экономика и управление. – 2020. – № 1. – С. 89-96.
96. Раҳмонов, Д.Р. Управление инновационными процессами на промышленных предприятиях в условиях переходной экономики // автореферат дис. ... кандидата экономических наук [Текст] / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Москва, – 2016.
97. Регионы России включаются в работу с интеллектуальной собственностью – итоги первого дня ПМЭФ 2019 [Текст] // Rupto.ru. [Электронный ресурс]. – URL: <https://rupto.ru/ru/news/06-06-2019-regiony-rossii-vklyuchayutsya-v-rabotu-s-intellektualnoysobstvennostyu-itogi-pervogo-dnya-raboty-rospatenta-na-pmef-2019> (дата обращения: 23.07.2019).
98. Реестр инновационной экосистемы России [Текст] // Innovationecosystem.org. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.innovationecosystem.org/pages/reestr>.

99. Ризокулов, Т.Р. О создании условий для инновационного развития экономики Республики Таджикистан [Текст] // – Режим доступа: <http://www.innovation.tj/documents/ucheni/ru/Rizo.pdf>
100. Русанов, Ф.А. Управление инновационным развитием электронной промышленности на основе формирования системы коммерциализации научных разработок [Текст] // Дис. канд. экон. наук. – Орел, Российская Государственная Библиотека РГБ, 2004.
101. Савельев А.В. Механизм обеспечения поступательного развития органов по сертификации на основе концепции сетевой организации бизнеса // Научный вестник оборонно-промышленного комплекса России. 2021. № 4. С. 57-70.
102. Савельев А.В. Направления реформирования внешнего измерения бизнес-модели компаний инновационной инфраструктуры для обеспечения их устойчивого развития // Вестник ФГУП «ВНИИ «Центр». 2022. Выпуск 3. С. 84-103.
103. Савельев А.В. Проблемы и пути развития бизнес-инкубаторов в промышленности // Самоуправление. 2021. № 6 (128). С. 483-487.
104. Савельев А.В., Гасанов Р.М. Бизнес-модель развития организаций инновационной инфраструктуры // Вестник ФГУП «ВНИИ «Центр». 2023. Выпуск 1. С.34-40.
105. Сводный отчет о результатах проведения оценки регулирующего воздействия Концепции создания и развития бизнес-инкубаторов в городе Москве [Текст] // Investmoscow.ru. [Электронный ресурс]. – URL: <https://investmoscow.ru> (дата обращения: 21.07.2019).
106. Семина, Е.В., Фролова В.А., Шмаркова Л.И. Динамика показателей эффективности использования инвестиций на техно-логические инновации в промышленном производстве [Текст] // Вестник ОрелГИЭТ. – 2015. – № 4 (34). – С. 112-117.
107. Сибирская, Е.В. Сущностно-содержательная природа процесса проектирования сбалансированной инновационной инфраструктуры [Текст] / Е.В. Сибирская, Л.В. Овешникова, И.Ю. Кузовлева // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 10 (часть 11). – С. 2514 -2518.
108. Сидоров, Д.В. Новая модель инновационной экосистемы [Текст] // Инновации. – 2017. – № 8 (226). – С. 61-66.
109. Солдатова, А.О. Инновационная инфраструктура как основа развития инновационной деятельности [Текст] / А.О. Солдатова // Актуальные вопросы экономических наук. – 2015. – № 47. – С. 94-98.
110. Сухарев, О.С. Технологическое развитие: влияние структуры инвестиций [Текст] // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2019. – Т.12. – №2. – С. 36-55.
111. Тарасов, И.В. Индустрия 4.0: понятие, концепции, тенденции развития [Текст] // Стратегии бизнеса. – 2018. – №5. – С. 43-49. <https://doi.org/10.17747/2311-7184-2018-5-43-49>.
112. Татаркин, А.И., Суховой А.Ф. Ключи к мировому рынку инновационное предпринимательство и его возможности [Текст] // М.: Экономика, 2002. – 230 с.

113. Тохирзода, М. Механизмҳои таъминоти институтсионалӣ барои рушди низоми инноватсионии минтақа [Текст] / М. Тохирзода // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. – 2020. – № 1(30). – Р. 145-152.
114. Трибушная, В.Х. Инновационная инфраструктура как необходимость поддержки предпринимательства: технопарки и стратегическое управление [Текст] // Монография. – Ижевск: Изд-во «Удмуртский университет», 2011. – 240 с.
115. Турчак, А.А. «Будущее страны: промышленность + инновации» [Текст] // <http://www.spp.spb.ru/ru/node/1129>
116. Ульмаскулов, Т.Ф. Модернизация системы управления инновационным развитием на примере нефтехимического комплекса: автореф. дисс. канд. экон. наук. [Электронный ресурс] [Текст] / Т.Ф. Ульмаскулов // – Режим доступа: <http://dissers.ru/avtoreferat-kandidatskihdissertatsii1/a303.php>.
117. Файзуллоев, М.К. Процесс формирования инфраструктуры инноваций и стимулирования инновационной деятельности в научно-технологической сфере [Текст] // В сборнике: Актуальные вопросы развития современного общества. материалы Международной научно-практической конференции: в 2-х томах. Ответственный редактор Горохов А.А., 2011. – С. 184-185.
118. Файзуллоев, М.К. Развитие инновационной деятельности в Таджикистане как условие экономического роста [Текст] // Управленческие науки. – 2015. – Т.5. – № 1. – С. 68-73.
119. Файзуллоев, М.К. Развитие человеческого капитала как основа становления инно-вационной экономики Таджикистана [Текст] // В сборнике: Социально-экономические проблемы и перспективы развития трудовых отношений в инновационной экономике. Материалы международной научно-практической конференции. – 2016. – С. 141-145.
120. Файзуллоев, М.К., Рахмонов Д.Р. Инновационная стратегия на предприятиях промышленности Республики Таджикистан: необходимость разработки и выбор [Текст] // В сборнике: Россия: тенденции и перспективы развития. Ежегодник. Ответственный редактор В.И. Герасимов. – Москва, 2017. – С. 636-640.
121. Файзуллоев, М.К., Рахмонов Д.Р. Формирование и развитие инновационного типа национальной промышленности [Текст] // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2012. – № 2/8-2 (100). – С. 20-23.
122. Файзуллоев, М.К., Рахмонов Дж.Р. Инновационная стратегия на предприятиях промышленности Республики Таджикистан: необходимость разработки и выбор [Текст] // Инновации. – 2017. – №12. – С. 636.
123. Фатьянова, И.Р. Специфика развития национальных инновационных систем за рубежом: опыт Финляндии [Текст] / И.Р. Фатьянова // Транспортное дело России. – 2011. – № 2. – С. 179-181.
124. Филатов, В.В. Управление инновационной деятельностью хозяйствующих субъектов РФ, инновационными инфраструктурами и экономическим развитием региональных систем [Текст] / Монография. - М.: Изд-во ЦНТБ пищевой промсти, 2008. – 484 с.

125. Фомин, Е.П., Назаров М.А., Федосеева С.В. Развитие взаимодействия объектов инновационно-инвестиционной инфраструктуры: монография [Текст] / Е.П. Фомин, М.А. Назаров, С.В. Федосеева // – Самара: Изд-во СамГЭУ, 2009. – 168с.
126. Ходжаев, П. Д. Анализ и оценка экономических показателей современного состояния цветной металлургической отрасли Республики Таджикистан / П. Д. Ходжаев, М. Д. Джаборова // Экономика Таджикистана. – 2021. – № 3. – С. 104-111.
127. Ходжаев, П. Д. Инфраструктурное обеспечение инновационного развития региона / П. Д. Ходжаев, Б. Х. Нурдинов // Экономика Таджикистана. – 2019. – № 1. – С. 178-183.
128. Ходжаев, П. Д. Механизм повышения эффективности организации производственных систем: сущность, содержание и особенность / П. Д. Ходжаев, М. Д. Джаборова // Финансово-экономический вестник. – 2021. – № 3(27). – С. 13-20.
129. Хошимзода, Х.Х. Роль инфраструктуры в развитии инновационно ориентированной региональной экономики [Текст] // В сборнике: Современная наука: актуальные вопросы, достижения и инновации. Сборник статей XXIV Международной научно-практической конференции. – Пенза, 2022. – С. 28-30.
130. Цхададзе, Н.В. Трансформация промышленности в условиях перехода к «Индустрии 4.0» [Текст] // Вестник Московского университета МВД России. – 2020. – №7. – С. 288-291. <https://doi.org/10.24411/2073-0454-2020-10432>.
131. Черновалова, М. В., Какатунова Т.В., Волкова И.В., Власова Е.А. Алгоритмы и программные средства адаптации базы знаний информационных систем управления проектами [Текст] // Прикладная информатика. – 2021. – Т.16. – №4. – С. 21-34. <https://doi.org/10.37791/2687-0649-2021-16-4-21-34>.
132. Шейн, Э. Организационная культура и лидерство / Пер. с англ. под ред. В. А. Спивака // – СПб: Питер, 2002. – С. 336.
133. Шестак, В.П., Тютюнник И.Г. Финансово-правовое обеспечение инновационной активности [Текст] // Финансы: теория и практика. – 2017. – № 6. – С. 118-127.
134. Яковлев, А., Гончар К. Об использовании в России опыта новых индустриальных стран в формировании "институтов развития" и стимулировании инновационного экономического роста [Текст] // Вопросы экономики. – 2004. – № 10. – С. 25-38.
135. Яшин, С.Н., Захарова Ю.В., Суханов Д.А. Особенности реализации инновационных проектов в рамках кластерной стратегии эффективной специализации: европейский опыт [Текст] // Финансовая экономика. – 2019. – № 1. – С. 897-901.
136. Яшина, Н.И., Коробова Ю.С., Захарова Ю.В. Методика мониторинга инновационного потенциала промышленного региона [Текст] // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. – 2016. – № 4(44). – С. 68-74.

137. Best practice in Business Incubation [Text] // U.N.: New York and Geneva, 2000. 120 p. – URL: http://www.unece.org/commission/2001/e_ece_1387e.pdf

138. Freeman, C. Technology policy and economic performance: lessons from Japan [Text] // – London: France Printer, 1987. – 155 p.

139. Kalayda S.A. Model of creating an economic ecosystem in the framework of economic convergence under the influence of digitalization [Text] // Прикладная информатика. – 2021. – № 6 (96). – С. 28-42.

140. Katarzyna Miszczak, Smart specialisation in innovative environment [Text] // [Электронный ресурс]. ResearchGate – URL: https://www.researchgate.net/publication/336882574_Smart_specialisation_in_innovative_environment (дата обращения 18.01.2022 г.).

141. Lundvall, B.A. National system of innovation. Towards a theory of innovation and interactive learning [Text] // – London: Printer Publishers, 1992. – 317 p.

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ ОИД БА МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

А) Интишорот дар маҷаллаҳои тақризшаванда, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия шудааст:

[1-М]. Қодиров Н.Ҳ. Нақши саноатикунонӣ дар рушди иқтидорҳои содиротӣ-инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон. /Давлатзода Қ. Қ., Ниёзӣ С. // Паёми политехникӣ. Баҳши интеллект, инноватсия, инвеститсия. — Душанбе, 2020.- № 4 (52). -С.58-65.

[2-М]. Қодиров Н. Ҳ. Тамоюлҳои асосии рушди фаъолияти сармоягузори дар корхонаҳои саноатии вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон. /Раҳимов Ф., Убайдзода Қ. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ–иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. — Душанбе, 2021. -№2. - С.186-196.

[3-М]. Қодиров Н.Ҳ. Инноватсия ҳамчун омил асосии таъмини рақобатпазирии корхонаҳои саноатӣ. /Тошматов С. // Паёми политехникӣ. Баҳши интеллект, инноватсия, инвеститсия. —Душанбе, 2021. -№ 3 (55), -С.100-104

[4-М]. Қодиров Н. Ҳ. Ҷанбаҳои институтсионалии рушди унсурҳои инфрасохтори инноватсионии рушди саноат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. // Паёми политехникӣ. Баҳши интеллект, инноватсия, инвеститсия. — Душанбе, 2022.- № 2 (58). -С.50-54.

[5-М]. Кодирзода Н. Х. Инвестиционное обеспечение развития инновационной инфраструктуры в промышленности. // Финансово-экономический вестник. – Душанбе, 2022. - №3 (32). – С.251-257.

Б) Интишорот дар дигар маҷаллаҳои илмӣ:

[6-М]. Кодиров Н. Х. Технологические инновации как фактор устойчивого развития промышленности Республики Таджикистан. /Давлатзода К.К.// «DIGITALIZATION OF THE ECONOMY AS A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT» International scientific-practical conference. Mariupol, May 25-26, 2021.

[7-М]. Кодирзода Н. Х. Информационное обеспечение развития инновационных процессов на промышленных предприятиях /Рахмонов Дж. Р. // Материалы республиканской научно – практической конференции на тему “Проблемы формирования и развития цифровой экономики в современных условиях Республики Таджикистан” – Душанбе: Типография ТНУ, 2022г. – С.132-136.

[8-М]. Қодирзода Н. Ҳ. Ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ: ҳамгирии илм бо истеҳсолот ва тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ. // Маҷаллаи VIII конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалии дар мавзӯи “ИЛМ – АСОСИ РУШДИ ИННОВАТСИОНӢ”.// Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ. Душанбе, 2023. – С.321-328.